

بانک قرض الحسنه مهر ایران

طرح تفصیلی

گواهی قرض الحسنه پس انداز

با گواهی امتیاز حق وام

Saving Qarzolhasane Certificate (SQC)

از ابزار مالی بانکداری راستین

طراحی، راهبرد و تدوین: دکتر بیژن بیدآباد

ویرایش سوم

۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَبِرَّاسْتَعِينِ

پیشگفتار

بانک قرض الحسنه مهر ایران با هدف گسترش معارف و مبانی شرع مبین اسلام و فرهنگ قرض الحسنه و تعمیق هر چه بیشتر این سنت حسنه در جامعه، افتتاح گردید. بانک قرض الحسنه مهر ایران به منظور: تقویت و توسعه فرهنگ و ارزشهای اسلامی در زمینه نهاد قرض الحسنه و ترویج اصول و مبانی بانکداری اسلامی و رشد آگاهی عمومی نسبت به آن و جذب و تجهیز منابع مالی قرض الحسنه، کمکهای بلاعوض دولتی و مردمی و اخذ وام قرض الحسنه از داخل و خارج از کشور و تخصیص آن به اشخاص واجد شرایط و تسهیل در امور پرداختها، دریافتها، مبادلات، معاملات و سایر خدماتی که به موجب قانون بر عهده بانک گذاشته می شود و تخصصی نمودن عملیات اجرایی قرض الحسنه و کنترل و نظارت بر اجرای صحیح اعطاء قرض الحسنه به افراد واجد شرایط و ایجاد اعتماد کامل در سپرده گذاران مبنی بر مصرف منابع بانک در پرداخت صحیح تسهیلات قرض الحسنه و جلب همکاری آحاد جامعه در توسعه و فراگیر نمودن امور مرتبط با قرض الحسنه شکل گرفت. این بانک در بدو امر با ۲۰۰۰ واحد بانکی متشکل از ۳۰۰ شعبه واگذاری از بانکهای سهامدار و ۱۷۰۰ واحد بانکی (باجه) مستقر در شعب بانکهای سهامدار شروع به کار نمود و پس از تشکیل سازمان بانک با توسعه کیفی شعب، کلیه شعب آن به صورت مستقل تأسیس و هم اکنون با بیش از ۲۵۰ شعبه فعال به صورت Online در حال فعالیت است.

بانک در حصول اهداف خود با رعایت قوانین و مقررات جاری از عهده این مسؤولیتها برنمی آید مگر اینکه سازوکارهای مالی جدیدی را در چارچوب شریعت مطهره اسلام و قوانین بانکی بکار گیرد تا بتواند با جذب منابع کافی نسبت به انجام امور محوله اقدام نماید. شیوههای متعارف بانکی در افتتاح انواع حسابهای قرض الحسنه پس انداز و جاری و تصدی عاملیت وجوه اداره شده امانی و اعطای تسهیلات قرض الحسنه و سایر عملیات متعارف بانکی نظیر نقل و انتقال وجوه ارزی و ریالی و ارائه خدمات بانکی و صدور انواع

چکهای بانکی و اجاره دادن خدمات صندوق امانات و قبول سپرده قرض الحسنه مسکوکات طلا و اعطای وام قرض الحسنه مسکوک و حتی قبول وکالت، نظارت، تولیت، نمایندگی، اداره امور مربوط به اموال اشخاص و قبول نمایندگی مؤسسات پولی و بانکی و ارائه خدمات مدیریت نقدی برای مشتریان از قبیل خدمات حقوق و دستمزد، خدمات پرداخت مالیات، حساب متمرکز و کارتهای بانکی و تأمین مالی در چارچوب تسهیلات قرض الحسنه علیرغم اهمیت آنها زمینه کافی برای تجهیز و به دنبال آن تخصیص منابع را فراهم نمی‌آورد. از طرفی در بخش مصارف در پرداخت تسهیلات قرض الحسنه در زمینه‌های هزینه‌های ازدواج، درمان بیماری برای اشخاصی که توانایی تأمین هزینه‌های بیمارستانی و درمانی را ندارند، تعمیر یا تکمیل مسکن، تحصیلات دانشگاهی، رفع نیازهای اولیه و تأمین وسایل مورد نیاز اصناف و کسبه، تهیه مواد اولیه شرکتهای تولیدی و خدماتی کوچک برای تأمین سرمایه در گردش آنها و رفع سایر نیازهای ضروری متقاضیان منابع مورد نیاز همواره بیش از میزان منابع جذب شده می‌باشد. و تا راه‌حلی برای تأمین منابع بانک ابداع نشود این بانک نمی‌تواند به اهداف مدّ نظر خود برسد.

بر این اساس بود که بانک قرض الحسنه مهر ایران اقدام به بررسی و طرح ابداع مالی جدید «گواهی قرض الحسنه پس‌انداز» نمود که مجلد حاضر آن را معرفی می‌نماید تا در این راستا بانک با یک اهرم مالی نیرومند، بتواند به اهداف وجودی خود اقدام نماید.

امید است طرح «گواهی قرض الحسنه پس‌انداز» بتواند زمینه‌های لازم برای گسترش قرض الحسنه را فراهم آورد و این سنت حسنه اسلامی را در سایر بانکهای داخلی و همچنین بانکهای خارجی وسعت داده و موجبات توسعه و اثربخشی بیشتری را در زمینه بانکداری اسلامی فراهم آورد.

غلامرضا مصطفی پور^۱

رییس هیأت مدیره و مدیرعامل بانک قرض الحسنه مهر ایران

¹ Mostafapour@Qmb.ir

<http://www.qmb.ir/AboutBank/mustafapoorresume.aspx>

مقدمه

بی‌گمان حصول اهداف متعالی بانک قرض الحسنه مهر ایران برای ترویج بانکداری قرض الحسنه در چارچوب سازوکارهای فعلی امری بعید به نظر می‌رسد زیرا در جهان امروز تنها با توسل به ابزارهای عقیدتی و نگرش‌های خیرخواهانه و تمسک به خیرین نمی‌توان حرکت‌های بزرگ مالی نمود و یک مؤسسه مالی وسیع در حد یک بانک را با تنها اینگونه شیوه‌ها اداره نمود. وقتی بانک قرض الحسنه مهر ایران می‌تواند به اهداف متعالی خود برسد و سنت کریمه قرض الحسنه را ترویج نماید که سازوکارهای مناسبی را بکار گیرد که ذیل آنها ضمن جلب طیف‌های متنوع فعالان مالی و جذب منابع کافی رویه قرض الحسنه را نیز همراه با آن وسعت بخشد و از این رو بتواند به وظیفه اصلی خود که اعطای تسهیلات قرض الحسنه است فائق آید. از طرفی بانک قرض الحسنه مهر ایران بعنوان پیشگام بانکی در امر قرض الحسنه می‌بایست الگوئی تدوین می‌نمود تا نه تنها بانک‌های داخلی بلکه بانکهای خارجی نیز بتوانند آن را سرمشق و الگوی بانکداری قرض الحسنه قرار دهند.

در این راستا مشورت با متخصصین برای تدوین الگوئی بین‌المللی برای بانکداری قرض الحسنه آغاز شد و با توجه به دانش نظری و تجارب عملی آقای دکتر بیژن بیدآباد در راه‌اندازی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) در بانک ملی ایران از ایشان درخواست گردید تا به منظور حصول این هدف متعالی با بانک قرض الحسنه مهر ایران همکاری نمایند و لذا ایشان با هدایت گروهی از کارشناسان بانک این طرح نوین و ممتاز را عملی ساختند که در نوع خود بی‌نظیر است و یک ابداع مالی جدید در سطح ملی و بین‌المللی تلقی می‌شود.

این مجلد متشکل از دو بخش مباحث نظری و اجرایی و بخش ضوابط تشکیل شده است. در بخش نظری ضمن تحلیل مباحث فقهی و مالی مرتبط به ابداعات مالی جدید اوراق قرضه بدون ربا می‌پردازد که شق خاصی از این اوراق بصورت «گواهی قرض الحسنه پس‌انداز» در بخش اجرایی با تفصیل بیشتر وارد می‌شود و ساز و کار اجرای این ابداع مالی جدید را مطرح می‌نماید. در این ارتباط دستورالعمها و تشکیلات و سازمان و

رویه‌های گردش کار و سازوکارهای الکترونیک و قراردادهای فرمهای مربوطه تدوین و ارائه می‌گردد.

جا دارد که از کلیه ارکان بانک بخصوص آقایان محمد حیدرزاده، محمد الیاسی و سعید ملک‌پور اعضای هیئت مدیره و بخش‌های تابعه ایشان که در این ارتباط نهایت مساعدت را مبذول داشتند قدردانی نماید. آقای دکتر بیژن بیدآباد شخصاً بعنوان مشاور و مبدع اصلی طرح همگام با کارشناسان ادارات مختلف بانک، آقای امیر عباس سیاهپوش و خانم مهتاب میرزایی قاضی از اداره سازمان و تحقیقات، خانم سمیه الجبوری از اداره مدیریت و روابط عمومی، خانم زینب غلامی از اداره حسابداری و بودجه، آقایان امیر شریفی و امیر شمس از شعب از شعبه بهشتی کرج و کارگر و آقای شهرام اکبرزاده از اداره فن آوری اطلاعات و ارتباطات در همه مراحل مختلف تدوین طرح «گواهی قرض الحسنه پس‌انداز» بانک قرض الحسنه مهر ایران حضوری فعال داشتند و جا دارد که از تلاش ایشان قدردانی نماید.

طرح حاضر زمینه‌ای برای گسترش قرض الحسنه است و با این نیت تدوین گردیده که بتواند توسعه ملی و بین‌المللی داشته باشد و امید می‌رود که بتواند جای خود را در محافل علمی و مؤسسات مالی در سطوح مختلف اعم از داخلی و خارجی باز نماید.

ساسان گل‌باز^۲

عضو هیئت مدیره بانک قرض الحسنه مهر ایران

---

² Golbaz@Qmb.ir

<http://www.qmb.ir/AboutBank/golbazresume.aspx>

سابقه و خلاصه

ربوی بودن اوراق قرضه شرعاً اجازه نمی‌دهد تا این اوراق در بانکداری بدون ربا در سطوح بانکداری مرکزی و تجاری و خرد مورد استفاده واقع شوند، از اینرو مهمترین ابزار پولی در نظام بانکی بدون ربا غیرقابل استفاده می‌باشد. این موضوع به این معنی است که بدون راه حل‌های بدیع، بانکداری مرکزی بدون ربا فاقد قابلیت‌های تنظیمات پولی برای اقتصاد است و بانکداری تجاری و خرده بانکداری ابزار کافی برای تأمین مالی و مدیریت صحیح دارائی و بدهی خود ندارد. حل این معضل اساسی با سه دهه فعالیت بانکداری اسلامی نقطه عطفی در اجرای سیاست‌های بانکداری غیرربوی در ایران خواهد بود. لذا لازم است تا با طرح اوراق قرضه غیرربوی ابزارهای جایگزینی برای بانکداری مرکزی و تجاری و خرد بدون ربا ابداع نمود. تحقیقات وسیعی در این امر نهایتاً منجر به ابداع اوراق قرضه بدون ربا گردید^۳ که در طرح حاضر به یکی از آنها پرداخته می‌شود. این طرح با معرفی گواهی قرض الحسنه پس‌انداز به عنوان جایگزین اوراق قرضه سازوکار و چرخه ابزارهای مالی اسلامی را تکمیل نموده و زیرساخت‌های توسعه بازارهای مالی را در داخل و خارج کشور فراهم می‌نماید. خصوصیات بارز این اوراق این است که مبتنی بر دارایی مالی و فاقد هرگونه کوپن جهت پرداخت سود از پیش تعیین شده و بر پایه «قرض معادل وام آتی» و یا «وام معادل قرض آتی» با «حق برداشت زمانی» است که در

---

^۳ بیدآباد، بیژن، محمود اللهیاری فرد و مهناز ربیعی، اوراق قرضه غیرربوی (ریالی و ارزی) و ابزارهای پولی بانکداری مرکزی

بدون ربا، ۱۳۸۹. <http://www.bidabad.com/doc/Islamic-banking-bond-fa.pdf>

Bidabad, Bijan, M. Allahyarifard, M. Rabiei, Usury-Free Bonds and Islamic Central Banking Monetary Instruments. 2010. <http://www.bidabad.com/doc/Islamic-banking-bond-en.pdf>

Bidabad, Bijan, Abul Hassan, Ben Ali Mohamed Sami, Mahmoud Allahyarifard. Interest-Free Bonds and Central Banking Monetary Instruments. International Journal of business and Management Science. Vol. 3, no. 3, August 2011.

اختیار طرف مقابل قرار داده می‌شود و بازار اولیه آن را شکل می‌دهد. بازار ثانویه مبتنی بر فناوری اطلاعات بر بستر زیر سیستم NSSSS طراحی شده که خریدار با بالاترین قیمت رقابتی پیشنهادی مالک اوراق خواهد بود. عدم تعیین قیمت پایه کمتر از قیمت اسمی و جایگزینی اوراق قرضه متعارف و تثبیت بازارهای پولی و ارزی از جمله خصوصیات بارز این ابداع مالی می‌باشد.

ابزارهای مالی اسلامی باید در بر گیرنده دو ویژگی اصلی باشند، نخست ویژگی غیرربوبی بودن آنها و دوم کارآمدی آنها از ابعاد قابلیت کاربرد در سیاست‌های پولی، تامین مالی و مدیریت نقدینگی مورد نیاز مقامات پولی، دولت و موسسات پولی و مالی اعم از بانکی و غیر بانکی. یکی از مهمترین ابزارهای تاثیرگذار بر مکانیزم بسط پولی توسط اوراق قرضه امکانپذیر است. عملیات بازار باز در خرید و فروش این اوراق می‌تواند از طریق تعدیل مکانیزم بسط پولی بر میزان نقدینگی و سایر متغیرهای پولی نظیر سطح عمومی قیمت‌ها و نرخ بهره و نتیجتاً عرضه و تقاضای کل در اقتصاد تأثیر بگذارد. بدلیل وجود نرخ بهره در اوراق قرضه متعارف این اوراق ربوبی می‌باشند و فاقد وجهت شرعی در نظام بانکداری اسلامی هستند و عملاً استفاده از این ابزار توسط مقامات پولی منع قانونی دارد. این طرح ابزاری جایگزین برای اوراق قرضه معرفی می‌نماید تا علاوه بر خصوصیت غیرربوبی بتواند بطور کارآمد بر مکانیزم بسط پولی اثر گذارد، و امکان تامین مالی و مدیریت نقدینگی مورد نیاز بخش‌های پولی و بانکی اقتصاد را نیز مهیا سازد. انواعی از این اوراق بر حجم نقدینگی تأثیر گذارند و انواع دیگر از لحاظ پولی خنثی هستند. بانک مرکزی به منظور اجرای سیاست‌های مؤثر پولی از طریق مکانیزم بسط پولی می‌تواند با انتشار خرید و یا فروش اوراق قرضه غیرربوبی اقدام به تنظیمات پولی در اقتصاد بنماید. چنانچه این اوراق توسط آن دسته از بانکهای تجاری، تخصصی و موسسات پولی غیربانکی که دارای حسابهای ذخیره و احتیاطی تحت عنوان سپرده قانونی و سپرده احتیاطی نزد بانک مرکزی هستند صادر یا خریداری یا به فروش رسانده شوند اثر پولی خنثی دارند. خرید این اوراق توسط بانک مرکزی، پایه پولی و به تبع حجم نقدینگی موجود در اقتصاد را در دوره مالی اول کاهش داده و به تبع در سررسید موجب افزایش

حجم نقدینگی به همان میزان قبل خواهد شد. چنانچه این اوراق در قالب اوراق خزانه توسط دولت به منظور اعمال سیاست‌های مالی منتشر و فروخته یا بازخرید شوند اثرات متفاوت پولی و مالی در اقتصاد خواهد داشت و چنانچه بانک مرکزی این اوراق را خریداری یا بفروش برساند می‌تواند اقدام به اعمال سیاست‌های پولی نماید. استفاده از مازاد منابع بانکها و سایر موسسات اقتصادی در صورت ضرورت (در زمان کسری نقدینگی برخی از موسسات پولی و بانکی) از طریق انتشار این اوراق توسط بانکهای تجاری و تخصصی و قرض الحسنه بدون هیچگونه تاثیری بر حجم نقدینگی به عنوان راه‌حلی برای برون رفت از هزینه ناشی از ریسک نقدینگی به منظور پوشش تعهدات و بدهی‌ها می‌تواند مورد استفاده واقع شود. چنانچه اوراق را بانک مرکزی و یا دولت خریداری و یا بازفروش کند اثرات پولی و یا مالی انقباضی یا انبساطی در اقتصاد به جای می‌گذارد. این اوراق می‌تواند همچنین در قالب اوراق قرضه تجاری بدون ربا - در صورت ارائه ضمانت‌نامه بانکی به عنوان تضمینی برای بازپرداخت - برای تأمین مالی بخش خصوصی قابل استفاده خواهد بود.

این اوراق یا گواهی‌ها دارای دو سررسید اول و دوم هستند. سررسید اول زمانی است که گواهی منقضی می‌شود و خریدار گواهی وجه سپرده خود را دریافت می‌نماید. بعد از زمان سررسید اول خریدار گواهی می‌تواند همزمان با دریافت وجه سپرده خود وام مربوطه را نیز دریافت کند. سررسید دوم زمانی است که وام گیرنده با پرداخت قرض خود به بانک و تسویه حساب نهایی، عملیات اخذ تسهیلات را خاتمه می‌دهد. ناشرین این اوراق می‌توانند زمان سررسید اول و دوم را به گونه‌ای انتخاب نمایند که شرایط مورد نظر ناشر را در ارتباط با سیاست پولی یا مالی یا تأمین مالی داشته باشد به شرطی که حاصلضرب میزان قرض در مدت قرض مساوی حاصلضرب میزان وام در مدت زمان وام باشد.

بازار ثانویه این اوراق در محیط وب و در سیستم NSSSS با قابلیت ایجاد سازوکارهای مزایده بدون قیمت پایه و قبول قیمت‌های رقابتی پیشنهادی بالاتر برای این اوراق در دوره مزایده قابلیت خرید و فروش به این اوراق می‌دهد و میزان بازدهی اوراق براساس قیمت بازاری آن خواهد بود. هیچ قیمت پایه‌ای کمتر از قیمت

اسمی برای این اوراق توسط صادر کننده در نظر گرفته نمی‌شود و قیمت‌های رقابتی پیشنهادی از سوی خریداران بر مبنای تقابل نرخ بهره و نرخ تورم مورد انتظار و به بیان دیگر نرخ بهره طبیعی انتظاری در دوره‌های اول و دوم شکل می‌گیرد. از طرفی سازوکار مبادلاتی طراحی شده برای این اوراق موجب کارایی بازار و همگرایی بازدهی این اوراق با بازدهی بخش حقیقی خواهد شد.

بسیاری سپرده‌گذاری به شرط وام در قرض‌الحسنه را وارد در حریم ربا می‌دانند، زیرا شرط وام شرط زیاده بر وجهی است که وام گیرنده هنگام بازپرداخت به وام دهنده خواهد داد. از این سو شرط اخذ سپرده از مشتریان برای دریافت وام از بانکها و صندوقهای قرض الحسنه به این دلیل این شرط مازاد مورد اشکال است زیرا که در ازاء قرض منفعتی مازاد بر آن از قرض گیرنده وصول می‌شود. این سپرده‌ها تحت عنوان «سپرده وامخواه» نامگذاری شده‌اند که فرد با قرارداد وجه سپرده نزد بانک بعد از مدتی وامی بیش از مقدار سپرده‌گذاری شده از بانک دریافت می‌دارد. ولی در رویه‌ای که در این گزارش به آن می‌پردازیم هیچگونه منفعت مازادی از قرض گیرنده اخذ نخواهد شد. در حقیقت روش ارائه شده راه حلی برای خروج از مسئله «سپرده وامخواه» تلقی می‌شود و علیرغم شباهت دارای تفاوت ماهوی با آن می‌باشد.

«سپرده وامخواه» از لحاظ مالی متضمن این محتوا است که اعطای جوایز غیرثابت نقدی یا جنسی و یا تخفیف و یا معافیت از پرداخت کارمزد خدمات بانکی و یا دادن حق تقدم برای استفاده از تسهیلات اعطائی بانکی، دارای ارزش مادی است و قابلیت تقویم ریالی و ارزشگذاری پولی دارد و لذا اگر اعطای این امتیازات با قرض دهنده شرط شوند به این مفهوم است که مازادی از پیش شرط شده که حکم ربا را می‌یابد. از این جهت سپرده وامخواه را وارد در حریم ربا می‌دانند. این موضوع در مورد گواهی قرض الحسنه پس‌انداز صادق نیست زیرا در گواهی قرض الحسنه پس‌انداز امتیاز اعطای جوایز غیرثابت نقدی یا جنسی و یا تخفیف و یا معافیت از پرداخت کارمزد خدمات بانکی و یا دادن حق تقدم برای استفاده از تسهیلات اعطائی بانکی با سپرده‌گذار شرط نمی‌شود و لذا رقمی برای آن قابل تقویم و احتساب نیست که با سپرده‌گذار قرارداد و شرط شود و لذا گواهی

قرض الحسنه پس انداز وارد حریم ربا نمی شود.

گواهی قرض الحسنه پس انداز در اصل سندی است که دو حق کاملاً مساوی و معادل را بین متعاملین تعریف می نماید. فروشنده گواهی قرض الحسنه پس انداز در اصل تعهد می نماید به همان میزان و مدتی که از منابع طرف مقابل استفاده می نماید درست به همان میزان و مدت منابع خود را در اختیار طرف دیگر قرار دهد. بیان ساده این موضوع در عقد معاوضه قابل تعریف است بدین وجه که دو نفر تصمیم می گیرند دارائی مشخص خود را برای مدتی مساوی نزد طرف دیگر بسپارند. نفر اول وجهی مشخص را برای مدتی معین نزد طرف دیگر می سپارد و طرف دوم عیناً همان مقدار وجه را برای همان مدت نزد طرف اول به امانت می گذارد. در این حالت هیچگونه مازاد مادی و یا امتیاز اضافه برای هیچکدام از طرفین در نظر گرفته نمی شود. در گواهی قرض الحسنه پس انداز طرف اول اشخاص حقیقی و یا حقوقی هستند و در طرف دوم بانک قرار می گیرد. از سوی دیگر چون دارنده این گواهی ذیحق می گردد می تواند حق خود را به طرف ثالث بفروش برساند. این گواهی را می توان از طریق اینترنت و به صورت دیجیتالی خرید و فروش نمود.

خرید و فروش وام چنانچه به شکل خرید و فروش بدهی باشد نوعی معامله کالی به کالی یا دین به دین است و اصولاً به عقیده بسیاری از فقها خرید و فروش دین شرعاً مجاز نمی باشد. ولی این موضوع در ارتباط با خرید و فروش دارائی صادق نیست. حق وام مترتب بر «گواهی قرض الحسنه پس انداز» نوعی حق و نوعی دارایی است که قبلاً با پرداخت هزینه آن یعنی سپرده گذاری برای مدت معین خریداری شده و خرید و فروش دارایی شرعاً منعی ندارد. لذا شرعاً منعی بر خرید و فروش این حق نیست و این نوع خرید و فروش وارد در بیع حلال است.

ویژگی های خاص «گواهی قرض الحسنه پس انداز» می تواند این ابزار مالی جدید را در سطوح مختلف بانکداری مرکزی، تجاری و خرد در یک نظام بدون ربا جایگزین ابزار ربوی اوراق قرضه نماید بدون اینکه به هیچوجه شبهه ربا را در عملیات بانکی وارد نماید. از ویژگی های این ابداع جدید مالی از قرار زیر است:

۱- تأمین مالی بخش‌های مختلف دولتی و یا خصوصی.

۲- تأمین سرمایه خرد افراد کم درآمد.

۳- فعالیت‌های خیریه.

۴- ابزار سیاست مالی.

۵- ابزار سیاست پولی.

۶- جایگزینی ابزار غیربوی در بازار سرمایه.

۷- بعنوان ضمانت بانکی و وثیقه.

۸- درجه بالای نقدینگی.

لازم به ذکر است که استفاده از «گواهی قرض الحسنه پس‌انداز» نه به معنی حذف شیوه‌های متداول سپرده‌گذاری و اعطای تسهیلات قرض الحسنه می‌باشد. بلکه در کنار رویه‌های موجود و به عنوان مکمل آنها بکار گرفته خواهد شد. لذا رویه فعلی در سپرده و تسهیلات قرض الحسنه به هیچ وجه ملغی نمی‌گردد.

این طرح دو بخش عمده فعالیت‌های مالی جدید را طراحی نموده است که شامل صدور و خرید و فروش گواهی قرض الحسنه و دیگری خرید و فروش حق تسهیلات مترتب بر گواهی قرض الحسنه پس‌انداز می‌باشد. این دو فعالیت مجزا تعریف شده و عدم اجرای بخش دوم لطمه‌ای به بخش اول نخواهد زد. در رابطه با فعالیت اول با توضیحاتی که خواهد آمد مشکلی از لحاظ قانونی و شرعی وجود ندارد ولی بخش دوم آن یعنی خرید و فروش حق تسهیلات مترتب بر گواهی قرض الحسنه پس‌انداز با اینکه شرعاً مباح می‌باشد ولی بانک مرکزی فعلاً آن را ممنوع شناخته است - هرچند این فعالیت تحت عنوان حق تقدم وام در برخی بانکها و فرابورس در حال حاضر در حال انجام است و حق تقدم وام در بازار فرابورس رسماً خرید و فروش می‌شود. در حال حاضر بخش اول این طرح با توجه به عدم وجود منع قانونی در ارتباط با آن می‌تواند اجرائی شود و هر زمان که بانک مرکزی رفع منع از خرید و فروش حق وام را نمود بخش دوم آن اجرا گردد.

اصولاً وضع هر نوع محدودیت بر بازارها موجب ناکارایی در اقتصاد و تشکیل بازارهای غیررسمی می‌گردد و از لحاظ اصولی نیز خرید و فروش حق وام مشکل شرعی و عقلی نداشته و از لحاظ نظریات اقتصادی و مالی موجه است. یکی از نگرانی‌های بانک مرکزی و مشکلات اساسی در خرید و فروش وام استفاده از شیوه‌های غیررسمی فعالان این خدمت مالی در این ارتباط. چنانچه زمینه‌های آزاد و صحیح خرید و فروش حق وام مدون و مجری گردند مسلماً به عنوان یک اصل اقتصادی بازارهای غیررسمی حذف خواهند شد. در این ارتباط با راه‌اندازی بازار خرید و فروش حق وام براساس طرح فعلی می‌تواند مشکلات فعلی در مورد خرید و فروش حق وام را مرتفع نماید.

بی‌شک هر طرح نوینی از اشکالات ناشناخته‌ای برخوردار است که در مرحله عمل بروز خواهند نمود ولی تداوم حرکت منجر به حل مسائل و مشکلات عارضه شده و این طرح نیز مستثنی از این قاعده کلی نیست. امید است در نهایت این تلاش بتواند منشاء خدمات مفیدی برای عموم استفاده‌کنندگان آن باشد.

بیژن بیدآباد^۴

مشاور ارشد بانکداری اسلامی، بانک قرض الحسنه مهر ایران

تابستان ۱۳۹۰

⁴ bijan@bidabad.com

bidabad@yahoo.com

<http://www.bidabad.com/>

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۳
مقدمه.....	۵
سابقه و خلاصه.....	۷

بخش اول مباحث نظری

تحلیل فقهی ربا.....	۱۹
مقدمه.....	۱۹
ربا.....	۱۹
ربا در قرآن.....	۲۰
فقه ربا.....	۲۲
خروج از حریم ربا.....	۲۵
قرض الحسنه.....	۳۴
مقدمه.....	۳۴
قرض الحسنه در قرآن.....	۳۵
قرض الحسنه در سپرده‌گذاری و تسهیلات.....	۳۸
اوراق قرضه غیرربوی.....	۴۳
مقدمه.....	۴۳
ابزارهای سیاست پولی.....	۴۴
عملیات بازار باز.....	۴۶
الزام بانکها به نگهداری درصدی از دارایی‌های خود به صورت اوراق قرضه.....	۴۷
نرخ تنزیل مجدد.....	۴۷
نرخ ذخیره قانونی.....	۴۷

۴۸	.....	ابزارهای کیفی
۴۸	.....	تجربه اوراق با دیدگاه‌های غیررئوی
۵۱	.....	اوراق اسلامی با کوپن
۵۱	.....	اوراق اسلامی بدون کوپن
۵۲	.....	اوراق رهنی (MBS)
۵۳	.....	اوراق قرض الحسنه بدون جایزه
۵۳	.....	اوراق قرض الحسنه با جایزه
۵۴	.....	اوراق قرضه بدون ربا
۵۸	.....	اوراق قرضه بدون ربا ارزی
۵۹	.....	آثار پولی انتشار اوراق قرضه بدون ربا
۶۰	.....	انتشار اوراق توسط بانک مرکزی (اوراق قرضه بانکی مرکزی بدون ربا)
۶۰	.....	انتشار اوراق توسط بانکها (اوراق قرضه بانکی بدون ربا)
۶۱	.....	انتشار اوراق توسط خزانه دولت (اوراق قرضه خزانه بدون ربا)
۶۱	.....	انتشار اوراق توسط بخش خصوصی (اوراق قرضه تجاری بدون ربا)
۶۲	.....	اوراق قرضه بدون ربا و نرخ‌های تورم، بهره و ارز
۶۵	.....	معاملات اوراق قرضه بدون ربا در بازارهای ثانویه مبتنی بر فناوری اطلاعات
۶۷	.....	بررسی حقوقی اوراق قرضه بدون ربا
۶۷	.....	مقدمه
۷۳	.....	جواز اوراق قرضه بدون ربا
۷۴	.....	عقود معین و قرارداد و اوراق قرضه بدون ربا
۷۶	.....	عقد قرض
۷۷	.....	عقد بیع
۸۰	.....	عقود اذنیه
۸۲	.....	عقد هبه
۸۴	.....	عقد معاوضه
۸۶	.....	قرارداد
۸۷	.....	استحداث عقد
۹۰	.....	منابع بخش نظری

بخش دوم

مباحث اجرایی

۹۶	گواهی قرض الحسنه پس انداز
۹۶	مقدمه
۹۷	ابعاد حقوقی گواهی قرض الحسنه پس انداز
۱۰۰	محاسن گواهی قرض الحسنه پس انداز
۱۰۱	انطباق گواهی قرض الحسنه پس انداز با قوانین
۱۰۵	موانع قانونی در معاملات حق وام گواهی قرض الحسنه پس انداز
۱۱۰	ابداع مالی گواهی قرضه الحسنه پس انداز
۱۱۷	فرآیند گواهی قرض الحسنه پس انداز
۱۲۱	سازمان و تشکیلات گواهی قرض الحسنه پس انداز
۱۲۳	شرح وظایف اداره اعتبارات و حقوقی
۱۲۳	اهم وظایف و مسئولیتها
۱۲۴	اهم وظایف و مسئولیتها در ارتباط با طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز
۱۲۵	اهم وظایف و مسئولیتهای دایره اعتبارات
۱۲۶	اهم وظایف و مسئولیتهای دایره وصول مطالبات و حقوقی
۱۲۷	اهم وظایف و مسئولیتهای دایره ارزی
۱۲۹	قراردادهای گواهی قرض الحسنه پس انداز
۱۳۰	قرارداد گواهی قرض الحسنه پس انداز
۱۳۴	صلحنامه
۱۳۶	قرارداد قرض الحسنه اعطایی
۱۴۰	حدود قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه
۱۴۵	جریان وجوه گواهی قرض الحسنه پس انداز
۱۵۱	بازار اولیه گواهی قرض الحسنه پس انداز
۱۵۳	بازار ثانویه گواهی و حق وام قرض الحسنه پس انداز
۱۵۷	مراحل ورود به بازار اولیه
۱۵۸	مراحل ورود به پورتال بازار ثانویه

۱۵۹	..... عملیات خرید در بازار اولیه
۱۶۰	..... خرید گواهی در بازار ثانویه
۱۶۱	..... فروش گواهی در بازار ثانویه
۱۶۲	..... تکمیل خرید/فروش گواهی یا حق وام
۱۶۳	..... استعلام
۱۶۴	..... پیاده سازی نرم افزار
۱۶۶	..... دستورالعمل حسابداری طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز

ضمائم

۱۷۴	..... آئین نامه پیشنهادی گواهی قرض الحسنه پس انداز
-----	--

بخش اول

مباحث نظری

تحلیل فقهی ربا

مقدمه

مبحث بهره در متون فقهی از جمله مباحث بحث انگیزی است که همچنان نظر بسیاری از محققین را به خود جلب نموده است. مسلماً ارائه نتایج قطعی تر در این مبحث از ابعاد مختلف می تواند باعث بهبود عملکرد نظام بانکی کشور نیز بشود، زیرا که قانون بانکداری بدون ربا بر نگرش های فقهی بر بهره و ربا تنظیم و عملاً دستور کار نظام بانکی و فعالیت های پولی کشور را مشخص می نماید. در این بخش بهره و ربا را از بعد فقهی بررسی خواهیم کرد.

ربا

ربا در لغت به معنی «زیادی» است. در لسان العرب^۵ آمده: «وَأَصْلُ فِيهِ الزَّيَادَةُ مِنَ الرِّبَا أَلْمَا لِي إِذَا زَادَ أَوْ إِزْتَفَعَ وَنَمًا». یعنی «ربا در لغت به معنای یک نوع زیاده است که در اموال و ثروت به وجود می آید». در لغت نامه دهخدا^۶ ربا به معنی سود و نفع زر (به نقل از برهان قاطع) آورده شده است. المنجد نیز ربا را به معنای افزایش و زیادی بطور مطلق معنا کرده است. در «قاموس المحيط» نیز آمده است: ربا در لغت به معنی مطلق زیادی است و رابیه که از ریشه ربا (ربو) در آیه «فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً»^۷ آمده است به معنای «زیادی» است. در لغت نامه دهخدا ربا به عنوان یک کلمه عربی و مصدر به معنای افزون شدن و نشو و نما کردن به نقل از غیث اللغات و منتخب اللغات و مصادر اللغه زوزنی نیز ترجمه شده است. در معجم مفردات الفاظ القرآن، ربا در لغت

^۵ - لسان العرب، ابن منظور، جلد ۱۴، ص ۳۰۵.

^۶ - علی اکبر دهخدا، چاپ مؤسسه دهخدا.

^۷ - سوره حاقه، آیه ۱۰.

به معنی زیادتی بر رأس مال معنی شده، اما در شرع افزایش مال به قسمی که دلیلی بر آن نباشد معنی شده است.^۸

ربا در قرآن

آیات زیر در قرآن کریم دربارهٔ ربا نازل شده است:

۱- مَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبَاً لِيَرْبُوهَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوهَا عِنْدَ اللَّهِ وَ مَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ

الْمُضْعَفُونَ^۹. آن زیادتی که شما دادید که بر اموال مردم بیافزاید نزد خدا هرگز نیفزاید و آن زکوتی که برای خدا می‌پردازید آنها مضاعف خواهند شد.

علامه طباطبایی^{۱۰} ربا را در این آیه به معنی نمو مال و زیاد شدن آن معنی می‌کند و بیان می‌دارد که مراد از ربا در این آیه ربای حلال، و مراد از زکات، زکات واجب است که به قصد رضای خدا داده شود و اضافه می‌نماید که در صورتی این ترجمه صحیح است که این آیه مکی باشد و اگر در مدینه نازل شده باشد، مراد از ربا همان ربا خواری حرام و مراد از زکات همان زکات واجب است و سپس ذکر می‌نماید که این آیه و آیات قبلش به آیات مدنی شبیه‌ترند تا به آیات مکی، و اینکه بعضی ادعای روایت یا اجماع منقول در این باب کرده‌اند اعتباری بر گفتارشان نیست.

۲- وَ أَخَذِهِمُ الرِّبَا وَ قَدْ نُهِوا عَنْهُ وَ أَكَلِهِمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَ أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَاباً أَلِيماً^{۱۱}. ربا

می‌گرفتند و نهی شده بودند از آن و اموال مردم را به باطل می‌خوردند و ما برای کافریشان عذاب دردناکی مهیا کرده‌ایم.

^۸ - راغب اصفهانی، معجم مفردات الفاظ القرآن، ص ۱۹۲، انتشارات دارالفکر بیروت، لبنان.

^۹ - سوره روم، آیه ۳۹.

^{۱۰} - علامه طباطبائی، تفسیر المیزان، ذیل همین آیه.

^{۱۱} - سوره نساء، آیه ۱۶۱.

۳- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وَ اتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ^{۱۲}. ای کسانی که ایمان آوردید ربا را به اضافه مضاعف مخورید و از خدا بترسید، باشد که رستگار شوید و بترسید از آتش که برای کافران مهیا شده خدا و رسول را فرمان برید باشد که مورد رحمت واقع شوید.

۴- الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ

الرِّبَا وَ أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَ أَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَ مَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ^{۱۳}. کسانی که ربا می‌خورند به پای نمی‌خیزند (قیام نمی‌کنند) جز مانند کسی که با تماس با شیطان آشفته شده است، این به واسطه آن است که گفتند: داد و ستد مثل ربا است و خدا داد و ستد را حلال و ربا را حرام کرده، پس هر کس که پندی از جانب پروردگارش به او آمد و باز ایستاد، برای اوست آنچه گذشته و کار او با خداست و کسی که بازگشت آنانند یاران آتش که در آن جاویدانند.

۵- يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَ يَرْبِي الصَّدَقَاتِ وَ اللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ^{۱۴}. خداوند، ربا را نابود و صدقات را افزون

می‌کند و خدا هیچ ناسپاس بزهکار را دوست ندارد.

۶- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَ

رَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَ لَا تُظْلَمُونَ وَ إِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَ أَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ^{۱۵}. ای کسانی که ایمان آوردید تقوا ورزید و آنچه از ربا مانده واگذارید اگر مؤمن هستید. و اگر نکردید پس جنگی از خدا و پیغمبرش را خواسته‌اید، و اگر توبه کردید برای شماست اصل اموالتان، نه ستم

^{۱۲} - سوره آل عمران، آیات ۱۳۲-۱۳۰

^{۱۳} - سوره بقره، آیه ۲۷۵.

^{۱۴} - سوره بقره، آیه ۲۷۶.

^{۱۵} - سوره بقره، آیات ۲۸۰-۲۷۸.

کنید و نه ستم بینید و اگر تنگدستی بود پس مهلتی تا فراخ دستی به او بدهید، و چنانچه بدو ببخشید برای شما بهتر است اگر بدانید.

فقه ربا

فقه‌های شیعه و سنی در حکم ربا اتفاق نظر دارند و حرمت آن را به کتاب خدا و سنت یعنی کلمات معصومین و اجماع مسلمین ثابت شده می‌دانند. محمد حسن نجفی^{۱۶} و آیت الله خمینی^{۱۷} بر این نظرند که: بعید نیست حرمت ربا از ضروریات دین باشد. در اصطلاح فقهی ربا عبارت است از دریافت زیادی در مبادلات دو کالای هم جنس که موزون و مکیل باشند و یا دریافت اضافی در قرض. *الزَّيَادَةُ عَلَى رَأْسِ أَلْمَالِ مِنْ أَحَدٍ مُتَسَاوِينَ جِنْسًا مِمَّا يُكَالُ أَوْ يُوزَنُ*^{۱۸}. محقق حلی^{۱۹} در تعریف ربا می‌نویسد: *وَيُثْبِتُ [الرِّبَا] فِي كُلِّ مَكِيلٍ أَوْ مُوزونٍ مَعَ الْجِنْسِيَّةِ وَ ضَابِطُ الْجِنْسِ مَا يَتَنَاوَلُهُ إِسْمٌ خَاصٌ*. یعنی ربا ثابت می‌شود در هر چیزی که مکیل و موزون باشد با جنس خودش [و اگر زیادی باشد ربا است] و معیار جنس واحد این است که اسم خاص شامل او بشود. در شرایع الاسلام^{۲۰} در تعریف ربا آمده است: *وَ هُوَ يُثْبِتُ فِي الْبَيْعِ مَعَ وَصْفَيْنِ: الْجِنْسِيَّةُ وَ الْكَيْلُ أَوْ الْوَزْنُ، فِي الْقَرْضِ مَعَ إِشْتِرَاطِ نَفْعٍ*. یعنی ربا با دو وصف در بیع ثابت می‌شود: ۱- جنس، ۲- موزون و مکیل بودن، و در قرض نیز با شرط نفع ثابت

^{۱۶} - در کتاب جواهر الکلام، دارالکتب الاسلامیه، چاپ ششم، محمد حسن نجفی.

^{۱۷} - آیت الله سید روح الله موسوی خمینی، تحریر الوسیله، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، موسسه انتشارات دارالعلم، قم، چاپ سوم ۱۳۷۵.

^{۱۸} - ادوار فقه استاد محمود شهابی، به نقل از کنز العرفان.

^{۱۹} - مختصر النافع.

^{۲۰} - شرایع الاسلام.

می‌شود. شهید اول^{۲۱} در تعریف ربا می‌نویسد: *الْمُتَجَانِسَانِ إِذَا قُدِّرَا بِالْكَيْلِ أَوْ الْوَزْنِ وَ زَادَ أَحَدُهُمَا*. یعنی ربا دو متجانس (هم جنس) هرگاه با کیل یا وزن اندازه‌گیری شوند و در حالی که یکی از آن دو جنس از دیگری بیشتر باشد، ثابت می‌شود.

در تقسیم‌بندی ربا بین علمای مذاهب اختلاف نظر فراوانی وجود دارد. آیت الله خمینی^{۲۲} ربا را دو قسم می‌داند: یکی ربای معاملی و دیگری ربای قرضی. ربای معاملی آن است که جنسی را که مثلی است بفروشد در مقابل همان جنس با وزن بیشتر یا به همان وزن به ضمیمه چیز دیگر مثل اینکه یک تن گندم را به فروشد به دو تن و یا یک تن و یک درهم. سپس ادامه می‌دهند: «اقوی آن است که ربای معاملی مختص به بیع نیست بلکه در سایر معاملات چون صلح و امثال آن نیز جریان دارد و حرمت این قسم ربا دو شرط دارد، شرط اول این است که جنس مورد معامله به حسب عرف واحد باشد. بنابر این هر چیزی که به نظر عرف گندم یا برنج و یا خرما و یا انگور بر آن صادق باشد و عرف آن را یک جنس بداند، جایز نیست مقداری از آن را در مقابل بیش از مقدار بفروشند، هر چند در صفات و خواص مختلف باشند. مثل گندم ممتاز و گندم معمولی... و شرط دوم اینکه جنس مورد معامله مکیل و یا موزون باشد بنابر این در جنسی که با عدد سنجیده می‌شود و یا با مشاهده خرید و فروش می‌شود، ربا نیست». بنابر این شرط نخست تحقق ربای معاملی، مکیل و موزون بودن شیء مورد معامله است. این شرط نزد فقهای متقدم و متأخر مشهور است و اکثراً بر این عقیده‌اند. مرتضی مطهری^{۲۳} و محمد باقر صدر^{۲۴} معتقدند که ربا در معدودات نیز جاری است. در بین متقدمان، شیخ مفید^{۲۵} نیز ربا را در مکیل و موزون

۲۱ - لمعه دمشقیه.

۲۲ - آیت الله سید روح الله موسوی خمینی، تحریر الوسیله، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، موسسه انتشارات دارالعلم، قم، چاپ

سوم ۱۳۷۵. ج سوم، صص: ۶۸-۶۴.

۲۳ - علامه مرتضی مطهری، مسأله ربا، صفحات ۷۸ و ۷۹.

۲۴ - سید محسن حکیم: منهاج الصالحین، با حاشیه سید محمد باقر صدر، ج ۲، ص ۷۱.

منحصر نمی‌داند. علت انحصار مکیل و موزون بودن شیء مورد معامله در تحقق ربای معاملی استناد به یک دسته روایات است که در آنجا مکیل و موزون بودن را در ربای معاملی منحصر کرده است. منجمله روایت *لَا يَكُونُ الرَّبَا إِلَّا فِيمَا يُكَالُ أَوْ يُوزَنُ*^{۲۶} است. ربا در اشیایی می‌آید که فقط با پیمانانه یا وزن، اندازه‌گیری می‌شوند. دسته دیگری از روایات، ربای معاملی را در اشیایی که مکیل و موزون نیستند (در معامله بر اساس شمارش، متر یا مشاهده تعیین می‌شوند) نفی کرده، معامله آنها را با مقدار بیشتر در یک طرف، بدون اشکال شمرده است.^{۲۷} حضرت فرموده‌اند: *لَا بَأْسَ مَالَمْ يَكُنْ فِيهِ كَيْلٌ وَ لَا وَزْنٌ*^{۲۸}. یعنی مادامی که به نحو پیمانانه یا وزنی معامله نشوند، بدون اشکال است. و این موضوع به مفهوم این است که کالا هنگام تحویل و هنگام پس گرفتن، وزن نشود.^{۲۹}

شرط دیگری که در تعریف آیت الله خمینی ذکر شده اتحاد در جنس می‌باشد. استناد ایشان به آن دسته از روایاتی است که برای تحقق موضوع ربا در معاملات اعلام می‌دارد که: دو شیء مورد معامله باید از یک جنس باشند از آن جمله روایت: *دَرَاهِمٌ بِدَرَاهِمٍ مِثْلِينَ بِمِثْلِ وَ حَنْطَةٌ بِحَنْطَةٍ مِثْلِينَ بِمِثْلِ*^{۳۰}. یعنی معامله دو برابر درهم در مقابل یک برابر و دو برابر گندم در مقابل یک برابر، ربا است. در حدیث دیگری است که: *إِذَا اِخْتَلَفَ*

^{۲۵} - شیخ مفید، المقنعه، ص ۶۰۵.

^{۲۶} - از امام صادق ع در کتب اربعه (با کمی تفاوت در روایان سندها) نقل شده است.

^{۲۷} - منصورین حازم از امام صادق ع درباره معامله یک گوسفند با دو گوسفند و یک تخم مرغ با دو تخم مرغ پرسید.

^{۲۸} - حر عاملی. وسائل الشیعه، ج ۱۸، باب ۶ از ابواب ربا، ص ۱۳۲ و ۱۳۳.

^{۲۹} - از آن جمله روایتی در زمینه کالاهایی که مکیل و موزون نیستند پرسش شده است: *عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْبَيْضَةِ بِالْبَيْضَتِينَ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ، وَالتُّوبُ بِالتُّوبِينَ، قَالَ لَا بَأْسَ بِهِ، وَالفَرَسُ بِالفَرَسِينَ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ.* از امام صادق ع درباره معامله یک عدد تخم مرغ با دو عدد از آن و یک لباس با دو لباس، یک اسب با دو اسب پرسیدم، فرمود: اشکال ندارد. ر.ک. طوسی، تهذیب الاحکام،

ج ۷، باب ۸ از ابواب التجاره، ص ۱۴۱، حر عاملی: وسائل الشیعه، ج ۱۸، ص ۱۵۳، باب ۱۶، از ابواب ربا.

^{۳۰} - راوی از امام صادق ع پرسیده است ربا چیست؟ وسائل الشیعه، ج ۱۸، باب ۶ از ابواب ربا، ص ۱۳۴.

الشَّيْئَانِ فَلِ الْبَّاسِ بِهِ مِثْلِينَ بِمِثْلِ^{۳۱}. یعنی اگر دو شیء مورد معامله مختلف باشند معامله آنها همراه با زیادی - دو برابر در مقابل یک برابر - اشکالی ندارد. روایات در این باب فراوان و دلالت آنها بر این شرط روشن است بطوریکه هیچ اختلافی بین متقدمان و متأخران از علما در لزوم این شرط برای تحقق موضوع ربا نقل نشده است. در مبحث ربای قرضی، در تعریف آن گفته‌اند: هرگونه زیادی که در قرض شرط شود، اعم از این که آن زیادی عین یا کالا باشد، مثلاً ده درهم در مقابل دوازده درهم؛ یا عمل باشد، مانند ده درهم در مقابل ده درهم و دوختن لباس؛ یا انتفاع و منفعت بردن باشد، مانند ده درهم در مقابل ده درهم و انتفاع از شیئی که نزد مقرض به رهن گذاشته است؛ یا آن که زیادی صفت باشد، چنانکه شرط کند در مقابل شیء کهنه قرض داده شده تازه آن را دریافت کند. در ربای قرضی فرقی بین کالاهای مکیل، موزون، معدود و مشاهد نیست^{۳۲}.

خروج از حریم ربا

قبل از بیان راههای خروج از حریم ربا باید به این مطلب اشاره کرد که فقها حیل‌های شرعی جهت خروج از حریم ربا را جایز نمی‌دانند. به این معنی که اگر غرض اصلی گرفتن زیاده یا ربا باشد اما بخواهد با توسل به روشی آن را مشروع سازد از لحاظ فقهای شیعی جایز نیست بلکه حیل شرعی است گویا کلاه سر خدا می‌گذارد و بر این اساس دو بار مرتکب خطا گردیده اول به خاطر ربا دوم به خاطر حیل. در صحت این موضوع به دو قاعده مهم استناد کرد. اول اینکه للعقود تابعة للقصد. به این مصداق که اگر عقد به قصد فرار از ربا واقع شده و بدین وسیله گرفتن ربا را جایز نماید چون عقد تبعیت از قصد فاعلش می‌کند لذا حیل شرعی است. دوم آنکه الاعمال بالنیات می‌باشد. یعنی اعمال انسان براساس نیاتش سنجیده می‌شود. علیهذا در بحث ربا اگر باز هم غرض فرار از ربا باشد چون عمل مطابق نیت خلاف بوده عقد صحیح نیست و زیاده در حکم رباست.

^{۳۱} - شیخ حرّ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۸، باب ۹، از ابواب ربا، ص ۱۴۰.

^{۳۲} - آیت الله سید روح الله موسوی خمینی، تحریر الوسیله ج ۳، صفحات ۲۱۸-۲۱۴.

از گفتار فقها و روایات فراوان چنین استفاده می‌شود که به دو نحو می‌توان از حریم ربا خارج شد: یکی خروج حکمی، به این معنی که به رغم تحقق موضوع ربا، معهداً حرمت ربا از بین رفته و حکم ربا تخصیص^{۳۳} خورده و دیگری، خروج موضوعی است به این معنی که عمل به گونه‌ای انجام شود که موضوع و مفهوم ربا بر آن صادق نباشد، یعنی به اصطلاح تخصصاً از موضوع ربا خارج شده است. موارد قابل ذکر در خروج حکمی، ربا میان پدر و فرزند، زن و شوهر، مسلمان از کافر حربی می‌باشد. از موارد خروج موضوعی می‌توان به بیع عینیه^{۳۴}، بیع شرط^{۳۵}، خرید و فروش اسکناس داخلی به اسکناس ممالک دیگر (خرید و فروش ارز)، ضم ضمیمه غیرجنس^{۳۶}، هبه معوضه^{۳۷}، سپرده‌گذاری به نحوی که میزان بهره به اختیار مدیون باشد و در مدت مشخصی مثلاً

---

۳۳ - ما مِنْ عامٍ إِلَّا وَ قَدْ حُصِّ. هیچ عامی نیست که خاص نداشته باشد.

۳۴ - وجه معروف بیع عینیه آن است که شخص کالائی را به نسیه می‌خرد و همان کالا را با قیمتی کمتر نقداً به فروشنده می‌فروشد و پولی را از این بابت به وام دریافت می‌کند. حلیت این بیع در قرار ندادن شرط معامله دوم در معامله اول است. حسن محمدتقی جواهری، الربا فقهياً و اقتصادياً، صفحه ۲۴۱.

۳۵ - بیع شرط آن است که کسی کالائی را می‌فروشد تا زمان معین خریدار اصل کالا را عودت داده و وجه خود را دریافت کند. این عمل نوعی وام است. در مقابل استفاده از این وام فروشنده مبلغی را به عنوان اجاره یا استیفاء منفعت به خریدار می‌پردازد. پس فروشنده دریافت کننده وام و خریدار پرداخت کننده وام می‌باشد. ظرافت این بیع در این است که پس از فروش کالا توسط فروشنده به قیمت تراضی شده - حتی بسیار پائین تر از قیمت بازار - خریدار اسماً مالک کالا می‌شود و سپس کالا را اسماً در اختیار فروشنده اولیه قرار می‌دهد در نتیجه فروشنده اولیه مجازاً استفاده کننده کالا می‌شود. آنگاه استفاده کننده مبلغی را به عنوان صلح یا اجاره یا استیفاء نفع به صاحب کالا که در اینجا خریدار می‌باشد پرداخت می‌نماید. در شرح این موضوع مراجعه شود به: محمد حسن نجفی، جواهر الکلام، جلد ۲۳، صفحات ۳۷-۳۶.

۳۶ - مثل اینکه یک تن گندم را به فروشد به دو تن گندم و یک درهم. رجوع شود به: روح الله موسوی خمینی، تحریر الوسیله، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، موسسه انتشارات دارالعلم، قم، چاپ سوم ۱۳۷۵. جلد سوم، صفحات: ۶۸-۶۴.

۳۷ - مقدار مساوی و همجنس را معاوضه و مازاد را به طرف دیگر معامله هبه نماید. نگاه کنید به: ربا و تورم، احمدعلی یوسفی،

اول هر سال محاسبه شود و انحصار حرمت در ربای مضاعف و عدم ربا در قرض‌های تولیدی و برخی مفرهای خروجی از بابت تعریف اشتغال ربا بر اجناس مختلف و نرخ‌های متفاوت اشاره نمود. همچنین تأکیدات زیادی در عدم مصداق ربا در جبران کاهش ارزش پول^{۳۸} و کاهش قدرت خرید در اثر تورم و گرانی (نه گران فروشی) و پرداخت مازاد در تأخیر تأدیة دین ذکر شده است که به دلیل وسعت بحث از شرح آن خودداری می‌شود و در اینجا تنها به عدم ربا در قرض‌های تولیدی می‌پردازیم.

علل و دلایل عقلی تحریم ربا در شرع توسط بسیاری از اندیشمندان اقتصاد اسلامی تحلیل گردیده است که بسیاری از آنان می‌توانند از لحاظ عقلی قانع کننده نیز باشند. دلایلی نظیر برقراری عدالت و برابری، تأمین نیازهای مالی، رشد بهینه اقتصاد و اشتغال کامل، توزیع عادلانه تر ثروت، ثبات اقتصادی و بسیاری موارد مشابه همگی به عنوان دلایل عقلی بر تحریم ربا ذکر می‌شوند.^{۳۹} مفسرین^{۴۰} حکمت‌هایی برای تحریم ربا ذکر نموده‌اند که شامل رفتن مال بدون عوض، تعطیلی تجارت و جلوگیری از قرض و توزیع ناعادلانه ثروت، فاصله طبقاتی، سست شدن عواطف انسانی^{۴۱} و ازدیاد سوداگری و سود طلبی و دامن زدن به بحران‌های اجتماعی، ظلم،

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، صفحه ۱۲۷، ۱۳۸۱، تهران.

^{۳۸} - در این باب سه دسته نظریات وجود دارد. دسته اول به طور مطلق کاهش ارزش پول را جائز نمی‌دانند. دسته دوم در بعضی از معاملات جایز نمی‌دانند و دسته سوم آن را جائز و لازم می‌دانند. نگاه کنید به موسایی میثم (۱۳۷۶) تبیین مفهوم و موضوع ربا از دیدگاه فقهی (با توجه به روابط اقتصادی معاصر). پژوهشکده پولی و بانکی، فصل هفتم.

^{۳۹} - نگاه کنید به: M.Umer Chapra (2000)

^{۴۰} - نگاه کنید به تفاسیر قرآن منجمله: تفسیر کبیر امام فخر رازی در ذیل آیات ربا و مجمع البیان فی تفسیر القرآن نوشته ابوعلی فضل بن طبرسی و تفسیر من وحی القرآن که موارد فوق را ذکر کرده‌اند.

^{۴۱} - مستدرک الوسائل، ۱۳، ۳۳۲، ۱- ص: ۳۲۹، ۱۵۵۱۰-۱۵، وَ أَنِّي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عِ بَرَجَلٍ يَأْكُلُ الرِّبَا فَفَسَمَ مَالَهُ قِسْمَيْنِ فَجَعَلَ نَصْفَهُ فِي بَيْتِ الْمَالِ وَ أَحْرَقَ نَصْفَهُ وَ سُئِلَ الصَّادِقُ ع لِمَ حَرَّمَ اللَّهُ الرِّبَا فَقَالَ لِئَلَّا يَتَمَنَّعَ النَّاسُ الْمَعْرُوفَ.

ضررهای اخلاقی و بسیاری دلایل دیگر می‌شود.^{۴۲}

از لحاظ اقتصادی با ملاحظه آراء مختلف می‌توان حکمت منع ربا را برای دریافت مازاد درآمد بدون قرار گرفتن در جریان ایجاد ارزش افزوده تلقی نمود. چه همانطور که گفته شد ربای معاملی معامله جنسی با مثل خودش است که به وزن یا اندازه بیشتر دریافت کند. کل ربای معاملی با تراشیدن واسطه معامله توسط کالای دیگر که از مثل کالای مورد نظر نباشد از لحاظ فقهی از ربوی به غیرربوی تغییر ماهیت می‌دهد. به عبارت دیگر با ضم ضمیمه غیرجنس یک تن گندم را می‌توان در پایان سال با ۵ تن گندم بعلاوه یک سیر نمک معاوضه کرد. اصل حکمت در مباحث اصول فقه ایجاب می‌کند که منظور شارع از وضع این قاعده بنای دیگری است نه فقط معامله تفاضلی. به عبارت دیگر، شارع حکیم بوده و از این باب نظرش بر تعویض جنسی با جنس هم مثلش نیست که آن را ربا و حرام خوانده باشد، بلکه می‌تواند، این باشد که فردی که در سود یا زیان فرآیند تولید ارزش افزوده سهم نیست چه سهمی از ارزش افزوده دارد؟ پاسخ می‌تواند این باشد که هیچ سهمی ندارد. این تفسیر دقیقاً با آیات شریفه قرآن و همچنین شریفه لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى^{۴۳} تطبیق دارد. این حکمت در مورد ربای قرضی نیز صادق است و به همین علت و حکمت است که ربای قرضی را حرام می‌نماید. به عبارت دیگر، اگر کسی مبلغی به فرد دیگری قرض دهد و در پایان دوره با مازادی آن را دریافت کند این مازاد حرام تلقی می‌شود. این موضوع از این باب می‌تواند تعبیر شود که قرض دهنده در جریان تولید و خلق ارزش افزوده قرار نگرفته است و چنانچه قرض گیرنده سود برد یا زیان کند، قرض دهنده بهره خود را مطالبه و دریافت می‌کند. این تفاوت ظریف در تطبیق و مقایسه ربای قرضی با مضاربه به وضوح روشن می‌شود که تفاوت این دو فقط در این است که اولی از پیش نرخ دریافت بهره را مشخص و دریافت می‌کند ولی در دومی سهمی از نرخ سود (یا

^{۴۲} - نگاه کنید به تبیین مفهوم و موضوع ربا از دیدگاه فقهی (با توجه به روابط اقتصادی معاصر)، میثم موسایی، پژوهشکده پولی و

بانکی، صفحه‌های ۱۶-۱۵.

^{۴۳} - [متعلق] به انسان نیست مگر چیزی که با سعی او ایجاد شده باشد. سوره نجم - آیه ۳۹.

زیان) فعالیت اقتصادی را دریافت می‌نماید. در مضاربه یا باقی عقود اسلامی تعیین نرخ از قبل به معنی این تلقی می‌شود که بدون هیچ کم و کاستی رقم سود برنامه‌ریزی شده برابر سود واقعی خواهد شد و این از لحاظ کلی با توجه به اینکه نرخ ریسک سرمایه‌گذاری در اقتصاد نمی‌تواند صفر باشد، کاملاً مغایر است. این موضوع نیز به وضوح از معنی آیه شریفه **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمُوهَا أَمْوَالُ الْوَالِدِينَ** قابل استنباط است. به این معنی که حق دریافت بهره بر بهره را ممنوع می‌نماید و این حالت زمانی اتفاق می‌افتد که وام‌گیرنده از عهده بازپرداخت اصل و فرع وام برنیامده است و به ناچار ربح مرکب می‌پردازد. به عبارت دیگر این حالت زمانی مصداق دارد که اولاً وام‌دهنده در منفعت یا زیان شریک نیست، ثانیاً وام صرف خرید کالائی شده است که بی‌بازده بوده یا سرمایه‌گذاری منتج به بازدهی نشده است یا به بیان دیگر وام مصرفی بوده و وام سرمایه‌گذاری نبوده است. به همین دلیل است که در آیه **إِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ** و **إِنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ** عدم دریافت اصل و بهره وام را به عنوان صدقه مشخص می‌کند که اگر از وام‌گیرنده در عسرت او دریافت نشود بهتر است. و در تأیید این صدقه است که فرمود **يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ**^{۴۴}. و بر همین اساس خوردن این مال را در آیه **وَ أَخَذِهِمُ الرِّبَا وَ قَدْ نُهِوا عَنْهُ وَ أَكَلِهِمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ**^{۴۵} باطل و اخذ ربا ذکر فرمود که منهی است.

استدلال و توضیحات ذکر شده در تفسیر بیان السعاده فی مقامات العبادة در ذیل آیه **قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَ أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبَا**^{۴۶} کاشف این موضوع است که تلقی ربا در عرب نه عین تعبیرات مذکور در

^{۴۴} - سوره آل عمران، آیه ۱۳۰، ای کسانی که ایمان آوردید ربا را به اضافه مضاعف مخورید.

^{۴۵} - سوره بقره، آیه ۲۸۰، اگر تنگدست بود پس تا فراخ دستی مهلتی به او دهید، و چنانچه بدو ببخشید برای شما بهتر است اگر بدانید.

^{۴۶} - سوره بقره، آیه ۲۷۶، خداوند، ربا را نابود و صدقات را افزون می‌کند.

^{۴۷} - سوره نساء، آیه ۱۶۱، ربا می‌گرفتند و نهی شده بودند از آن و اموال مردم را به باطل می‌خوردند.

^{۴۸} - سوره بقره، آیه ۲۷۵، گفتند: داد و ستد مثل ربا است و خدا داد و ستد را حلال و ربا را حرام کرده است.

متون فقهی است بلکه به نوعی دریافت جریمه تأخیر در تأدیه دین بوده است که معاملات را ربوی می‌کند. در این تفسیر آمده است^{۴۹}: «گفتند که بیع با زیاد کردن قیمت کالا مثل ربا است در زیادی، پس ربا صحیح است همانطور که بیع (خرید و فروش) صحیح است. پس تشابه بین آن دو در زیادی عوض واقع شده است و اصل در این زیادی همان رباست، و تشبیه در صحت نیست تا اینکه ایراد شود که اصل در صحت بیع پس شایسته بود که گفته می‌شد ربا مثل بیع است نه اینکه بیع مثل ربا است. پس این ایراد صحیح نیست. و اینکه در زیادی قیمت، بیع را به ربا شبیه دانسته است کنایه از تشبیه رباست به بیع از لحاظ حلال بودن بیع و اینگونه تشبیه برای آن است که نظر آنان رساتر بیان شود. پس خداوند قیاس آنان را باطل کرد و فرمود: «وَ أَهْلَ اللَّهِ الْبَيْعِ» و خداوند بیع را حلال قرار داد، این عبارت حال است به تقدیر قد یا عطف است. «وَ حَرَّمَ الرِّبَا» و ربا را حرام کرد، یعنی صحت و فساد به شبیه بودن در صورت آن نیست، بلکه صحت و فساد به سبب امر و نهی خداست. بعضی گفته‌اند: وقتی که وعده قرضی را که داده بودند می‌رسید و قرض دهنده می‌رفت و مطالبه می‌کرد، بدهکار می‌گفت: مدت را زیاد کن و من در مال زیاد کنم و با هم تراضی می‌کردند و به همان ترتیب عمل می‌کردند، وقتی که به ایشان گفته می‌شد این رباست می‌گفتند هر دو یکی است، مقصودشان این بود که زیاد کردن قیمت کالا هنگام فروختن و زیاد کردن در وام به سبب طولانی کردن مدت هر دو مساوی هستند. در جاهلیت مردم اینگونه تجارت کرده و سود می‌جستند که مالی را تا مدت معینی با سود معلومی می‌دادند، چنانکه رسم اهل زمان ما نیز هست. آن وقت می‌گفتند این سودی که ما می‌گیریم در مقابل این است که مال ما از تجارت کردن ایستاده و معطل مانده است، یا اینکه جنسی از قبیل گندم و جو را به قرض می‌داند تا وقت خرمن گندم و جو، و آن موقع بیشتر از آنچه که

^{۴۹} - حضرت حاج ملا سلطان محمد بیدختی گنابادی، بیان السعاده فی مقامات العبادة، چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۴۶. ترجمه محمد

رضاخانی و حشمت‌الله ریاضی، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، جلد سوم، صفحات ۱۵۰-۱۴۹، تهران،

داده بودند می گرفتند، و می گفتند که قیمت نقدی آن ده درهم است مثلاً، پس صحیح است که نسیه بفروشیم به پانزده درهم و صحیح نیز هست که قرض بدهیم به پانزده درهم. چون در این عمل تمام تکیه بر سود است و توکل بر خدا ترک شده، و اعضاء و قوای بدن در طلب معاش که از بزرگترین اقسام عبادات است باز ایستاده و تعطیل شده است، و نفس از تضرع و پناه بردن به خدا و درخواست از او باز ایستاده است و به بدهکار ضرر زده شده است که مال او بدون عوض گرفته می شود، و آن کار خوب و نیکو یعنی قرض الحسنه ترک می گردد. و همه این امور که مخالف با اراده خداوند بر بندگانش است موجب شده که خدای تعالی از ربا نهی کند، و در مورد فاعل ربا شدت عمل به خرج دهد».

با این تفاسیر در مورد حکمت حرام بودن ربا می توان بحث را به اینجا خلاصه نمود که اگر منابع مالی استقراضی صرف مصرف شود پرداخت مازاد ربا، و حرام تلقی می شود و اگر صرف سرمایه گذاری شود پرداخت مازاد، سود و حلال تلقی می گردد. دلایل فوق دلالت بر این دارد که حکمتی که شارع مد نظر قرار داده تا فعالیت های تولیدی شکل گیرد در موارد زیر خلاصه می شود:

۱. وام دهنده باید در سود و زیان فعالیت اقتصادی وام گیرنده سهیم باشد.
۲. نرخ دریافت مازاد (بهره) به دلیل این که نمی توان نرخ بازدهی سرمایه را از قبل قطعاً مشخص نمود نباید از پیش مشخص و شرط شود.
۳. گرفتن مازاد در قرض های مصرفی ربا تلقی می شود.^{۵۰}

اینطور به نظر می رسد که بر اساس همین توجه به حکمت تحریم ربا بوده که برخی از فقهای شیعه و

---

^{۵۰} مفهوم مخالف این عبارت صدق و شمول تام ندارد. به عبارت دیگر مفهوم مخالف از نوع مفهوم شرط است و انتفاء شرط به معنی انتفاء موضوع است. یعنی عبارت «گرفتن بهره در قرض های غیر مصرفی ربا نیست» به شرط حصول شرایط مذکور در فوق غیر ربوی است.

همچنین اهل تسنن قائل به عدم ربا در قرض‌های سرمایه‌گذاری شده‌اند. گرچه برخی این نظر را از حیل فرار از ربا می‌دانند ولی جمع ادله مختلف و دقت در جزئیات اشارات آیات قرآن کریم و احادیث و اخبار این استنباط را قوی می‌نماید که این نظر حيله‌ای برای فرار از ربا نیست بلکه حکمت شارع در باب علت تحریم ربا را شامل می‌شود. البته حکمت تحریم ربا از وجوه اجتماعی نیز مکرر ذکر شده که در اینجا از ذکر آن خودداری می‌شود.^{۵۱} این گروه بر این باورند که در زمان پیامبر اکرم (ص) و هنگام تشریح حرمت ربا، در عربستان ربا فقط در وام‌های مصرفی جریان داشت، و بیشتر قرض‌ها در آن زمان برای تأمین نیازهای مصرفی بود و اسلام نیز چنین قرض‌هایی را حرام کرده بنا بر این وام‌های با بهره در امور تولیدی از شمول ادله ربا خارج هستند.^{۵۲} به طور مثال کسی که وامی می‌گیرد تا ساختمانی بسازد یا وام می‌گیرد تا منزلی بخرد در واقع از این پول سود می‌برد و کاملاً منطقی است که سهمی از این سود را به وام‌دهنده بپردازد. این سهم ممکن است صدی چند از فایده باشد و یا این که در اول کار به صورت عقد صلح این سهم به مبلغ مقطوعی یا صدی چند مقطوعی از سرمایه مورد توافق قرار گیرد. زیرا حقوقی را که هنوز تحقق نیافته است نیز می‌توان مورد عقد صلح قرار داد. به این طریق در این حالت روابط وام‌دهنده و وام‌گیرنده ترکیبی از مقررات فی‌المثل عقد مضاربه و عقد صلح است.^{۵۳}

نظرات فقهی و فتاوی‌یی که علمای مذاهب شیعه و سنی نیز در باب خرید و فروش اسکناس داده‌اند، همین دیدگاه را تقویت می‌نماید، زیرا نظریات ارائه شده در حد کاملاً موافق و کاملاً مخالف مطرح است. به این معنی که بسیاری از فقها به دلیل اینکه اسکناس معدود است و قابل شمارش و مکیل و موزون نیست، خرید و فروش

---

^{۵۱} - رساله رفع شبهات، حضرت حاج سلطانحسین تابنده گنابادی رضاعلیشاه ثانی. صفحات ۱۵۵-۱۵۲. انتشارات حقیقت، ۱۳۷۷،

چاپ پنجم. [http://www.sufi.ws/MysticalBooks\(4\).php](http://www.sufi.ws/MysticalBooks(4).php)

^{۵۲} - عبدالرزاق سنهوری: مصادر الحق فی الفقه الاسلامی، ج ۳، ص ۲۳۳.

^{۵۳} - مجموعه مقالات فقهی و اجتماعی، حضرت حاج دکتر نورعلی تابنده مجذوبعلیشاه، ص ۱۱۵، انتشارات حقیقت، چاپ اول،

۱۳۸۰. [http://www.sufi.ws/MysticalBooks\(6\).php](http://www.sufi.ws/MysticalBooks(6).php)

آن را حلال دانسته‌اند. زیرا آنها اسکناس را کالا توجیه نموده‌اند و عده دیگری از فقهاء، خرید و فروش اسکناس را حرام می‌دانند چون ربای قرضی است و استدلال این گروه بر این است که اسکناس وسیله خرید و فروش کالا و نماینده شمارش ارزش کالا است و به خودی خود مالیت ندارد.

قرض الحسنه

مقدمه

یکی از روش‌هایی که در عملیات بانکی بدون ربا به عنوان روش اعطای تسهیلات در نظر گرفته شده قرض الحسنه است. از لحاظ آیین‌نامه عملیات بانکداری بدون ربا «قرض الحسنه عقدی است که به موجب آن قرض‌دهنده مقدار معینی از مال خود را به قرض‌گیرنده تملیک می‌کند که قرض‌گیرنده مثل و یا در صورت امکان قیمت آن را به قرض‌دهنده رد نماید». «قرض» از باب قرض یقرض قرضا در لغت به معنی بریدن یا قیچی کردن است لذا به قیچی که برنده است، مقرض می‌گویند.^{۵۴} و در اصطلاح فقهی آن قطع بخشی از مایملک است.

قرض در اصطلاح عقدی است که به واسطه آن کسی مدیون دیگری شود. تحقق قرض دادن به دیگری منوط به ایجاب و قبول است، به شرطی که دهنده وام شرط زیاده در بازپرداخت مال نداشته و گیرنده مال قصد بازپرداخت بدهی را داشته باشد. محض واگذاری مال به گیرنده وام، وی حق تصرف در آن را دارد، و مال مفروض در زمره دیون وی قرار می‌گیرد. در صورت شرط کردن زمان در بازپرداخت وام، مقروض ملزم به بازپرداخت قرض در زمان مشخص است و گرنه به محض طلب قرض دهنده، ملزم به بازپرداخت مال است. و دین عبارت از هر حق مالی یا غیرمالی است که در عهده کسی برای دیگری باشد. از این رو اقسام گوناگونی از معاملات همچون بیع نسبه، بیع سلم و سلف، قرض، رهن و ضمان موجب دین می‌گردند. دین وقتی مؤجل است دارای مهلت معینی برای بازپرداخت می‌باشد و در صورت غیرمؤجل با درخواست داین، مدیون ملزم به پرداخت است. قرض دادن منحصر به قرض پول نیست و شامل کالاهای مختلف نیز می‌شود.

^{۵۴} ابن منظور، لسان العرب؛ نشر ادبی الحوزه، بی‌جا، ۱۴۰۵ق، ج ۷، ص ۲۱۶.

قرض الحسنه در قرآن

قرآن کریم یاری در نیکی‌ها را مورد تأکید قرار داده و می‌فرماید: ^{۵۵} «یکدیگر را در کارهای نیک و پرهیزگاری یاری کنید و در گناه و تعدی یاری ننمائید و از خدا بترسید که عقوبت او شدید است». یاری در نیکی بسیار متنوع است و براساس آیات دیگر قرآن قرض الحسنه یا وام نیک با عنوان حسنه تعیین و نه تنها به مسلمین بلکه به همه مردم اعلام شده که ^{۵۶}: «کیست که به خدا قرض دهد، قرضی نیکو، تا آن را برای او مضاعف سازد به اضعاف بسیار و خداست که تنگ می‌گیرد و یا می‌بخشد و بازگشتان به اوست». همانطور که واضح است این آیه مخصص به مسلمین نیست و عام است. معنی قرض دادن به خدا شامل انواع هزینه‌ها در راه خدا و به عبارت دیگر هزینه برای خلق او می‌شود که مصداق عیال الله هستند. تمام کارهای خیر در کمک به بندگان خدا نوعی قرض دادن به خدا محسوب می‌شود. مفهوم این آیه به صورت دیگر در آیات دیگر آمده است. می‌فرماید: ^{۵۷} «آن کیست که به خدا قرض نیکو دهد تا خدا بر او چندین برابر گرداند و برای او اجری بزرگ است.» و می‌فرماید: ^{۵۸} «اگر به خدا قرض نیکو دهید خدا برای شما چندین برابر گرداند و برای شما ببخشد و خداوند شکور و حلیم است.» خداوند در این آیه خود را در مقام تشکرکننده از قرض دهنده قرار می‌دهد و به نیکی آن را می‌پذیرد و با پاداش مادی و معنوی جبران آن را بشارت می‌دهد.

آیاتی که در قرآن به قرض اشاره دارند به دنبال آن کلمه «حسناً» نیز آمده است. از این منظر به وام بدون بهره «قرض الحسنه» گفته می‌شود هر چند معنی لغوی قرض به معنای قطع کردن است و مفهوم آن به این عبارت

---

^{۵۵} سوره مائده، آیه ۲. وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

^{۵۶} سوره بقره، آیه ۲۶۴. مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيضَعِفُهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَ يَبْسُطُ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ.

^{۵۷} سوره حدید، آیه ۱۱. «مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيضَعِفُهُ لَهُ وَ لَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ»

^{۵۸} سوره تغابن آیه ۱۷. «إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يَضَعِفُهُ لَكُمْ وَ يَغْفِرْ لَكُمْ وَ اللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ».

نزدیکتر است که قرض الحسنه قرضی است که ویژگی‌های نیک داشته باشد و منجمله این نیکویی‌ها قبول ریسک و مخاطره عدم برگشت اصل آن است. یا بیانگر آن است که قرض دادن باید به صورت نیکو باشد که این نیکویی می‌تواند وجوه متنوع از شکل و ماهیت و قصد و آثار و انجام یکی یا همه را در بر گیرد.

در آیه دیگری می‌فرماید:^{۵۹} «در حقیقت خدا از فرزندان اسرائیل پیمان گرفت و از آنان دوازده سرکرده برانگیختیم و خدا فرمود من با شما هستم اگر نماز برپا دارید و زکات بدهید و به فرستادگان ایمان بیاورید و یاریشان کنید و وام نیکویی به خدا بدهید قطعاً گناهانتان را از شما می‌زدایم و شما را به باغهایی که از زیر آن نهرها روان است در می‌آورم پس هر کس از شما بعد از این کفر ورزد در حقیقت از راه راست گمراه شده است.» در این آیه قرض الحسنه در ردیف نماز و زکات و ایمان به رسولان خدا و یاری آنها آورده شده است. از سوی دیگر اشاره به شرایط اخذ میثاق دارد که از شرایط بیعت تلقی می‌گردد که این دستور در قبل از ظهور اسلام هم در ادیان سلف از دستورات مهم خداوند و شرایط بیعت بوده است. و با توجه به آیه:^{۶۰} «در حقیقت خدا از مؤمنان جان و مالشان را به [بهای] اینکه بهشت برای آنان باشد خریده است همان کسانی که در راه خدا می‌جنگند و می‌کشند و کشته می‌شوند [این] به عنوان وعده حقی در تورات و انجیل و قرآن بر عهده اوست و چه کسی از خدا به عهد خویش وفادارتر است پس به این معامله‌ای که با او کرده‌اید شادمان باشید و این همان کامیابی بزرگ است.» و مفهوم لغوی قرض به معنای قطع کردن، قرض الحسنه مفهوم اعطای مال و نفس در راه

---

^{۵۹} سوره مائده، آیه ۱۲. وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الرِّكَاتَ وَأَمْتُم بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ:

^{۶۰} سوره توبه، آیه ۱۱۱. إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدَا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبِعْدِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

خدا را می‌دهد. لذا شاید از این وجه است که قرآن کریم در آیه^{۶۱} «و نماز را برپا دارید و زکات را ادا کنید و به خدا قرض الحسنه دهید» فعل امر بکار می‌برد و به این قرض و در ردیف اقامه نماز و ایتاء زکات امر می‌نماید. فقها قرض الحسنه را در قبال برگشت اصل مال مصطلح می‌دانند ولی از بررسی آیات قرآن اینگونه استنباط می‌شود که قرض الحسنه پرداخت بلاعوض و بدون برگشت است. در آیات متعددی در قرآن کریم قرض الحسنه ذکر شده است که همه این آیات پشت سر آیتی هستند که در مورد انفاق، صدقه یا زکات یا قتال تکلیف می‌کنند و به صحت می‌توان این تفسیر را نمود که قرض الحسنه همان پرداخت‌های بلاعوض از مال یا جان می‌باشد که به معنی لغوی قرض مال یا جان (بریدن و قطع کردن مال از خود) با صرف نظر کردن از بدن خود در قتال در راه خدا است که حسنه آن در آن مندمج است؛ می‌باشد. در آیات ۲۴۴-۲۴۵ سوره بقره می‌فرماید: در راه خدا قتال کنید و بدانید که خدا شنوای دانا است (به) کسی که به خدا قرض دهد قرض حسنه پس به چند برابر بر او اضافه خواهد شد و خداوند است که تنگنا یا فراخی دهنده است^{۶۲}. در آیه ۱۲ سوره مائده نیز می‌فرماید: خداوند گفت اگر نماز برپا دارید و زکات دهید و به رسولان من ایمان آورید و یاری آنها نمایند و قرض‌های حسنه به خداوند قرض دهید محققاً من با شما خواهم بود^{۶۳}. در آیات ۱۰ و ۱۱ سوره حدید می‌فرماید: شما را چه می‌شود که در راه خداوند انفاق نمی‌کنید (در حالی که) میراث آسمان‌ها و زمین از آن خداوند است و کسی که از شما قبل از فتح انفاق و قتال کرد مساوی نیست، آنها از درجه برتری نسبت به کسانی که بعداً انفاق و قتال کردند برخوردارند و خداوند به هر دوی آنها نیکویی وعده کرده و خداوند به آنچه عمل می‌کنید آگاه است. کیست به خداوند قرضی حسنه دهد پس بر او به چند برابر اضافه خواهد شد و برای او پاداشی

^{۶۱} سوره مزمل آیه ۲۰. وَ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ وَ اقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا

^{۶۲} - «وَ قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ مَنْ ذَٰلَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فُضِّلَتْ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرًا وَ اللَّهُ يَقْبِضُ وَ يَبْسُطُ».

^{۶۳} - «قَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَ آتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَ آمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَ عَزَرْتُمْهُمْ وَ اقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا».

بزرگ خواهد بود^{۶۴}. در آیه ۱۸ همین سوره می‌فرماید: همانا مردان و زنان صدقه‌دهنده و آنها که به خداوند قرض نیکویی قرض می‌دهند دو برابر برای آنها خواهد شد و برای آنها پاداش بزرگی است^{۶۵}. در آیه ۲۰ سوره مزمل می‌فرماید: و نماز بپا دارید و زکات دهید و قرض دهید به خدا قرضی حسنه و آنچه خوبی نزد خدا کنید بیشتر نسبت به خودتان می‌کنید و آن خوبی و پاداش برتری است^{۶۶}.

به هر حال با این وصف کلمه قرض الحسنه را از لحاظ قرآنی می‌توان به معنای ایثار مال و جان تفسیر نمود و به نظر نمی‌رسد که خیلی منوط به مسما‌ی وام باشد. شاید استعمال کلمه «وام نیک» در عبارات آن کمتر آسیب تشریحی به فقه وارد آورد. به هر حال این نوع اعطای وام تحت عنوان هر اسمی از لحاظ بانکی همانطور که در اعداد منابع مالی بانک ذکر شد از لحاظ اقتصادی می‌تواند بانک را دچار زیان کند زیرا نه تنها سودی برای بانک ندارد بلکه زمان و منابع مالی بانک را نیز صرف می‌نماید که علی‌القاعده هزینه‌بر است.

قرض الحسنه در سپرده‌گذاری و تسهیلات

بانک با دریافت سپرده از مردم یا بانک‌ها و همچنین با نهادن سپرده خود نزد بانک‌های دیگر اقدام به مجموعه‌ای از فعالیت‌های مالی می‌کند. همان طور که به طور خلاصه در مصادیق ربا گفته شد اگر نرخ بهره توسط مدیون مشخص شود سپرده‌گذاری و دریافت مازاد مشروع می‌باشد. به عبارت دیگر سپرده‌گذار از قبل نرخ بهره‌ای را برای سپرده‌گیرنده، شرط ننماید.

---

^{۶۴} - «وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُفْقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَتْلِ أَوْلِيكَ أَعْظَمَ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدِ وَقَاتَلُوا وَكَلَّا وَعَدَّ اللَّهُ الْحَسَنِيَّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ* مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ».

^{۶۵} - «إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَ لَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ».

^{۶۶} - «وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاقْرَأُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا».

در نظام بانکداری فعلی برای گریز از مشخص و شرط کردن نرخ بهره در سپرده‌گذاری به یک حيله شرعی توسل می‌جویند که همانطور که در بیدآباد و هرسینی (۱۳۸۲) مفصلاً بحث شده این نوع حيله‌های شرعی نوعی کلاه‌گذاری سر خداوند است. نحوه عمل در سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت و بلندمدت به این شکل است که نرخ بهره به عنوان نرخ سود علی‌الحساب از طرف بانک اعلام می‌شود و در پایان سال غالباً رقمی زیر یک درصد به این نرخ افزوده و بهره سپرده‌های مزبور را پرداخت و تسویه حساب قطعی می‌نمایند. همان‌طور که در مقاله فوق‌الذکر به آن اشاره شد دو قاعده کلی «الاعمال بالینات»^{۶۷} و «العقود تابعة للقصد»^{۶۸} به وضوح این عمل را حيله شرعی قلمداد می‌کند.

در سپرده‌گذاری‌های مشهور به قرض‌الحسنه و پس‌انداز در پایان دوره جوائزی به صورت تصادفی به صاحبان سپرده‌ها پرداخت می‌شود. گرچه چون در این روش نرخ بهره از قبل مشخص و شرط نمی‌شود ولی اگر ارزش میزان جوائز بانک برای سپرده‌های قرض‌الحسنه کمتر از نرخ بهره لازم برای پرداخت باشد عملاً در مجموع به سپرده‌گذار اجحاف شده و اگر بیشتر باشد به منابع مالی بانک زیان رسانیده. حال حتی فرض کنیم نرخ جایزه‌ای که بانک به صاحبان سپرده‌های قرض‌الحسنه پرداخت می‌کند مساوی نرخ بهره‌ای باشد که قاعدتاً بایست پرداخت می‌کرد - در باب این نرخ که چه باید باشد بعداً بحث خواهیم کرد - نرخ بهره‌ای که از لحاظ ریاضی برای هر سپرده‌گذار به تنهایی صدق می‌کند برابر امید ریاضی نرخ جایزه است. به عبارت دیگر دریافت جایزه به دلیل قرعه‌کشی از یک تابع توزیع احتمال پیروی می‌کند که این تابع توزیع هر چند هم از نوع یکنواخت^{۶۹} طراحی شود باز دریافت جایزه هر فرد متفاوت از دیگری می‌تواند باشد. وقوع این پدیده به معنی عدم عدالت است. یعنی دو نفر مساوی هم و در مدت زمان مساوی وجهی مساوی را در بانک سپرده می‌گذارند

---

^{۶۷} - اعمال مبتنی بر نیت است.

^{۶۸} - عقدها تابع قصدهاست.

^{۶۹} Uniform Distribution Function

ولی دریافتی آنها از بابت جایزه یکسان نیست. با این استدلال می‌توان گفت این نوع سپرده‌گذاری و پرداخت جایزه به این نحو غیرعادلانه است و براساس کبرای کلی «كُلَّمَا حَكَمَ بِهِ الْعَقْلُ حَكَمَ بِهِ الشَّرْعُ»^{۷۰} و تلازم بین کلمه عقل و شرع که از مباحث اصلی در اصول فقه می‌باشد می‌توان صغرای منطقی آن یعنی غیرعادلانه بودن سپرده‌های قرض‌الحسنه و نامشروعیت آن را ابراز داشت.

انواع سپرده‌گذاری‌های قرض‌الحسنه جاری که با اعطای دسته چک یا کارت الکترونیک یا هرگونه وسیله صدور حواله و برداشت از حساب به سپرده‌گذار؛ بانک منابع مالی فرد را در اختیار او می‌گذارد چنانچه پرداخت‌های بهره‌ای صورت نگیرد اشکال فقهی در آن نمی‌توان یافت. ولی در حال حاضر برخی از انواع سپرده‌گذاری‌های جاری قرض‌الحسنه‌ای مشاهده می‌شود که شامل دریافت سود (بهره) علی‌الحساب می‌باشند که مصداق سپرده‌های سرمایه‌گذاری را پیدا می‌کند که درباره آن قبلاً گفتگو شد.

سپرده‌گذاری بانک نزد بانک دیگر نیز شامل موارد مذکور در فوق می‌باشد بلکه شدت و حدّت آن بیشتر است. چون علی‌القاعده می‌بایست تمام ریز پرداخت‌های بهره‌ای از قبل طی قراردادهایی شرط شود که به محکم‌تر کردن شرط پرداخت بهره با نرخ مشخص نیز کمک می‌کند.

یکی از روش‌هایی که در عملیات بانکی بدون ربا به عنوان روش اعطای تسهیلات در نظر گرفته شده قرض‌الحسنه است. از لحاظ آیین‌نامه عملیات بانکداری بدون ربا «قرض‌الحسنه عقدی است که به موجب آن قرض‌دهنده مقدار معینی از مال خود را به قرض‌گیرنده تملیک می‌کند که قرض‌گیرنده مثل و یا در صورت امکان قیمت آن را به قرض‌دهنده رد نماید».

باید به این موضوع اشاره کرد که کارمزد نمی‌تواند جای بهره را بگیرد و این حیلۀ شرعی نیز نباید جایگزین بهره گردد. کارمزد علی‌القاعده نباید با تغییر میزان اسمی پول تغییر یابد. به عبارت دیگر بانک با ارائه

---

^{۷۰} - بر چیزی که عقل حکم کند بی‌تردید شرع نیز حکم خواهد کرد.

یک خدمت اقدام به فروش آن خدمت می‌کند و این فروش خدمت نباید ارتباطی با رقم اسمی موضوع خدمت داشته باشد. برای مثال عمل دریافت و پرداخت یا حواله پول به بانک دیگر از لحاظ هزینه‌ای که برای بانک ایجاد می‌کند برای رقم‌های دریافت یا پرداخت حواله یکسان است. نقض این موضوع در زمانی قابل قبول است که بانک مستدلاً دلایلی مبنی بر این موضوع داشته باشد که مثلاً حواله پول بیشتر هزینه بیشتری را برای بانک ایجاد می‌نماید.^{۷۱}

قرض الحسنه همانطور که آمد به معنی «قطع بخشی از مایملک» است. از آنجا که دولت‌ها می‌بایست حداقل معیشت افراد جامعه را تامین نمایند، از اینرو می‌بایست منابع مورد نیاز این حداقل معیشت توسط دولت از محل مالیات و یا در حکومت اسلامی از محل زکات تامین شود. از اینرو با توجه به اهداف استراتژیک یک بنگاه اقتصادی که همانا کسب سود است با ایثار پول و پرداخت بلاعوض منافات دارد و نمی‌توان انتظار داشت که یک بنگاه اقتصادی هرچند غیرربوبی وظیفه تامین اجتماعی را عهده‌دار باشد.

نیاز به وام برای نیازهای اولیه می‌تواند شامل هزینه‌های ازدواج، تهیه جهیزیه، درمان، تعمیرات مسکن، کمک هزینه تحصیلی، و کمک برای ایجاد مسکن برای روستائیان و ... باشد. و لفظ وام در این موارد با مسمی نیست، زیرا همانطور که اشاره شد، قرض الحسنه به معنی پرداخت وجوه به نیازمندان بصورت بلاعوض است.

در صورتیکه بانکداری غیرربوبی نوین بخواهد این نوع از محصولات را به مشتریان ارائه نماید می‌تواند در قالب عقود مانند هبه و یا عاریه وارد معامله شود بطوریکه منابع مالی این نوع محصول می‌تواند به یکی از روشهای زیر تامین مالی شود:

۱. دولت می‌تواند برای اقدامات تأمینی اجتماعی افراد نیازمند بخشی از منابع خود را در قالب هبه از طریق

بانکها در اختیار نیازمندان وام‌های مصرفی قرار دهد.

---

^{۷۱} - ارائه خدماتی نظیر بیمه وجوه، مجزا از کارمزد است زیرا مخاطرات مؤثر بر وجوه مالی بر میزان مبلغ اسمی آن وارد می‌شود.

۲. بانک غیرریبوی می‌تواند وامهای مصرفی را از محل سپرده قرض‌الحسنه سپرده‌گذاران (در صورتیکه

فرض بلاعوض بودن وامهای مصرفی ملغی شود) در اختیار نیازمندان قرار دهد.

۳. هبه می‌تواند از سوی سپرده‌گذاران باشد به نحوی که سپرده‌ای را نزد بانک گذاشته و افراد نیازمند از

این منابع استفاده و اقساط آن را از وام‌گیرندگان بدون مازاد دریافت نماید. حق‌العملکاری بانک بر

اساس بهای تمام شده خدمات بانک از یک طرف یا هر دو طرف معامله طبق قرارداد دریافت می‌شود.

اوراق قرضه غیر ربوی

مقدمه

تحریم ربا در ادیان الهی و بویژه در اسلام مانع از بکارگیری آن دسته از ابزارهای مالی متعارفی است که در آنها شبهه ربا وجود دارد. غالب این ابزارها به گونه‌ای است که به نحوی نرخ بهره در محاسبات وارد می‌شود و لذا باید ابزارهای مالی جدیدی منطبق با شرع برای اجرای سیاست‌های پولی و بانکی با رعایت حرمت ربا ابداع نمود.

به رغم نیازهای مالی و اقتصادی به انواع اوراق مبتنی بر بدهی، معاملات این اوراق در فقه سنتی کمتر مورد توجه بوده و به تبع این ابزارهای مالی در بازارهای مالی اسلامی کمتر استفاده شده است.^{۷۲} بطور کلی وجود اختلاف آراء و فتاوی فقهی در معاملات اوراق مانع از گسترش و توسعه معاملات این نوع ابزارهای مالی در بازار سرمایه بوده است.^{۷۳} این موضوع در سالهای اخیر بیشتر مورد توجه اقتصاددانان اسلامی و فقها قرار گرفته است، اما با این حال هنوز در بین فقها اعم از عامه و خاصه اجماع رادعی بر معاملات اوراق مبتنی بر بدهی وجود ندارد.

سیاست‌های پولی و ابزارهای آن در شرایط بانکداری بدون ربا به دلیل ماهیت ربوی اوراق قرضه تا حد بسیار زیادی قابلیت استعمال ندارند و فقط ابزار محدودی را می‌توان مورد استفاده قرار داد. لذا لازم است تا با

---

^{۷۲} جهت اطلاع بیشتر مراجعه شود به :

Muhammad Arham, Islamic perspectives on marketing, Journal of Islamic Marketing Volume: 1 Issue: 2, 2010.

⁷³ Azizi bin Che Seman, "Bay' al-Dayn, Bay' al-Inah and IPDS in the Malaysian Islamic Capital Market", http://myais.fsktm.um.edu.my/7491/1/Bay'_al-Dayn,_al-'Inah_and_IPDS_in_the_Malaysian_Islamic_Capital_Market.pdf

طرح اوراق قرضه غیرربوی ابزارهای جایگزینی برای بانکداری مرکزی بدون ربا ابداع نمود.^{۷۴}

تحقیقات وسیعی در این امر نهایتاً منجر به ابداع اوراق قرضه بدون ربا گردید^{۷۵} که در طرح حاضر به آن

پرداخته می‌شود.

ابزارهای سیاست پولی

بطور کلی سیاستهای پولی به مجموعه‌ای از سیاستهایی اطلاق می‌شود که جهت تحقق اهداف اقتصادی

کلان یا کاهش خسارات ناشی از عملکرد نظام پولی جهت کنترل حجم نقدینگی در اقتصاد به کار گرفته

می‌شود. مقامات پولی برای کنترل حجم نقدینگی از ابزارهای متفاوتی استفاده می‌کنند که می‌توان به طور کلی

آنها را به دو گروه ابزارهای کمی و کیفی پولی طبقه بندی نمود. معمولاً ابزارهای کمی پولی از طریق مکانیزم

بسط پولی^{۷۶} سبب تغییر در حجم پول می‌شوند. مکانیزم بسط پولی عملاً شیوه خلق پول در اقتصاد می‌باشد. و

ابزارهای کیفی به تمهیدات پولی اطلاق می‌شود که نحوه توزیع اعتبارات را به طرف بخشهایی از اقتصاد که

مقامات مسئول ضروری تشخیص می‌دهند هدایت می‌کند.

نرخ بهره در متون اقتصادی به عنوان یک متغیر که تعیین آن منتج از عرضه و تقاضای منابع پولی می‌باشد

---

^{۷۴} جهت اطلاع بیشتر مراجعه شود به :

Fouad H. Al-Salem, Islamic financial product innovation, International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management Volume: 2 Issue: 3 2009

^{۷۵} بیدآباد، بیژن، محمود اللهیاری فرد و مهناز ربیعی، اوراق قرضه غیرربوی (ریالی و ارزی) و ابزارهای پولی بانکداری مرکزی

بدون ربا، ۱۳۸۹. <http://www.bidabad.com/doc/Islamic-banking-bond-fa.pdf>

Bidabad, Bijan, M. Allahyarifard, M. Rabiei, Usury-Free Bonds and Islamic Central Banking Monetary Instruments. 2010. <http://www.bidabad.com/doc/Islamic-banking-bond-en.pdf>

Bidabad, Bijan, Abul Hassan, Ben Ali Mohamed Sami, Mahmoud Allahyarifard. Interest-Free Bonds and Central Banking Monetary Instruments. International Journal of business and Management Science. Vol. 3, no. 3, August 2011.

^{۷۶} - Monetary Expansion Mechanism.

تعریف می‌گردد و از دید اقتصاددانان به عنوان یک ابزار پولی تلقی نمی‌شود ولی نظر به این که توانایی بسیاری در تخصیص منابع دارد می‌تواند در اقتصاد با اهمیت باشد. به عبارت دیگر بانکها با افزایش نرخ بهره تقاضا برای منابع پولی را کاهش داده و عرضه منابع پس‌اندازی را به سمت خود افزایش می‌دهند و نتیجتاً سبب افزایش منابع آزاد سیستم بانکی می‌شوند. چنانچه نرخ بهره در سیستم بانکی منجمد شود عملاً سیستم بانکی یا دچار مازاد منابع یا مواجه با کسری منابع خواهد شد. هرچه نرخ بهره در اقتصاد بالاتر باشد بانکها بیشتر منابع خود را در قالب تسهیلات بانکی به متقاضیان این تسهیلات ارائه می‌دهند لذا باید گفت که عرضه پول تابع مثبتی از نرخ بهره می‌باشد. به عبارت دیگر با افزایش نرخ بهره مکانیزم بسط پولی فعالتر عمل خواهد کرد و عرضه پول در اقتصاد را بیشتر خواهد نمود.

مکانیزم بسط پولی از طریق گردش پول بین افراد و بانکهای تجاری و تخصیص عمل می‌نماید. نحوه عمل بدین صورت است که فرض کنید بانک مرکزی اقدام به خرید ۱۰۰ ریال اوراق قرضه یا اوراق یا اسناد بهادار دولتی از بازار می‌نماید. فروشندگان این اوراق به میزان ۱۰۰ ریال دریافتی خود را در حسابهای سپرده‌ای خود نزد بانکهای تجاری و تخصیص نگاه می‌دارند. با این پرداخت پول به بانکهای تجاری و تخصیص قدرت وام دهی آنان به همان میزان افزایش می‌یابد. اگر مانعی در ارائه وام به افراد وجود نداشته باشد. این بانکها کل مبلغ ۱۰۰ ریال را به صورت اعتبار به افراد و مؤسسات به صورت وام پرداخت می‌نمایند. مجدداً افراد یا مؤسسات اخیر مبلغ دریافتی را به حسابهای خود منتقل نموده که باز سبب افزایش قدرت وام دهی بانکها می‌گردد. به تعداد دور چرخش مبلغ ۱۰۰ ریال بین بانکهای تجاری و تخصیص و افراد و مؤسسات پول خلق می‌شود. حال فرض کنید بانک مرکزی بانکهای تجاری و تخصیص را ملزم می‌کند که به میزان درصد خاصی از سپرده‌هایی که افراد نزد آنان می‌گذارند را به عنوان سپرده قانونی نزد بانک مرکزی به صورت امانت بگذارند. این درصد خاص نرخ ذخیره قانونی نامیده می‌شود. فرض کنید نرخ ذخیره قانونی ۲۰ درصد باشد در بار اول میزان پولی که در اقتصاد ایجاد می‌شود برابر همان ۱۰۰ ریال است که بانک مرکزی در مقابل خرید اوراق پرداخت نموده

است. این رقم به صورت نزد بانکهای تجاری و تخصصی قرار می‌گیرد. بانک دریافت کننده مبلغ ۲۰ ریال از آن را در حساب سپرده‌های قانونی خود نزد بانک مرکزی نگاه می‌دارد و مابقی ۸۰ ریال آن را به صورت وام در اختیار افراد و مؤسسات قرار می‌دهد. پس تا اینجا مبلغ $100 + 80 = 180$ ریال به نقدینگی اقتصاد اضافه شد. در دور بعد مبلغ ۸۰ ریال که به صورت وام به افراد و مؤسسات داده شده بود به سیستم بانکی برمی‌گردد و سبب ایجاد ۸۰ ریال منابع جدید در بانکها می‌شود، بانکها مبلغ ۲۰ درصد از ۸۰ ریال که مساوی ۱۶ ریال است را نزد بانک مرکزی به صورت سپرده قانونی نگاه داشته و مابقی ۶۴ ریال را وام می‌دهند. نتیجتاً به حجم نقدینگی ۶۴ ریال دیگر اضافه شده و کل افزایش نقدینگی در اثر ۱۰۰ ریال خرید اوراق توسط بانک مرکزی به مبلغ $244 = 180 + 64$ ریال می‌رسد. چنانچه این عمل چرخش بسیار زیاد تکرار شود کل میزان نقدینگی نهایتاً برابر با ریال $500 = 20/0 : 100$ خواهد شد.^{۷۷}

عملیات بازار باز^{۷۸}

کلیه ابزارهای کمی پولی از طریق مکانیزم بسط پولی بر حجم نقدینگی در اقتصاد تأثیر می‌گذارند. از مهمترین این ابزارها عملیات بازار باز است. در این روش مقامات پولی اقدام به خرید و فروش اوراق قرضه یا بهادار نموده و حجم پول پر قدرت^{۷۹} را در اقتصاد تغییر می‌دهند و همانطور که گفته شد پول پر قدرت از طریق مکانیزم بسط پولی سبب تغییر در حجم نقدینگی در اقتصاد می‌شود. در نظام‌های متعارف پولی خرید و فروش اوراق قرضه بر مبنای نرخ بهره صورت می‌گیرد و از این لحاظ وارد حریم ربا می‌شود و به عنوان یک ابزار ربوی شناخته شده و نتیجتاً قابلیت استفاده در بانکداری اسلامی را پیدا نمی‌کند.^{۸۰}

⁷⁷ - B. Bidabad (1994) General Monetary Equilibrium, <http://www.bidabad.com/doc/monetary-ed8.pdf>

⁷⁸ - Open Market Operations

⁷⁹ - High Powered Money

^{۸۰} - کمیجانی، اکبر و بیژن بیدآباد (۱۳۷۱) سیاستهای پولی مناسب جهت تثبیت فعالیتهای اقتصادی در ایران، مرحله اول، وزارت

امور اقتصادی و دارایی، معاونت امور اقتصادی. <http://www.bidabad.com/doc/siyasathayepooli-vol1.pdf>

الزام بانکها به نگهداری درصدی از دارایی‌های خود به صورت اوراق قرضه

مقامات پولی برای کنترل حجم نقدینگی گاهی بانکها را ملزم به نگهداری درصدی از دارایی‌های خود به صورت اوراق قرضه می‌نمایند. هدف از این سیاست جلوگیری از بسط پایه پولی از طریق کاهش منابع آزاد بانکها می‌باشد.

نرخ تنزیل مجدد

یکی دیگر از ابزارهای کمی پولی نرخ تنزیل مجدد است. بانکهای تجاری به منظور رفع نیاز نقدینگی خود می‌توانند اوراق و اسناد بهادار موجود خود را با نرخ بهره مشخصی که توسط بانک مرکزی تعیین می‌شود به بانک مرکزی ارائه و تنزیل نمایند. بانک مرکزی با تغییر این نرخ در ذخایر سیستم بانکی و قدرت اعتباردهی آنها اثر می‌گذارد. به عبارت دیگر نرخ تنزیل مجدد نرخ بهره‌ای است که توسط آن بانک مرکزی اسناد و بروات بانکها را تنزیل می‌نماید و به آنها در قبال این اسناد وام می‌دهد. این ابزار در زمانی که بانکها جهت تأمین نقدینگی احتیاج به وام از بانک مرکزی باشند ابزار بسیار خوبی جهت تجدید منابع اعتباردهی بانکها می‌باشد ولی به دلیل استفاده از نرخ بهره همچنان ربوی تلقی می‌شود.

نرخ ذخیره قانونی

نرخ ذخیره قانونی که به ترمز اعتبارات تشبیه شده است برای مهار اعتبارات بانکی از توانایی زیادی برخوردار است. نرخ ذخیره قانونی اثرات بسیار وسیعی بر حجم نقدینگی در اقتصاد دارد لذا تغییر این نرخ یکی از اهرمهای مهم پولی در جهت کنترل حجم تسهیلات اعتباری و نهایتاً نقدینگی در اقتصاد تلقی می‌گردد. این نرخ عملاً به صورت یک الزام قانونی در مورد بانکها اعمال می‌گردد و وارد در حریم ربا نیست ولی افزایش آن

بیدآباد، بیژن (۱۳۷۳) یک دهه تحولات نظام بانکی در ایران، مجله مجلس و پژوهش شماره نهم، سال دوم، خرداد، صفحات ۵۲-

برای بانکها پرهزینه می‌باشد زیرا حجم زیادی از منابع آنها را نزد بانک مرکزی مسدود می‌نماید.

ابزارهای کیفی

دسته دیگری از ابزارهای پولی به نام ابزارهای کیفی پولی بوده که با ایجاد محدودیتهای اعتباری و منظور کردن اولویت در امر اعطای اعتبارات بانکی در مورد بخشهای خاص اقتصادی عملاً اقدام به جهت دهی اعتبارات به سمت بخشهای مورد نظر مقامات مسئول می‌نماید. محدود کردن بانکها در اعطای تسهیلات، تعیین سقف‌های اعتباری برای بانکها و تعیین نحوه مصرف وجوه سپرده‌ها نیز از دیگر ابزارهای کیفی تلقی می‌شوند. ابزارهای کیفی توانایی لازمه برای یاری رساندن به مقامات پولی کشور در چارچوب اهداف کلی اقتصاد را ندارد.

با توجه به مباحث ذکر شده باید گفت که ابزارهای پولی بانکداری متعارف در شرایط بانکداری بدون ربا نمی‌تواند کمک چندانی به بانک مرکزی در کنترل حجم نقدینگی بنماید. لذا به این نتیجه می‌رسیم که باید موافق با شرایط تحریم ربا ابزارهای پولی جدیدی ابداع نمود زیرا اجرای سیاستهای پولی و ابزارهای آن برای تنظیم فعالیت‌های اقتصادی در عصر کنونی امری اجتناب ناپذیر است.

تجربه اوراق با دیدگاه‌های غیرربوی

استفاده از خرید دین و خرید عین در معاملات اوراق غیرربوی مبتنی بر بدهی از مهمترین قراردادها در مالزی به شمار می‌روند. معاملات اوراق بهادار مبتنی بر بدهی بر خلاف نظر فقها که آن را ربوی می‌دانند در مالزی در قالب عقود چون مرابحه، مشارکت، سلف و اجاره انجام می‌شود. خرید عین بیعی است⁸¹ که در حالت اول، فروشنده، کالایی را به نسیه به قیمت معین به خریدار می‌فروشد آنگاه مجدداً خریدار، همان کالا را

⁸¹ Wahbah al-Zuhayli, Al-Fiqh al-Islami wa Adillatuh, 3rd ed., Vol. 4, Damascus: Daral-Fikr, p. 466; Muhammad Wafa, Abrax suwar al-buyu al-fasidah, Egypt, 1984, p. 40.

به قیمت کمتر به فروشنده اولیه بصورت نقدی خواهد فروخت. در حالت دوم با ورود شخص ثالث به معامله، فروشنده اولیه، کالایی را به قیمت مشخص به خریدار بصورت نسیه می‌فروشد، آنگاه خریدار همان کالا را به قیمت کمتر به شخص ثالث بصورت نقدی خواهد فروخت، و در مرحله آخر خریدار ثالث، نیز کالای مورد نظر را مجدداً به همان قیمت خرید بصورت نقدی به فروشنده اولیه فروخته و مبلغ بدهی خود را به خریدار اولیه پرداخت می‌نماید. بین فقهای حنفی و شافعی نیز در مورد صحت این نوع معامله اختلاف نظر وجود دارد برخی آنرا در صورت وجود شخص ثالث صحیح و برخی بدون شخص ثالث و تحقق ارکان بیع^{۸۲} صحیح اما مکروه می‌دانند. از طرفی فقهای مالکی و حنبلی نیز این عقد را باطل می‌دانند.^{۸۳} آنچه مبرهن است آن است که در هر دو مورد اساس عمل یکسان بوده و فقط شکل ظاهری آن تغییر کرده و با توجه به قصد و نیت معامله^{۸۴} مشهود است که این عملیات نوعی حيله شرعی است.

اوراق اسلامی در مالزی بر مبنای خرید و فروش دین است. بطور کلی، دین، تعهد پرداخت پول و یا مثل آن است، و به عبارت دیگر فروش بدهی به شخص ثالث را خرید دین می‌گویند. خرید دین به دو صورت نسیه و نقدی انجام می‌شود. در روش نسیه بدهی شخص خریدار مجدداً به نسیه فروخته می‌شود که به نظر فقها این نوع معامله کالی به کالی^{۸۵} تلقی شده و باطل است.^{۸۶} در روش نقد خرید دین، فروش بدهی به شخص ثالث به

---

^{۸۲} سه رکن شامل عقد بیع، عوضین و متعاقدان می‌شود. نگاه کنید به موسوعه فقهیه، محمد علی انصاری، مجمع فکر اسلامی چاپ اول، ۱۴۲۷ قمری، قم، ج ۷، ص ۱۵۲.

^{۸۳} Wahbah al-Zuhayli, Vol. 4, p. 468; AI-Mausu'at al-Fiqhiyyah, Vol. 9, p. 96.

^{۸۴} انما الاعمال بالنیات: اهل حدیث، این روایت را متواتر شمرده‌اند و برخی آن را نصف علم دانسته‌اند، اسرارالصلوه، ملکی تبریزی، ۱۶۸ منیه المرید شهید ثانی، کشف الاسرار روح الله موسوی خمینی.

^{۸۵} در قانون مدنی راجع به بیع کالی به کالی یا بیع دین به دین تصریحی وجود ندارد. ولی پس از تصویب قانون اساسی حداقل در مواردی که قانون ساکت یا متعارض است برای حل نزاع در دادگاهها می‌توان به فتاوی فقهای عمل کرد.

^{۸۶} بیع کالی به کالی، از زبان عربی به ادبیات حقوقی وارد شده و به عناوین بیع دین به دین و بیع نسیه به نسیه و بیع مؤجل به مؤجل

صورت نقدی است که در صحت این معامله بین فقها اختلاف نظر وجود دارد بطوریکه برخی این نوع معامله را ممنوع دانسته، و عده‌ای (فقهای شافعی) آن را مجاز دانسته و فقهای مالکی این نوع معامله را با رعایت شرایطی صحیح می‌دانند.^{۸۷}

اولین اوراق بدهی خصوصی اسلامی در مالزی (IPDS)^{۸۸} در سال ۱۹۹۰ برای تسهیلات سلف برای یک شرکت چند ملیتی صادر گردید. گروهی از تامین‌کنندگان منابع مالی، منابع مربوطه را در قالب یک نوع دارایی بصورت اوراق خریداری و مجدداً با قیمت بالاتر که شامل هزینه و حاشیه سود بود به صادرکنندگان اوراق فروخته شد. این معامله در حقیقت بر اساس عقد خرید عین صورت گرفت. در این راستا صادرکننده، دو نوع اوراق منتشر نمود: اوراق مالی اولیه: که شامل قیمت خرید دارایی توسط تامین‌کنندگان مالی از صادر کننده بود

نیز استعمال می‌شود. کالی یا کالیء اسم فاعل یا مفعول از ماده «کلا» است و آن را به معنای حفظ و مراقبت کردن و نظارت داشتن و یا تاخیر و مهلت‌دار بودن دانسته و در معنای لغوی آن تقریباً اتفاق نظر است. این نوع معامله با استناد به روایتی از پیامبر (ص) که فرمود «نهی عن بیع الکالی بکالی» باطل شمرده شده است - هر چند بطلان قطعی آن از لحاظ اجماع فقهی مستند به روایت مزبور محرز نیست. این نوع بیع زمانی واقع می‌شود که ثمن و مثن هر دو قبل از معامله بصورت دین بر عهده طرفین یا شخص ثالث بوده باشد و بواسطه عقد بیع مبادله شوند. آنچه که در ذهن فرهنگ‌نویسان لغت و عرف بعنوان بیع کالی به کالی یا دین به دین مرتکز شده و آن را ممنوع شمرده‌اند، وقتی است که قبل از عقد ثمن و مثن بصورت دین باشند و این معنا ارتکازاً به دین بعد از عقد سرایت داده شده است. نظر بسیاری از فقها بر این است که در صورتی می‌توان بیع را از مصادیق دین به دین ممنوع دانست که عوضین قبل از عقد هر دو بصورت دین باشند ولی اگر بواسطه عقد بیع ثمن و مثن دین شوند ممنوع نیست و بیع دین به دین بر آن صدق نمی‌کند. نگاه کنید به: هدایت الله سلطانی‌نژاد، بررسی اعتبار بیع کالی به کالی در حقوق ایران و منابع فقهی. فصلنامه مفید، شماره ۶، قم. همچنین نگاه کنید به:

Wahbah al-Zuhayli, Bay' al-Dayn fi al-Shart'at al-Islamiyyah, p 23.

⁸⁷ Al-Sadiq 'Abd al-Rahman al-Gharyani, Al-Mu'amalat Ahkam wa Adillah, 2nd ed., 1992, pp. 190; Muhammad Tawfiq Ramadan al-Buti, Al-Buyu' al-Sha 'i'ah wa Athar Dawabit al-Mabi ala Shar'iyyatitha, Beirut: Dar al-Fikr al-Mu'asir, 1998, pp.370-378.

⁸⁸ Islamic Private Debt Security (IPDS)

و اوراق ثانویه: که نشانگر اقساط سودی بود که به تامین کنندگان مالی تعلق می گرفت. از طرفی این اوراق در بازار ثانویه بر مبنای عقد خرید دین قابل معامله بود^{۸۹}. لذا اوراق مبتنی بر بدهی به دو گروه قابل تقسیم است: اوراق اسلامی دارای کوپن^{۹۰} و اوراق اسلامی بدون کوپن.^{۹۱}

اوراق اسلامی با کوپن

کوپن مشخص کننده سهم سود ناشی از انتشار اوراق مبتنی بر بدهی است که بر پایه تسهیلات مرابحه^{۹۲} (MuNif) و سلف^{۹۳} (ABBA) صادر می شود. به دارندگان این اوراق طی دوره انتشار تا سررسید به صورت شش ماهه سود ثابت تعلق می گیرد.^{۹۴} در مرحله اول دارایی توسط بانای به ناشر اوراق^{۹۵} (SPV) براساس عقد خرید عین فروخته می شود، و در مرحله دوم ناشر، اوراق (اولیه و ثانویه شامل اصل مبلغ و سود) را با نظارت امین منتشر می نماید. در مرحله سوم بر اساس عقد خرید دین، اوراق، به سرمایه گذار فروخته و بعد از آن امکان معامله این اوراق در بازار ثانویه فراهم می شود.

اوراق اسلامی بدون کوپن

اوراق بدون کوپن متعارف با بازدهی ثابت در سال ۱۹۸۲ به بازارهای مالی معرفی شد. این اوراق فاقد هر گونه کوپن برای دریافت های دوره ای بهره در طول دوره انتشار تا سررسید می باشد. در مقابل، سرمایه گذاران و خریداران این اوراق در زمان سررسید علاوه بر اصل سرمایه مبلغی را به عنوان بهره دریافت می کنند. به بیان دیگر این اوراق به مبلغی کمتر از مبلغ اسمی به خریداران فروخته می شود و در زمان سررسید به مبلغ اسمی توسط ناشر بازخرید می گردد. در تعیین میزان تنزیل قیمت اسمی این اوراق از نرخ بهره استفاده می شود ولی تا

⁸⁹ Abdul Murad Khalid, ibid.

⁹⁰ Islamic Coupon Bond

⁹¹ Islamic Zero Coupon Bond

⁹² Al-Murabahah Notes Issuance Facilities

⁹³ Al-Bai'-Bithaman Ajil Islamic debt securities (ABBA)

⁹⁴ - Muhammad Arham, Islamic perspectives on marketing, Journal of Islamic Marketing Vol. 1 Issue: 2, 2010.

⁹⁵ Special Purpose Vehicle (SPV)

زمان سررسید سودی پرداخت نمی‌گردد. قیمت بازاری این اوراق به افزایش یا کاهش نرخ بهره بسیار حساس است. با افزایش نرخ بهره قیمت (ارزش بازاری) این اوراق کاهش و با کاهش نرخ بهره، افزایش می‌یابد.

نوع غیرربوبی این اوراق همانند اوراق بدون کوپن متعارف فاقد هر گونه کوپن برای پرداخت سود از زمان انتشار تا سررسید بوده و اساس انتشار این اوراق نیز بر پایه تنزیل^{۹۶} می‌باشد. هرچند در طی دوره مذکور بهره پرداخت نمی‌شود ولی می‌توان نرخ بهره این اوراق را از تفاوت قیمت اسمی^{۹۷} و قیمت تنزیل شده محاسبه نمود. تفاوت اوراق اسلامی بدون کوپن و اوراق قرضه متعارف در آن است که این اوراق بر اساس عقد بیع خرید و فروش می‌شوند. این موضوع از نظر برخی از فقها بدلیل استفاده از نوعی حيله شرعی فاقد وجاهت شرعی است.

اوراق رهنی^{۹۸} (MBS)

این اوراق به منظور افزایش قدرت نقدینگی بانکها از محل فروش وامهای رهنی برای اولین بار در سال ۱۹۳۸ میلادی در آمریکا استفاده گردید. دولت وقت آمریکا یکی از سازمانهای دولت را مامور نمود تا اقدام به خرید وامهای مسکن از بانکها و فروش مجدد آن به سرمایه‌گذاران نماید. در ایران نیز، مقررات احتیاطی تبدیل مطالبات رهنی به اوراق بهادار در آبانماه ۱۳۸۷ به تصویب کمیته اعتباری بانک مرکزی رسید و در مردامه ۱۳۸۸ به تایید شورای عالی بورس رسید^{۹۹}. مطابق این مقررات، اهداف نظری توسعه بازار این اوراق شامل افزایش قدرت نقدینگی، کاهش ریسک اعتباری ناشی از نکول و افزایش نرخ کفایت سرمایه بیان گردید. در سازوکار عملیاتی این اوراق، تضمین اصل و سود این اوراق توسط ضامنین که دارای شخصیت حقوقی می‌باشند

---

⁹⁶ Discount

⁹⁷ Par Value

⁹⁸ Mortgage Back Securities (MBS)

⁹⁹ جهت اطلاع بیشتر مراجعه شود به: <http://www.econews.ir/fa/NewsContent.aspx?id=108111>

تکلیف شده است،^{۱۰۰} ولی دستورالعملی مبنی بر شرایط ضامنین و محل تامین سرمایه جهت ضمانت در نظر گرفته نشده است. با بررسی فرآیندهای معاملاتی مندرج در قانون با تضمین سود، شبهه ربوی این اوراق مشهود می‌باشد و از طرفی نسبت تقسیم سود ناشی از وصول مطالبات بین بانک، دارنده اوراق و سپرده‌گذار معین نگردیده است.^{۱۰۱}

اوراق قرض الحسنه بدون جایزه

در این نوع اوراق، ناشر اوراق جز برگرداندن اصل مبلغ قرض داده شده پرداخت اضافه‌ای هرچند تحت عنوان جایزه را تعهد نمی‌کند. این اوراق در کشور مالزی جریان دارد. دولت اقدام به انتشار این اوراق قرض الحسنه کوتاه‌مدت نموده و وجوه حاصل از آنها را در تأمین مالی پروژه‌های عام‌المنفعه و خیریه بکار می‌گیرد و در سررسید اوراق از محل انتشار اوراق جدید یا از محل بودجه سالانه بدهی خود به صاحبان اوراق را تسویه می‌کند.

اوراق قرض الحسنه با جایزه

در این نوع اوراق، ناشر افزون بر برگرداندن اصل مبلغ قرض داده‌شده جوایزی نقدی و یا غیرنقدی را بصورت قرعه‌کشی بین دارندگان اوراق توزیع می‌کند. این اوراق در کشورهای مصر و سودان جریان دارد. دولت برای تأمین مالی برخی پروژه‌ها، اقدام به انتشار اوراق قرض الحسنه با جایزه کرده و منابع جمع‌آوری می‌کند. صاحبان اوراق، حق دارند هر زمان بخواهند به ناشر اوراق مراجعه و پولشان را پس بگیرند.^{۱۰۲}

---

^{۱۰۰} بند ۱۲ ماده ۲ از مقررات احتیاطی تبدیل مطالبات رهنی به اوراق بهادار. ضامنین در این دستورالعمل شامل موارد زیر است:

الف- شخص حقوقی است که مطالبات رهنی موسسه اعتباری را در صورت لزوم به نفع ناشر تضمین می‌کند.

ب- شخص حقوقی است که اصل و سود اوراق را به نفع خریداران اوراق رهنی تضمین می‌کند."

^{۱۰۱} جهت اطلاع بیشتر مراجعه شود به: <http://banki.ir/akhbar/205-gozaresh/1446-markazi3>

^{۱۰۲} یسری، احمد عبدالرحمن؛ قضایا اسلامیة معاصرة فی انقود و انبوك و التمويل، مصر، دارالجامعیه، ۲۰۰۱، صص ۳۵۵ و ۳۶۸.

اوراق قرضه بدون ربا

فروش اوراق بدون کوپن اسلامی به قیمتی کمتر از قیمت اسمی در بازارهای اولیه و ثانویه با فرآیندهای صورتی به دلیل ربوی بودن معاملات این اوراق مبتنی بر بدهی قابلیت استفاده در بانکداری مرکزی بدون ربا را ندارد، هرچند که به این اوراق در طی دوره انتشار تا سررسید بهره‌ای تعلق نمی‌گیرد. از طرف دیگر اوراق بدون کوپن اسلامی نیز برغم وجود ارکان معامله و استفاده از عقود خرید عین و خرید دین در معاملات این اوراق و صحت معامله، بدلیل استفاده از حيله به منظور شرعی جلوه دادن معامله مورد اشکال است. شبهه ربوی اوراق رهنی با سازوکارهای در نظر گرفته شده نیز این نوع اوراق را از لحاظ ربوی بودن غیرقابل استفاده می‌نماید. لذا برای اعمال ابزار مناسب سیاست پولی که اکثریت آنها بر خرید و فروش اوراق قرضه متکی هستند ابداع مالی جدیدی لازم است تا ضمن شرعی بودن کارائی لازم را نیز دارا باشد.

بطور کلی اوراق بهادار به دو گروه اوراق قابل معامله^{۱۰۳} و اوراق غیرقابل معامله^{۱۰۴} طبقه‌بندی می‌شوند. اوراق بدهی خصوصی^{۱۰۵} (PDS) آن دسته از اوراق قابل معامله و غیر قابل معامله را شامل می‌شود که توسط شرکت‌ها منتشر شده و صادرکننده آن متعهد به پرداخت سود ثابت در دوره‌های زمانی مشخص به اضافه اصل مبلغ در پایان سررسید به دارندگان اوراق خواهد بود. از طرفی اوراق بدهی خصوص به دو گروه اصلی اوراق بدهی متصل به سرمایه^{۱۰۶} و اوراق بدهی غیرمتصل به سرمایه^{۱۰۷} قابل تقسیم است. تفاوت این دو نوع اوراق در این است که اولی قابل تبدیل به سرمایه شرکت صادرکننده اوراق است و دارندگان آن می‌توانند به عنوان سهامداران شرکت صادرکننده محسوب شوند در صورتیکه در نوع دوم امکان تبدیل به سرمایه نیست و

---

¹⁰³ Negotiable Securities

¹⁰⁴ Non- Negotiable

¹⁰⁵ Private Debt Security (PDS)

¹⁰⁶ Equity-Linked Debt Security

¹⁰⁷ Non- Equity Linked Debt Security

صادرکننده به منظور تامین مالی کوتاه، میان و بلندمدت می‌تواند از طریق بازار سرمایه با انتشار این اوراق تامین مالی نماید و این اوراق از نوع بدهی و قابل معامله در بازار ثانویه می‌باشند.

در این مقاله چهار نوع اوراق قرضه بدون ربا معرفی می‌شود که علاوه بر مطابقت با شریعت اسلام، و بدور از حيله شرعی، با متصل نمودن به داراییها به عنوان يك ابزار مالی مطمئن در بانکداری بدون ربا اعم از بانکداری مرکزی یا تجاری مورد استفاده قرار گیرد. این چهار نوع اوراق قرضه بدون ربا شامل موارد زیر می‌باشند:

۱- اوراق قرضه بانکی مرکزی بدون ربا که ناشر آن بانک مرکزی می‌باشد.

۲- اوراق قرضه بانکی بدون ربا. این اوراق توسط بانکهای تجاری و تخصصی و توسعه‌ای و مؤسسات پولی و اعتباری تحت نظارت بانک مرکزی انتشار می‌یابد.

۳- اوراق قرضه خزانه بدون ربا. انتشار این اوراق توسط خزانه‌داری دولت صورت می‌پذیرد.

۴- اوراق قرضه تجاری بدون ربا. انتشار اوراق همراه با تضمینات خاصی توسط شرکتها و مؤسسات بخش خصوصی انجام می‌شود.

«اوراق قرضه بدون ربا» که در این مقاله معرفی می‌شود نوعی از اوراق قابل معامله و از نوع اوراق غیرمتصل به سرمایه می‌باشد. به عبارت دیگر اوراق پیشنهادی نوعی اوراق قرضه با پشتیبان دارایی^{۱۰۸} و همینطور نوعی از اوراق قرضه بدون کوپن تلقی می‌گردند. این اوراق می‌توانند توسط بانک مرکزی و بانکهای تجاری و تخصصی و توسعه‌ای و خزانه دولت صادر و به بانکهای تجاری، تخصصی و توسعه‌ای و همچنین مؤسسات و صندوق‌های پولی معتبر که مشمول سپردن ذخیره قانونی و احتیاطی نزد بانک مرکزی هستند عرضه شود. این اوراق تفاوت ماهوی خاصی با اوراق قرضه تجاری متعارف و اوراق متصل به سرمایه و اوراق قرضه با پشتیبان

¹⁰⁸ Asset-Backed Bonds (ABB).

دارایی و همینطور اوراق قرضه بدون کوپن دارند. تفاوت اصلی این اوراق این است که نرخ بهره از قبل مشخص نمی‌شود و منابع فقط به صورت «قرض معادل وام آتی» و یا «وام معادل قرض آتی» با «حق برداشت زمانی» در اختیار طرف مقابل قرار داده می‌شود. این اوراق قابلیت خرید و فروش بین بانکها و موسسات ذکر شده را دارد و قیمت اوراق در خرید و فروش در بازار ثانویه قابلیت تغییر دارد و نتیجتاً نرخ بازده اوراق متناسب با نرخ بازدهی سرمایه در اقتصاد متغیر است و با توجه به ویژگی‌های آن ماهیت ربوی نمی‌یابد. از طرفی این اوراق در حیطه وام‌های مصرفی نبوده و معیار حرمت ربا در وام‌های مصرفی را نیز با خود به همراه ندارد.^{۱۰۹}

«اوراق قرضه بدون ربا» توسط بانک مرکزی یا بانکهای تجاری و تخصصی و توسعه‌ای و یا خزانه‌داری دولت و در شرایط خاصی توسط بخش خصوصی به قیمت اسمی مشخص صادر می‌شود. بانکهای تجاری و تخصصی و توسعه‌ای و موسسات پولی و اعتباری و صندوق‌های مالی که دارای ذخیره‌های احتیاطی و قانونی نزد بانک مرکزی می‌باشند و یا فعالان بخش خصوصی (با رعایت ضمانت‌های خاص) با خرید این اوراق ذیحق می‌گردند تا نسبت به میزان خرید اوراق پس از سررسید به همان میزان و برای همان مدت از وام بدون بهره استفاده نمایند و در پایان، وجه قرض گرفته شده را به صادر کننده پرداخت نمایند.

بدین ترتیب با خرید A ریال اوراق با سررسید N ماه خریدار محق می‌شود در تاریخ سررسید یعنی در

---

^{۱۰۹} - بیدآباد، بیژن و عبدالرضا هرسینی، تحلیل فقهی-اقتصادی ربا در وام‌های مصرفی و سرمایه‌گذاری و کاستیهای فقه متداول در کشف احکام شارع. ارائه شده به همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی، پژوهشکده اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲.

<http://www.bidabad.com/doc/reba-fa.pdf>

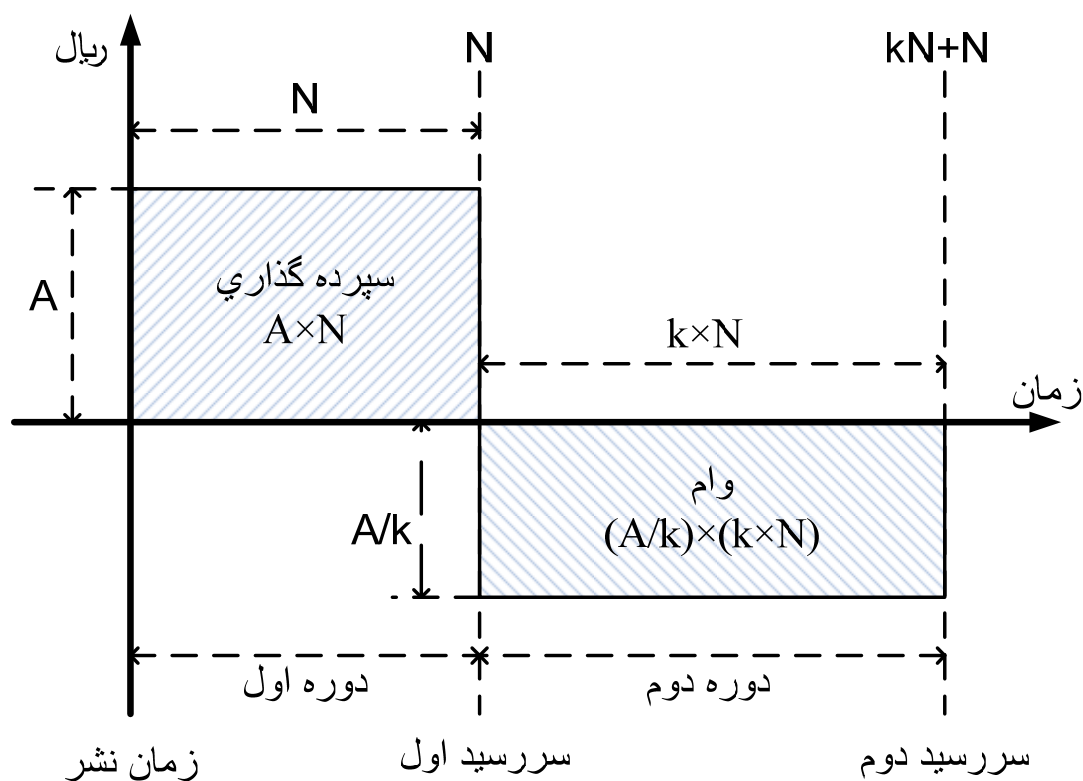
بیدآباد، بیژن، مبانی عرفانی اقتصاد اسلامی، پول، بانک، بیمه و مالیه از دیدگاه حکمت. پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی

ایران، ۱۳۸۳، تهران. <http://www.bidabad.com/doc/mabani-erfani-eqtasade-islami.pdf>

Bidabad, Bijan, Economic-juristic analysis of usury in consumption and investment loans and contemporary jurisprudence shortages in exploring legislator commandments. Proceeding of the 2nd International Islamic Banking Conference. Monash University of Malaysia. 9-10 September 2004. Reprinted in: National Interest, Journal of the Center for Strategic Research, Vol. 2, No. 1, winter 2006, pp. 72-90. Tehran, Iran. <http://www.bidabad.com/doc/reba-en.pdf>

انتهای ماه N مبلغ A ریال را برای N ماه بدون بهره وام از فروشنده اوراق وام بگیرد. خریدار و فروشنده اوراق توافق می‌نمایند که ترکیبی از A ریال و N ماه را به گونه‌ای انتخاب کنند تا خریدار بتواند کسرهای کوچکتر، مساوی یا بزرگتر از یک از A ریال را در تناسب با N ماه چنان انتخاب کند که همواره میزان حاصلضرب وجه در زمان مساوی $A \times N$ ثابت باشد. به عبارت دیگر خریدار می‌تواند در عوض A ریال مبلغ $A/2$ ریال را برای $2N$ ماه در پایان ماه N وام بگیرد. یا در عوض A ریال مبلغ $A/3$ ریال را برای $3N$ ماه در پایان ماه N وام بگیرد. که در هر دو حال نتیجتاً مقدار عبارت: $(A/2) \times (2N) = (A/3) \times (3N) = A \times N$ برابر با مقدار ثابت $A \times N$ خواهد شد. یا بطور کلی در عوض A ریال مبلغ A/k ریال را برای kN ماه در پایان ماه N وام بگیرد. پارامتر k می‌تواند هر عدد مورد توافق طرفین باشد و یا می‌تواند هر عدد مورد نظر خریدار باشد.

عملاً در این اوراق دو دوره زمانی و دو تاریخ سررسید استفاده می‌شود. دوره اول به میزان N ماه از زمان فروش اوراق تا زمان سررسید اول است و دوره دوم از زمان سررسید اول (N) تا زمان بازدریافت منابع ($kN+N$)

یا زمان سررسید دوم می‌باشد. سررسید اول هنگامی است که فروشنده اوراق موظف است وجه وام گرفته را به میزان A ریال برای N ماه و یا به میزان A/k ریال برای kN ماه به خریدار وام دهد. پس سررسید اول در زمان N اتفاق خواهد افتاد. سررسید دوم هنگام اختتام معامله و زمانی است که فروشنده اوراق منابع خود را در زمان kN+N ماه پس از زمان فروش اولیه اوراق بازدریافت می‌کند.

بانکها به دلیل داشتن حساب ذخیره و احتیاطی نزد بانک مرکزی دچار نکول از پرداخت وام اخذ شده نخواهند شد و همچنین با توجه به این موضوع می‌توانند اوراق خود را در «بازار ثانویه اوراق قرضه بدون ربا» خرید و فروش نمایند. خریداران و فروشندگان در این بازار بانکهای تجاری و تخصصی و توسعه‌ای و موسسات پولی و اعتباری و صندوق‌های مالی که دارای ذخیره‌های احتیاطی و قانونی نزد بانک مرکزی می‌باشند و دولت و بخش خصوصی با رعایت شرایط خاص خواهند بود.

اوراق قرضه بدون ربا ارزی

امکان انتشار اوراق قرضه بدون ربا ارزی همانند اوراق قرضه بدون ربا ریالی نیز فراهم است. در این ارتباط نیز چهارنوع اوراق مذکور در فوق بصورت ارزی قابل صدور و انتشار می‌باشند. صادرکنندگان و خریداران اوراق قرضه بدون ربای ارزی نیز همانند اوراق قرضه بدون ربای ریالی بوده و تفاوت قابل ملاحظه‌ای ندارند بجز اینکه مبالغ اسمی در دو دوره می‌تواند یک ارز و یا دو ارز باشد. در هر دو حالت و مشخصاً در حالت دوم یعنی خرید اوراق قرضه بدون ربای ارزی به یک ارز در دوره اول و بازپرداخت آن به ارز دیگر در دوره دوم نیز شبیه ربا را وارد معامله نمی‌کند. لذا براساس تقسیم‌بندی فوق همچنان چهار نوع اوراق قرضه بدون ربای ارزی را به شکل زیر می‌توان تعریف نمود:

۱- اوراق قرضه بانکی مرکزی بدون ربای ارزی که همچنان ناشر آن بانک مرکزی می‌باشد.

۲- اوراق قرضه بانکی بدون ربای ارزی که توسط بانکهای تجاری و تخصصی و توسعه‌ای و مؤسسات

پولی و اعتباری تحت نظارت بانک مرکزی انتشار می‌یابد. در این ارتباط بانکهای خارجی نیز می‌توانند در صورت توافق‌های قبلی با بانک مرکزی وارد این بازار شوند.

۳- اوراق قرضه خزانه بدون ربای ارزی که انتشار آن توسط خزانه‌داری دولت صورت می‌پذیرد.

۴- اوراق قرضه تجاری بدون ربای ارزی که همانند قبل همراه با تضمینات خاصی توسط شرکتها و مؤسسات بخش خصوصی انجام می‌شود.

آثار پولی انتشار اوراق قرضه بدون ربای ارزی نیز همانند آثار پولی انتشار اوراق قرضه بدون ربای ریالی خواهد بود و بعلاوه آن قابلیت تثبیت عرضه و تقاضای ارز را نیز در اقتصاد خواهد داشت و بانک مرکزی می‌تواند از این طریق اقدام به تنظیم و مدیریت نرخ ارز نیز بنماید و با تغییر عرضه ارزهای مختلف نرخ برابری آنها را نیز برای کوتاه‌مدت متاثر سازد. این ابزار در زمانی که مبالغ اسمی در دو دوره یک ارز و یا دو ارز باشد اثرات متفاوتی در تنظیمات ارزی و تثبیت نرخ ارز دارد. وقتی مبالغ اسمی در دو دوره یک ارز باشد تمهیدی برای تأمین ارز مورد نیاز خریدار در دوره دوم بوده و نوعی پوشش ریسک و مقابله با نوسانات آتی نرخ ارز محسوب می‌گردد^{۱۱۰} و چنانچه خرید اوراق قرضه بدون ربای ارزی در دوره اول به یک ارز و بازپرداخت آن در دوره دوم به ارز دیگر باشد همین پوشش ریسک تغییرات نرخ ارز را درباره ارز مورد نظر در دوره دوم خواهد داشت. به غیر از بانک مرکزی باقی خریداران اوراق قرضه بدون ربای ارزی نیز می‌توانند از این پوشش ریسک ارزی استفاده نمایند.

آثار پولی انتشار اوراق قرضه بدون ربا

برای بررسی آثار انتشار اوراق قرضه بدون ربا بر حجم نقدینگی لازم است تا تبعات انتشار این اوراق توسط بانک مرکزی، سایر بانکها اعم از تجاری و تخصصی و توسعه‌ای و خزانه دولت و یا بخش خصوصی به

---

¹¹⁰ - Hedging

تفکیک بررسی شوند.

انتشار اوراق توسط بانک مرکزی (اوراق قرضه بانکی مرکزی بدون ربا)

چنانچه اوراق توسط بانک مرکزی انتشار یابد در دوره مالی اول عملاً بخشی از منابع آزاد بانکها را کاهش داده و در اختیار بانک مرکزی قرار می‌دهد و این تعهد را برای بانک مرکزی ایجاد می‌نماید که مجدداً به میزان اوراق فروش رفته در دوره مالی دوم به همین میزان منابع آزاد بانکها را افزایش دهد و پس از سررسید دوم با بازدریافت منابع مزبور از بانکها اوراق منتشره از رده خارج می‌شوند. در این حالت چون این عملیات بر پول پر قدرت صورت می‌گیرد در دوره اول آثار انقباضی پولی و در دوره دوم آثار انبساطی پولی خواهد داشت.

انتشار اوراق توسط بانکها (اوراق قرضه بانکی بدون ربا)

چنانچه اوراق قرضه بدون ربا توسط بانکها صادر و عرضه شود ضمن اینکه حجم این اوراق قابل معامله را در بازار افزایش می‌دهد منجر به افزایش حجم نقدینگی نخواهد شد. زیرا این عملیات به معنی استقراض تأخیری بانکها از یکدیگر بوده و به همان میزان که منابع آزاد بانک فروشنده اوراق را در دوره مالی اول افزایش می‌دهد منابع آزاد بانک خریدار اوراق را در همان دوره اول کاهش می‌دهد. و بالعکس در دوره مالی دوم به همان میزان که منابع آزاد بانک فروشنده اوراق را کاهش می‌دهد منابع آزاد بانک خریدار اوراق را افزایش می‌دهد. نتیجه اینکه حجم نقدینگی در اقتصاد تغییر نمی‌یابد و فقط امکان آن را فراهم می‌آورد که منابع مازاد بانکها به بانکهای که دچار کمبود منابع شده‌اند منتقل گردد و ریسک نقدینگی در بانکها را تثبیت و تنظیم می‌نماید. در این حالت خریدار و فروشنده هر دو از صنف بانک می‌باشند. چنانچه دولت و یا بخش خصوصی اقدام به خرید اوراق قرضه بانکی بدون ربا نمایند نیز تغییری در حجم نقدینگی اتفاق نخواهد افتاد ولی اگر بانک مرکزی اقدام به خرید این اوراق نماید در دوره اول اثرات انبساطی پولی و در دوره دوم اثر انقباضی پولی خواهد داشت.

انتشار اوراق توسط خزانه دولت (اوراق قرضه خزانه بدون ربا)

همانطور که ذکر شد اوراق قرضه خزانه بدون ربا می‌تواند توسط خزانه دولت صادر و عرضه شود و بانک مرکزی با خرید و فروش این اوراق سیاست‌های پولی انقباضی و انبساطی را اعمال می‌نماید. در این حالت یعنی انتشار اوراق قرضه بانکی توسط خزانه‌داری دولت شرایط لازم برای تأمین مالی دولت نیز از لحاظ سیاست‌های مالی دولت فراهم خواهد آمد و دولت در زمان‌های مختلف با خرید و فروش این اوراق می‌تواند سیاست‌های بودجه‌ای و مالی خود را تنظیم نماید.

چنانچه خریدار اوراق قرضه خزانه بدون ربا بانکها یا بخش خصوصی باشند و دولت منابع مالی کسب شده را در اقتصاد هزینه نماید عملاً تأثیری بر حجم نقدینگی نخواهد داشت و چنانچه بانک مرکزی اقدام به خرید این اوراق نماید در دوره اول اثرات انبساطی پولی و در دوره دوم اثرات انقباضی پولی بر اقتصاد خواهد داشت.

انتشار اوراق توسط بخش خصوصی (اوراق قرضه تجاری بدون ربا)

امکان انتشار اوراق قرضه بدون ربا توسط شرکت‌ها و موسسات خصوصی نیز امکان‌پذیر است. در این صورت باید مکانیزمی برای اطمینان از بازپرداخت وجوه ایجاد نمود تا احتمال نکول از بازپرداخت به صفر برسد. در این حالت فروشنده اوراق در ابتدای دوره زمانی اول همراه با صدور اوراق قرضه بدون ربا اقدام به ارائه ضمانت‌نامه بانکی به میزان اسمی اوراق نموده و در هنگام فروش آن را به خریدار اوراق تسلیم می‌نماید. در ابتدای دوره دوم خریدار موظف است عین همین ضمانت‌نامه را نزد بانک اتیاع و به فروشنده اوراق تسلیم نماید. در سررسید اول پس از بازگشت وجوه از فروشنده به خریدار ضمانت‌نامه اول باطل می‌گردد و در سررسید دوم پس از بازگشت وجوه از خریدار به فروشنده ضمانت‌نامه دوم نیز ابطال می‌شود.

برای اینکه اوراق قرضه تجاری بدون ربا بتواند کارایی معاملاتی در بازارهای ثانویه مبتنی بر فناوری اطلاعات داشته باشد باید مکانیزم‌های خاصی را در نرم‌افزارهای این بازارها طراحی نمود که هنگام صدور و

خرید و فروش و تسویه اوراق بتوان ضمانتنامه‌ها را نیز از بانک مورد وثوق خریداری و مبادله نمود.

به جای ضمانتنامه بانکی می‌توان وثایق دیگر را نیز بکار گرفت ولی این موضوع به راحتی امکانپذیر نیست و کارائی معاملات اوراق تجاری بدون ربا را کاهش می‌دهد. بدین منظور موسسات ثالثی می‌توان تأسیس کرد که عهده‌دار وظیفه ضمانت اوراق بر مبنای وثائق شوند. این مؤسسات بدین شکل عمل می‌نمایند که صادر کننده اوراق با ارائه وثائق به این مؤسسات اقدام به اخذ برگه ضمانتنامه به نفع خریدار می‌کند و طبق قرارداد چنانچه صادرکننده اوراق از پرداخت وجوه در سررسید اول نکول نمود مؤسسه مزبور مالکیت وثیقه را به خریدار منتقل می‌نماید. و همچنین در ابتدای دوره دوم مؤسسه مزبور از خریدار به همان میزان وثیقه به نفع فروشنده دریافت می‌کند و در پایان معامله و پس از بازپرداخت در سررسید دوم ضمانت ابطال می‌گردد. این مؤسسات می‌توانند همانند دفاتر اسناد رسمی زیرمجموعه قوه قضائیه باشند و تحت نظارت این قوه عمل نمایند. اثر انتشار اوراق قرضه تجاری بدون ربا در حجم نقدینگی خنثی خواهد بود و عملاً سبب انتقال منابع از بخش‌های راكد به بخش‌های فعال اقتصاد می‌شود.

اوراق قرضه بدون ربا و نرخ‌های تورم، بهره و ارز

به دلیل اینکه عملیات بانک مرکزی در خرید و فروش این اوراق بر پول پر قدرت صورت می‌گیرد دارای اثر انقباضی پولی در دوره مالی اول و اثر انبساطی پولی در دوره مالی دوم می‌باشد. لذا بانک مرکزی با توجه به موقعیت اقتصاد از لحاظ قرار گرفتن اقتصاد در مراحل رونق، شکوفائی، رکود و بحران در سیکل تجاری^{۱۱۱} و زمان استقرار اقتصاد در هر کدام از مراحل مزبور می‌تواند میزان A و N و یا k را مشخص نماید تا از شدت تموج

---

^{۱۱۱} بیدآباد، بیژن، تثبیت ادوار تجاری با بانکداری مشارکت در سود و زیان و اقتصاد اخلاق.

سیکل تجاری و دامنه آن بکاهد. این سیاست مشابه سیاست تنظیم پولی^{۱۱۲} در بانکداری مرکزی متعارف عمل می‌کند.

از طرف دیگر به دلیل اینکه این اوراق در بازار ثانویه خرید و فروش اوراق بانکی بدون ربا قابلیت معامله دارند می‌توانند اثرات تنظیمی خودکار از طریق ارتباط قیمت اوراق با نرخ بهره داشته باشند. هر زمان که نرخ بهره بالا باشد قیمت معاملاتی اوراق در دوره مالی اول پائین آمده و انگیزه بیشتری برای بانکها ایجاد می‌کند تا منابع خود را به امید دریافت منابع در دوره دوم (با خرید اوراق) نزد بانک مرکزی بسپارند. نتیجتاً در هنگام شکوفائی اقتصاد که نرخ‌های بهره بالا است منابع آزاد بانکها را محدود می‌نماید و از بزرگ شدن دامنه سیکل می‌کاهد. و بالعکس هر زمان که نرخ بهره پائین باشد قیمت اوراق در دوره مالی اول بالا رفته و انگیزه کمتری برای بانکها ایجاد می‌کند تا منابع خود را به امید دریافت منابع در دوره دوم (با خرید اوراق) نزد بانک مرکزی بسپارند. نتیجتاً در هنگام بحران در اقتصاد که نرخ‌های بهره پائین است منابع آزاد بانکها را منبسط می‌نماید و اجازه نمی‌دهد که دامنه سیکل عریض شود و بحران تشدید گردد. از طرف دیگر بانک مرکزی می‌تواند با تنظیم عرضه اوراق از طریق قیمت اوراق و همچنین از طریق تغییر در عرضه پول پر قدرت بر حجم نقدینگی و نتیجتاً نرخ بهره اثر بگذارد. بدین شکل اوراق قرضه بدون ربا می‌تواند جایگزین اوراق قرضه متداول در بانکداری متعارف در سیستم بانکداری مرکزی بدون ربا باشد.

در شرایطی که نرخ تورم انتظاری و نرخ بهره مورد انتظار در دوره‌های مالی اول و دوم متفاوت باشد تحلیل عملکرد اوراق به گونه‌ای متفاوت از فوق خواهد شد. چنانچه نرخ انتظاری بهره طبیعی در دوره مالی دوم بیشتر یا کمتر از دوره مالی اول باشد آثار آن بر عرضه و تقاضای اوراق قرضه بانکی بدون بهره متفاوت خواهد بود. هرچه نرخ طبیعی بهره انتظاری برای دوره مالی دوم بیشتر باشد قیمت اوراق در دوره مالی اول افزایش خواهد یافت و بالعکس هر چه نرخ طبیعی بهره انتظاری برای دوره مالی دوم کمتر باشد قیمت اوراق در دوره

---

¹¹² Fine tuning

مالی اول کاهش خواهد یافت. این موضوع از لحاظ بانک مرکزی برای تنظیم سیاست‌های مناسب پولی جهت تثبیت فعالیت‌های اقتصادی بسیار حائز اهمیت است و از طرف دیگر باعث می‌شود تا انتظارات نقشی اساسی در کنترل رفتار اعتباری بانکها داشته باشد. یعنی چنانچه بانکها توقع افزایش (یا کاهش) نرخ طبیعی بهره را در دوره بعد داشته باشند سیاست افزایش (یا کاهش) عرضه اوراق را پیش می‌گیرند. این مکانیزم از لحاظ اقتصادی و با توجه به تغییرات نرخ طبیعی بهره در دوران رونق، شکوفائی، رکود و بحران در سیکل‌های تجاری می‌تواند عاملی برای کوتاه کردن^{۱۱۳} دامنه سیکل تجاری باشد.

در شرایط تورم مداوم و باثبات مکانیزم صدور اوراق قرضه تفاوت زیادی نمی‌یابد. اگر نرخ تورم انتظاری در دو دوره اول و دوم یکسان باشد تورم در معاملات اوراق تأثیری نخواهد داشت ولی چنانچه نرخ تورم انتظاری در دوره‌های اول و دوم بیشتر یا کمتر از دوره دیگر باشد باید انتظار داشت تا قیمت این اوراق در بازارهای ثانویه متفاوت باشد. بدین ترتیب حالات زیر را برای اوراق قرضه مختلف که در این مقاله معرفی شدند را می‌توانیم مد نظر قرار دهیم. در حالتی که با فرض ثابت بودن نرخ بهره متوسط نرخ تورم انتظاری در دوره اول کمتر از متوسط نرخ تورم انتظاری در دوره دوم باشد قیمت اوراق در دوره اول بالاتر از قیمت اوراق در دوره دوم خواهد شد و اگر متوسط نرخ تورم انتظاری در دوره اول بیشتر از متوسط نرخ تورم انتظاری در دوره دوم باشد حالتی برعکس اتفاق خواهد افتاد و قیمت اوراق در دوره اول کمتر از قیمت اوراق در دوره دوم خواهد شد.

نرخ‌های بهره سپرده‌ها و تسهیلات اعتباری نیز اثرات قابل توجهی در عرضه و تقاضا و قیمت اوراق قرضه بدون ربا در بازار ثانویه خواهند داشت که میتوان اثرات آنها را در دوره‌های اول و دوم براساس طول دوره‌ها و قرار گرفتن در موقعیت‌های مختلف سیکل تجاری از پیش بررسی نمود و اقدام به تنظیم سیاست‌های پولی کرد. آثار انتشار اوراق قرضه بدون ربا بر نرخ ارز از طریق آثار پولی ایجاد شده به بخش ارزی تسری می‌یابد.

¹¹³ - Oscillation dampening

بدین شکل که تغییرات عرضه پول داخلی در تقابل با عرضه ارز خارجی اثرات خود را از کانالهای پولی و تفاوت‌های ایجاد شده در نرخ‌های بهره داخلی و خارجی در اقتصاد بر جای خواهد گذاشت.^{۱۱۴}

معاملات اوراق قرضه بدون ربا در بازارهای ثانویه مبتنی بر فناوری اطلاعات

این اوراق به قیمت اسمی معین در سامانه سیستم تسویه اوراق بهادار غیر ربوی^{۱۱۵} (NSSSS) (بازار اولیه) به منظور فروش به روش مزایده‌ای که فاقد قیمت پایه باشد انتشار می‌یابد. صادر کننده اوراق زمانی را برای پایان مزایده در نظر گرفته تا پیشنهادات رقابتی خریداران به منظور خرید دریافت شود. در پایان زمان مزایده، اوراق بر اساس قیمت پیشنهادی بالاتر به خریداران فروخته خواهد شد. از آنجاکه صادرکننده این اوراق (فروشنده) هیچگونه قیمتی را کمتر از قیمت اسمی از پیش تعیین نکرده و تمامی شرایط و ارکان بیع تحقق می‌یابد، معامله از نظر شرعی نیز صحیح و فاقد شبهه ربوی است. اوراق خریداری شده مجدداً می‌تواند در سامانه سیستم تسویه اوراق بهادار غیرربوی (NSSSS) (بازار ثانویه) بصورت نقدی خریداری شود. در هر دو بازار (اولیه و ثانویه) اوراق بر اساس عقد بیع و بر اساس فرآیندهای مزایده معامله می‌شوند.

معاملات اوراق قرضه بدون ربا مستلزم وجود زیرساخت‌های فناوری اطلاعات از جمله زیر سیستم NSSSS، سامانه تسویه ناخالص^{۱۱۶} (RTGS)، سامانه اتاق پایاپای الکترونیک^{۱۱۷} (ACH)، سامانه تسویه اوراق

---

^{۱۱۴} - بیژن بیدآباد و مهناز ربیعی، رابطه نرخ ارز و نرخ بهره در اقتصاد ایران (ارزیابی مجدد و توسعه نظریه مقداری پول).

پژوهشنامه اقتصادی، بهار ۱۳۸۸، ۹ (۱) پیایی ۳۲، صفحات ۶۷-۹۶.

<http://www.bidabad.com/doc/nerkhe-arz-bahreh-1.pdf>

مهناز ربیعی، رابطه نرخ بهره و نرخ ارز در ایران، رساله دکتری اقتصاد، به راهنمایی بیژن بیدآباد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ۱۳۸۵.

^{۱۱۵} Non-Usury Scripless Security Settlement System (NSSSS)

^{۱۱۶} Real Gross Settlement System (RTGS)

^{۱۱۷} Automatic Clearing House (ACH)

بهادار الکترونیکی، شناسه حساب بانکی بین‌المللی (شبا) (IBAN)¹¹⁸، گواهینامه دیجیتالی و امضای دیجیتالی (PKI) و دفترخانه‌های الکترونیک صادره کننده گواهی و امضای دیجیتالی خواهد بود. این اوراق می‌توانند بصورت ریالی یا ارزی در محیط وب و زیرسیستم NSSSS انتشار یابند. در بازار اولیه، این اوراق به قیمت اسمی توسط صادره کننده این اوراق بفروش می‌رسد. خریداران می‌بایست صرفاً دارای یکی از کارت‌های پذیرنده در شبکه شتاب و یا یکی از کارت‌های معتبر ارزی بین‌المللی (در صورت توافق) به منظور امکان احراز هویت مشتریان باشند. توسعه و گسترش شبا (IBAN) به منظور معامله این نوع از اوراق در سیستم NSSSS نیز می‌تواند به منظور پرداخت الکترونیک و سایر فرآیندهای بازپرداخت مورد استفاده قرار گیرند. پس از خرید این اوراق در بازار اولیه، بازار ثانویه این اوراق در سیستم NSSSS شکل می‌گیرد. مشتریان به منظور انجام سفته بازی می‌توانند در این بازار وارد شده و این اوراق را قبل از سررسید به قیمت‌های رقابتی پیشنهادی معامله نمایند. رکوردهای معاملاتی اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی در سیستم NSSSS قابل رهگیری است. این اوراق در بازار ثانویه به بالاترین قیمت‌های پیشنهادی در دوره اول و دوم به فروش می‌رسند. نقش ACH و RTGS به منظور تسویه بین بانکی پرداخت‌های خرد و کلان بر مبنای IBAN اجتناب ناپذیر خواهد بود.

---

¹¹⁸ International Bank Account Number (IBAN)

بررسی حقوقی اوراق قرضه بدون ربا

مقدمه

ملاحظات ربا همواره یکی از نکات اساسی در ایجاد تمایز بین بانکداری در یک نظام اسلامی و بانکداری در سایر نظام‌ها بوده است^{۱۱۹}. بررسی تورات و انجیل و سایر کتب آسمانی نیز همگی دلالت بر حرمت ربا دارند و همگی متفق القول هستند که ربا حرمت دارد ولی در اینکه ربا چیست اختلاف فراوان است. فقط اگر آراء

---

^{۱۱۹} - گرچه این تمایز علی‌الاصول اشتباه است زیرا اسلام به معنی تسلیم امر نبی یا ولی یا وصی بودن است و گرنه پیروان همه انبیاء و اولیاء و اوصیا علیهم السلام همگی مسلمان هستند بلکه غیر از اسلام دینی در عالم نیست و فرمود: «وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ» (سوره آل عمران، آیه ۸۵) به این معنی که هر کس غیر از تسلیم (امر) شدن روش دیگری را گزیند پس هرگز از او قبول نخواهد شد و در آخرت از زیانکاران است. به بیان دیگر، در آیه قبل از این آیه می‌فرماید: «قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ مَا أُنزِلَ عَلَيْنَا وَ مَا أُنزِلَ عَلَيَّ إِبرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ وَ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ وَ الْأَسْبَاطَ وَ مَا أُوتِيَ مُوسَى وَ عِيسَى وَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ وَ لَنُفَرِّقَنَّ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ» یعنی بگو ما به خداوند و آنچه بر ما نازل شد و آنچه به ابراهیم و اسماعیل و اسحاق و یعقوب و سبط‌ها و آنچه به موسی و عیسی و پیامبران از پروردگارشان داده شده ایمان داریم و هیچ فرقی بین هیچکدام آنها نمی‌گذاریم و ما تسلیم شدگان به امر او هستیم. به عبارت دیگر کلیه ادیان ابراهیم و اسماعیل و اسحاق و یعقوب و سبط‌های (یعقوب) و موسی و عیسی و سایر پیامبران همه اسلام بوده و هرکس در زمان خود تسلیم امر آنها یا صاحبان اجازه از طرف آنها شده باشد مسلمان است. در آیه قبل از این دو آیه موضوع کلی‌تری را می‌فرماید: «أَفَعَبِّرَ دِينَ اللَّهِ يَعْجُونَ وَ لَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ طَوْعًا وَ كَرْهًا وَ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ» یعنی «آیا جز دین خدا را می‌گیرند؟ هرکس در آسمان‌ها و زمین است چه بخواهد و چه نخواهد مسلمان است و به سوی او باز می‌گردد». دقت در مفاهیم آیات فوق این مطلب را به ذهن متبادر می‌کند که ما همه مردم کره زمین بر اساس آیات فوق در نحله اسلام قرار داریم و اگر به مرحله بیعت و به تسلیم اولی‌الامر رسیدیم در اسلام خاص و یا اسلام تشریحی یا تکلیفی قرار خواهیم گرفت.

فقهایی که خرید و فروش اسکناس را با محدود شمردن آن جایز می‌دانند قبول نماییم هیچ بانکداری در عالم ربوی نخواهد بود. این آراء آنقدر زیاد هم هست که سرفصل جدیدی را در این باب در فقه باز کرده است.^{۱۲۰} از طرف دیگر باید اذعان داشت که فقه و شریعت ما نوع متکاملی از دین موسی علیه‌السلام است و بسیاری از موارد فقهی در قرآن ذکر نشده ولی در فقه آمده است مثلاً رجم یا سنگسار کردن در قرآن نیامده ولی در تورات آمده و از آنجا اخذ شده است.^{۱۲۱} به طور کلی شریعت محمد (ص) در تکمیل شریعت انبیاء سلف بوده و مستقل نیست بلکه حتی جدال حضرت با عالم نمایان دین یهود بر این بوده که همواره شما بدون استناد به تورات احکام شریعت را بیان می‌دارید و این خلاف است و در این باب می‌فرماید: «فَاتُوا بِالتَّوْرَاتِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ»^{۱۲۲} یعنی اگر راست می‌گوئید تورات را بیاورید و بخوانید (تا ببینید که حرف‌های شما بی‌اساس است و

---

^{۱۲۰} - در این باب نگاه کنید به بیدآباد، بیژن و عبدالرضا هرسینی (۱۳۸۲) تحلیل فقهی - اقتصادی ربا در وام‌های مصرفی و سرمایه‌گذاری و کاستی‌های فقه متداول در کشف احکام شارع. پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی ایران.

<http://www.bidabad.com/doc/reba-fa.pdf>

Bidabad, Bijan, Economic-juristic analysis of usury in consumption and investment loans and contemporary jurisprudence shortages in exploring legislator commandments. Proceeding of the 2nd International Islamic Banking Conference. Monash University of Malaysia. 9-10 September 2004. Reprinted in: National Interest, Journal of the Center for Strategic Research, Vol. 2, No. 1, winter 2006, pp. 72-90. Tehran, Iran.

<http://www.bidabad.com/doc/reba-en.pdf>

^{۱۲۱} - در انجیل یوحنا آمده است که عیسی ع در جمع مریدانش نشست بود. گروهی، زنی را که مرتکب گناه شده بود آوردند. در تورات حکم آن گناه رجم بود. عیسی ع به آنان فرمود: هر کس از شما گناهکار نیست، حکم را اجرا کند. همه رفتند، عیسی ع ماند و آن زن. عیسی ع به آن زن فرمود: کسی علیه تو فتوایی ندارد؟ زن گفت: نه. پس فرمود: بنابراین من هم بر تو فتوایی ندارم، برو و دیگر مرتکب گناه مشو. در اناجیل دیگر آمده است که عیسی ع فرموده: آمده‌ام تا احکام تورات را در میان مردم زنده کنم. گمان نکنید که آمده‌ام تا تورات و صحف انبیاء را از میان بردارم و یا از کار اندازم و باطل سازم، بلکه آمده‌ام تا آنها را در جامعه رواج دهم. همچنین نگاه کنید به تفسیر مجمع البیان در ذیل آیه ۲۳ سوره مائده.

^{۱۲۲} - سوره آل عمران، آیه ۹۳.

با تورات مطابقت ندارد) پس هرکس بعد از این بر خدا افترا بندد (یعنی کلامی خلاف امر خداوند در تورات بگوید) ظالم است و (ای پیغمبر) بگو خدا راست گفت پس از آیین ابراهیم حنیف (که در تورات آمده و پیامبران سلف بر آن بوده‌اند و من هم بر آن رویه‌ام) پیروی کنید و از مشرکین نباشید^{۱۲۳}.

با نگاهی گذرا به ابواب فقه بسیاری از مسایل عبادات، فرایض، حدود، احکام و غیره در تمامی ادیان مشترک می‌باشد. زیرا انبیاء با امضاء احکام قبل یا تاسیس احکام جدید اقدام به طرح راه حل متناسب با عصر خود نموده‌اند. اصولاً احکام به دو دسته تأسیسی و امضائی تقسیم می‌شوند. احکامی تأسیسی به علت تغییر مقتضیات زمانی یا مکانی توسط پیامبر عصر ابداع می‌شود و احکام امضایی احکام پیامبران سلف است که پیامبر بعدی آن را تأیید می‌نماید. اشاره در اینجا به احکام امضائی است. مثل آیات: «كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ»^{۱۲۴} و «إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَ النَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ»^{۱۲۵}. نقل شده است^{۱۲۶}: «... اعطى محمداً (ص) شرايع نوح و ابراهيم و موسى و عيسى عليهم السلام التوحيد و الاخلاص و خلع الانداد و الفطره و الحنيفه المسححه...» در بیان شریعت حضرت ختمی مرتبت (ص) می‌فرمایند^{۱۲۷}: « چون انبیا سلف نسبت به جناب ختمی مآب (ص) ناقص و شریعت و منهاج آنها نسبت به شریعت و منهاج آن بزرگواران ناتمام بود هر یک به اقتضای وقت خداوند برای آنها شریعتی و منهاجی قرار داد و شریعت هر یک غیر دیگری و طریقت هر یک و

^{۱۲۳} - سوره آل عمران آیات ۹۵-۹۴. «فَمَنْ إِفْتَرَىٰ عَلَيَّ اللَّهُ الْكُذِبَ مِن بَعْدِ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَ مَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ».

^{۱۲۴} - سوره بقره، آیه ۱۸۳. روزه را برای شما مقرر کردیم همانطور که برای کسانی که قبل از شما بودند مقرر نمودیم.

^{۱۲۵} - سوره نساء، آیه ۱۶۳. (ای محمد) همانا به تو وحی کردیم همچنانکه به نوح و پیامبران بعد از او وحی کردیم.

^{۱۲۶} - مجمع السعادات، حضرت حاج ملا سلطانمحمد گنابادی. حدیث مروی از جناب صادق ع از کتاب ایمان و کفر کافی.

انتشارات حقیقت، ۱۳۷۸، تهران. [http://www.sufi.ws/MysticalBooks\(1\).php](http://www.sufi.ws/MysticalBooks(1).php)

^{۱۲۷} - مجمع السعادات، حضرت حاج ملا سلطانمحمد گنابادی سلطانعلیشاه، انتشارات حقیقت، ۱۳۷۸، تهران.

[http://www.sufi.ws/MysticalBooks\(1\).php](http://www.sufi.ws/MysticalBooks(1).php)

آداب سلوک آنها جدا از سابق و لاحق می‌بود و از این جهت بود که نبی لاحق نسخ می‌کرد شریعت سابق را و تغییر می‌داد آداب سلوک آن سابق را، تا رسید مرتبه به خاتم الانبیا که مقام آن حضرت مقام اطلاق بود...». در ادامه با استناد به روایتی از جناب صادق (ع) در پاسخ به پرسشی در مورد پیامبران اولوالعزم می‌نویسند: «... نوح مبعوث شد به کتابی و شریعتی و هر کس بعد از نوح آمد کتاب نوح را گرفت و شریعت و منهاج او را تا اینکه حضرت ابراهیم آورد صحف را عازم شدن بر ترک کتاب نوح را، نه از جهت کفر و کفران به کتاب نوح...». به هر حال این توضیحات در جهت شرح این موضوع بود که تا وقتی ربا تشخیص داده نشود مشاجره بر سر بانکداری اسلامی و غیراسلامی اتلاف وقت است. در مبحث ربا و تحقیق در این باب و دقت در اصل حکمت در اصول فقه که شریعت شارع را مبتنی بر قواعد عقلی مستحکم می‌داند محدوده ربا را تعریف گردید.^{۱۲۸} لذا بر این اساس تمییز عملیات ربوی و غیرربوی با چهار ملاحظه زیر در عملیات بانکی قابل حصول است.

اول: وام‌دهنده در سود و زیان فعالیت اقتصادی وام‌گیرنده سهیم باشد.

دوم: نرخ دریافت مازاد (بهره) نباید از پیش مشخص و شرط شود.

سوم: گرفتن بهره در قرض‌های مصرفی ربا است.

چهارم: خرید و فروش ارز به معنی تبدیل پول داخلی به اسعار خارجی ربا نیست.

---

^{۱۲۸} - در این باب نگاه کنید به بیدآباد، بیژن و عبدالرضا هرسینی (۱۳۸۲) تحلیل فقهی - اقتصادی ربا در وام‌های مصرفی و سرمایه‌گذاری و کاستی‌های فقه متداول در کشف احکام شارع. پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی ایران.

<http://www.bidabad.com/doc/reba-fa.pdf>

Bidabad, Bijan, Economic-juristic analysis of usury in consumption and investment loans and contemporary jurisprudence shortages in exploring legislator commandments. Proceeding of the 2nd International Islamic Banking Conference. Monash University of Malaysia. 9-10 September 2004. Reprinted in: National Interest, Journal of the Center for Strategic Research, Vol. 2, No. 1, winter 2006, pp. 72-90. Tehran, Iran.

<http://www.bidabad.com/doc/reba-en.pdf>

«اوراق قرضه بدون ربا»^{۱۲۹} نوعی از اوراق قابل معامله و از نوع اوراق غیرمتصل به سرمایه و نوعی اوراق قرضه با پشتیبان دارایی^{۱۳۰} و همینطور نوعی از اوراق قرضه بدون کوپن تلقی می‌گردد. این اوراق می‌توانند توسط بانک مرکزی و بانکهای تجاری و تخصصی و توسعه‌ای و خزانه دولت صادر و به بانکهای تجاری، تخصصی و توسعه‌ای و همچنین موسسات و صندوق‌های پولی معتبر که مشمول سپردن ذخیره قانونی و احتیاطی نزد بانک مرکزی هستند عرضه شود. این اوراق تفاوت ماهوی خاصی با اوراق قرضه تجاری متعارف و اوراق متصل به سرمایه و اوراق قرضه با پشتیبان دارایی و همینطور اوراق قرضه بدون کوپن دارند. تفاوت اصلی این اوراق در این است که نرخ بهره از قبل مشخص نمی‌شود و منابع فقط به صورت «قرض معادل وام آتی» و یا «وام معادل قرض آتی» با «حق برداشت زمانی» در اختیار طرف مقابل قرار داده می‌شود. این اوراق قابلیت خرید و فروش بین بانکها و موسسات ذکر شده را دارد و قیمت اوراق در خرید و فروش در بازار ثانویه قابلیت تغییر دارد و نتیجتاً نرخ بازده اوراق متناسب با نرخ بازدهی سرمایه در اقتصاد متغیر است و با توجه به ویژگی‌های آن ماهیت ربوی نمی‌یابد. از طرفی این اوراق در حیطه وام‌های مصرفی نبوده و معیار حرمت ربا در وام‌های مصرفی را نیز با خود به همراه ندارد.^{۱۳۱}

---

^{۱۲۹} بیدآباد، بیژن، محمود اللهیاری فرد و مهناز ربیعی، اوراق قرضه غیرربوی (ریالی و ارزی) و ابزارهای پولی بانکداری مرکزی

بدون ربا، ۱۳۸۹. <http://www.bidabad.com/doc/Islamic-banking-bond-fa.pdf>

Bidabad, Bijan, M. Allahyarifard, M. Rabiei, Usury-Free Bonds and Islamic Central Banking Monetary Instruments. 2010. <http://www.bidabad.com/doc/Islamic-banking-bond-en.pdf>

Bidabad, Bijan, Abul Hassan, Ben Ali Mohamed Sami, Mahmoud Allahyarifard. Interest-Free Bonds and Central Banking Monetary Instruments. International Journal of business and Management Science. Vol. 3, no. 3, August 2011.

^{۱۳۰} Asset-Backed Bonds (ABB).

^{۱۳۱} - بیدآباد، بیژن و عبدالرضا هرسینی، تحلیل فقهی - اقتصادی ربا در وام‌های مصرفی و سرمایه‌گذاری و کاستیهای فقه متداول در

کشف احکام شارع. ارائه شده به همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی، پژوهشکده اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲.

<http://www.bidabad.com/doc/reba-fa.pdf>

اوراق قرضه بدون ربا در اصل سندی است که دو حق کاملاً مساوی و معادل را بین متعاملین تعریف می‌نماید. فروشنده اوراق قرضه بدون ربا در اصل تعهد می‌نماید به همان میزان و مدتی که از منابع طرف مقابل استفاده می‌نماید درست به همان میزان و مدت منابع خود را در اختیار طرف دیگر قرار دهد. بیان ساده این موضوع به این شکل است که دو نفر تصمیم می‌گیرند دارائی مشخص خود را برای مدتی مساوی به صورت عاریه نزد طرف دیگر بسپارند. نفر اول وجهی مشخص را برای مدتی معین نزد طرف دوم می‌سپارد و طرف دوم عیناً همان مقدار وجه را برای همان مدت نزد طرف اول به امانت می‌گذارد. در این حالت هیچگونه مازاد مادی و یا امتیاز اضافه برای هیچکدام از طرفین در نظر گرفته نمی‌شود. از سوی دیگر چون دارنده این گواهی ذیحقی می‌گردد می‌تواند حق خود را به فرد ثالث بفروشد. این گواهی را می‌توان از طریق اینترنت و به صورت دیجیتالی خرید و فروش نمود.

بدین ترتیب با خرید اوراق با سررسید مشخص خریدار محق می‌شود تا در تاریخ سررسید اول همان مبلغ را برای همان مدت بدون بهره وام از فروشنده اوراق وام بگیرد. خریدار و فروشنده اوراق توافق می‌نمایند که ترکیبی از مبلغ و مدت را به گونه‌ای انتخاب کنند تا خریدار بتواند کسره‌های کوچکتر، مساوی یا بزرگتر از یک از مبلغ را در تناسب با مدت چنان انتخاب کند که همواره میزان حاصلضرب وجه در زمان برای هر دو قرض مساوی باشد. عملاً در این اوراق دو دوره زمانی و دو تاریخ سررسید استفاده می‌شود. دوره اول مربوط از زمان فروش اوراق تا زمان سررسید اول است که نفر اول مقرض و نفر دوم مقترض است و دوره دوم از زمان سررسید

بیدآباد، بیژن، مبانی عرفانی اقتصاد اسلامی، پول، بانک، بیمه و مالیه از دیدگاه حکمت. پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی

ایران، ۱۳۸۳، تهران. <http://www.bidabad.com/doc/mabani-erfani-eqtasade-islami.pdf>

Bidabad, Bijan, Economic-juristic analysis of usury in consumption and investment loans and contemporary jurisprudence shortages in exploring legislator commandments. Proceeding of the 2nd International Islamic Banking Conference. Monash University of Malaysia. 9-10 September 2004. Reprinted in: National Interest, Journal of the Center for Strategic Research, Vol. 2, No. 1, winter 2006, pp. 72-90. Tehran, Iran. <http://www.bidabad.com/doc/reba-en.pdf>

اول تا زمان بازدریافت منابع یا زمان سررسید دوم می‌باشد که نفر اول مقترض و نفر دوم مقرض می‌باشد.

جواز اوراق قرضه بدون ربا

ربای معاملی عبارت از این است که یک طرف، کالای هم جنس مکیل و موزون را به طرف دوم به زیاده عینی یا حکمی معامله کند. چنین معامله‌ای بخاطر زیاده عینی یا حکمی، ربوی است و شرعاً حرام است. در ربای معاملی معاوضه به میزان ثابت در طول زمان در میان نیست بلکه معاوضه به مازاد در طول زمان مدّ نظر است. از این جهت است که اوراق قرضه بدون ربا وارد حریم ربای معاملی یا قرضی نمی‌شود زیرا عملیات مالی آن برمبنای معاوضه به مازاد در طول زمان نیست و بلکه معاوضه صورت می‌گیرد و معاوضه با میزان ثابت در طول زمان واقع می‌شود. از این معاوضه هیچ مازادی به مقرض تعلق نمی‌گیرد.

ربای قرضی نیز مشابه همان ربای معاملی است و در ربای قرضی فرد جنس یا پولی را قرض می‌دهد و سپس منفعتی بیش از آنچه که قرض داده می‌گیرد. در ربای قرضی لازم نیست منفعت از جنس همان چیزی باشد که به قرض داده شده و هر چه که منفعت تلقی شود را شامل می‌شود. اوراق قرضه بدون ربا مشمول ربای قرضی نمی‌شود زیرا هیچ منفعت مازادی از قرض به مقرض تعلق نمی‌گیرد و در اصطلاح «کل ما یجر نفعاً» (هر چه که نفعی در برداشته باشد) را شامل نمی‌شود.

اصل ربا در ربای قرضی موضوعیت می‌یابد. قرض بر دو نوع استهلاکی و استنتاجی طبقه‌بندی می‌شود. در قرض استنتاجی شخص برای اینکه آن را استنتاج کند و از آن نتیجه‌گیری نماید قرض می‌کند که به وام‌های سرمایه‌گذاری معروف است و نه برای اینکه خود عین را صرف کند. قرض استهلاکی قرضی است که برای مصرف کردن و برای رفع احتیاجات ضروری زندگی قرض گیرنده باشد. ادله شرعی در باب ربا متوجه قرضهای استهلاکی یا مصرفی است و ناظر به قرضهای استنتاجی یا سرمایه‌گذاری نیست. از این لحاظ است که

قرآن کریم ربا را در مقابل صدقه آورده است و می‌فرماید: «يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ»^{۱۳۲}.

اشاره معنوی این آیه که می‌فرماید: «فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ»^{۱۳۳} صحت عملیاتی اوراق قرضه بدون ربا را تأیید می‌کند. زیرا طبق «فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ» رأس مال در سررسید اول در این اوراق برگردانده می‌شود و برای اینکه «لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ» نیز واقع شود به همان میزان و مدتی که مقرض قرض داده قرض می‌گیرد که کاملاً منطبق با مفهوم این آیه می‌باشد. در آیات قبل و بعد آن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ. فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ. وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَن تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ. وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ»^{۱۳۴}.

عقود معین و قرارداد و اوراق قرضه بدون ربا

از تفسیر مزیق قانون مدنی استحصال نحوه‌ای برای عقد اوراق قرضه بدون ربا مقدور نیست. زیرا هر کدام از عقود معین ناظر بر شرایط خاصی هستند که شامل خصوصیات اوراق قرضه بدون ربا نمی‌شوند. لذا در اینجا به بررسی ویژگی‌های عقود پرداخته و امکان تطبیق آنها را با اوراق قرضه بدون ربا بررسی می‌نمائیم.

---

^{۱۳۲} سوره بقره، آیه ۲۶۷. خداوند ربا را نابود می‌کند و صدقات را افزایش می‌دهد

^{۱۳۳} سوره بقره، آیات ۲۷۸-۲۸۱: ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از خدا پروا کنید؛ و اگر مؤمنید، آنچه از ربا باقی مانده است واگذارید. و اگر (چنین) نکردید، بدانید به جنگ با خدا و فرستاده وی، برخاسته‌اید؛ و اگر توبه کنید، سرمایه‌های شما از خودتان است. نه ستم می‌کنید و نه ستم می‌بینید. و اگر (بدهکاران) تنگدست باشد، پس تا (هنگام) گشایش، مهلتی (به او دهید)؛ و اگر ببخشید آن برای شما بهتر است، اگر بدانید. و بترسید از روزی که در آن، به سوی خدا بازگردانده می‌شوید، سپس به هر کسی آنچه به دست آورده، تمام داده شود؛ و آنان مورد ستم قرار نمی‌گیرند.

^{۱۳۴} موارد مورد نظر آیات فوق در مورد مهلت دادن و یا بخشیدن وام به تنگدستان در نحوه تسهیلات دهی گواهی قرض الحسنه

پس انداز مطرح خواهد بود که در اینجا به آن نمی‌پردازیم.

عقود معین به قراردادهایی اشاره دارد که در فقه و قانون، نام خاص و مشخص دارد و احکام و آثار ویژه آنها به تفصیل بیان شده است. در مقابل، قرارداد به سایر عقود گفته می‌شود که بر اساس نیاز جامعه جواز آن داده شده و قانون بر آن اثر حقوقی می‌بخشد. قراردادها صورت ویژه ندارند و شرایط و آثار هر پیمان بر طبق قواعد عمومی قراردادها و اصل حاکمیت اراده معین می‌شود.

عقود و قراردادها با توجه به نتیجه و اثر عقد به دو گروه تملیکی و عهدی تقسیم شده‌اند. در عقود تملیکی، اثر مستقیم عقد، انتقال مالکیت یا سایر حقوق عینی است ولی در عقود عهدی، نتیجه قرارداد عبارت از ایجاد، انتقال یا سقوط تعهدات است. از سوی دیگر عقود و قراردادها با توجه به موضوع و هدف اقتصادی آنها به دو دسته معوض و مجانی تقسیم می‌شوند. عقود معوضه عقود هستند که در آنها دو تعهد یا تملیک متقابل باشد. یعنی هریک از دو طرف در برابر مالی که می‌دهند یا دینی که برعهده می‌گیرند، مال یا تعهد دیگری به دست می‌آورند. عقود مجانی مانند هبه و عاریه تنها در بردارنده یک تعهد یا تملیک می‌باشند. عقود تملیکی معوض نیز به عقود که در آنها مالکیت عین انتقال می‌یابد مانند بیع و قرض و عقودی که در آن منفعت یا حق انتفاع، انتقال داده می‌شود مانند عقد اجاره و عمری طبقه‌بندی می‌شوند.^{۱۳۵}

در اوراق قرضه بدون ربا، مالکیت یک عین در مقابل عوض به صورت زمانبندی شده، به نفر دیگر منتقل می‌شود. بنابراین چنین قراردادی از نظر ماهیت و آثار، به عقود تملیکی و معوض عین، شباهت دارد ولی کاملاً با همه ویژگی‌های این عقود منطبق نیست.

از میان عقود معین، تنها سه عقد است که در آنها، عین به صورت معوض به دیگری تملیک می‌شود. این سه عقد عبارتند از بیع، معاوضه و قرض. علاوه بر این، در عقد صلح نیز از بابت گستردگی آن می‌توان همه

---

^{۱۳۵} نگاه کنید به: کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی: معاملات معوض - عقود تکمیلی - بیع - معاوضه - اجاره - قرض. چاپ انتشار،

عقود را در قالب آن منعقد کرد و لذا می‌تواند قالبی برای تملیک معوض عین باشد. برای مثال قرض عبارت از تملیک مال در مقابل رد مثل تعریف می‌شود و در معاوضه طرفین معاوضه تنها هدفشان مبادله دو عین بدون توجه و ملاحظه این که یکی از عوضین، مبیع و دیگری ثمن باشد. از لحاظ مفهومی این دو عقد با اوراق قرضه بدون ربا اشتراک معنایی زیادی دارند.

عقد قرض

در اصطلاح حقوقی قرض عبارت از تملیک مال به دیگری است، به شرطی که مقترض ادای خود آن مال یا مثل آن و یا قیمت آن را ضامن شود و تعهد کند. در قانون مدنی^{۱۳۶} آمده است که «قرض عقدی است که به موجب آن احد طرفین مقدار معینی از مال خود را به طرف دیگر تملیک می‌کند که طرف مزبور مثل آن را از حیث مقدار و جنس و وصف رد نماید و در صورت تعذر در مثل، قیمت یوم الرد را بدهد». در عقد قرض، شرط زیادی جایز نیست. بنابراین، بدون ربا بودن شرط اساسی جواز قرض می‌باشد. قرض از عقود معاوضه است که در آن مال از ملک مقرض منتقل می‌شود و در برابر آن ذمه مقترض مشغول می‌گردد. به عبارت دیگر قرض دهنده توسط قرض، مالکیت امری عینی را به مالکیت امری اعتباری مبدل می‌نماید و تضمین بازپرداخت اصل مال نیز ناشی از معاوضه بودن آن است.^{۱۳۷} قرض ماهیت تملیکی دارد و با عقد قرض، مقترض مالک آن می‌شود و موظف به پرداخت مثل آن مال که قرض گرفته است می‌باشد. قبض موضوع دین، شرط تملیک نیست و قرض از عقود رضائی است نه عینی که قبض در آن شرط صحت باشد. عقد قرض از عقود لازم است و قرض دهنده نمی‌تواند آن را فسخ کند. برخی قائل بر جایز بودن عقد قرض می‌باشند و لذا قائلند که می‌توان در آن شرط مدت کرد. شرط تأجیل دلالت بر دینی دارد که در زمان سررسید ادای آن واجب است. برخی قائلند

---

^{۱۳۶} ماده ۶۴۸ قانون مدنی.

^{۱۳۷} موسوی خمینی، آیت الله سیدروح‌الله؛ تحریر الوسیله، المكتبة العلمیة الاسلامیة، بی‌تا، ج ۱، ص ۶۵۲ و ص ۶۲۵.

عقد قرض لازم است و شرط تأجیل الزام آور نیست، مگر آنکه این شرط در ضمن عقد لازم دیگری صورت گیرد که در آن صورت الزام آور خواهد بود. در این صورت به رغم شرط تأجیل در عقد هر زمان بخواهد می‌تواند طلب خود را مطالبه کند و ایفای تعهد مقتضی را درخواست نماید. قانون مدنی^{۱۳۸} تصریح می‌دارد که: «اگر برای اداء قرض، به وجه ملزومی، اجلی معین شده باشد، مقرض نمی‌تواند قبل از انقضاء مدّت، طلب خود را مطالبه کند». در قرض اثر تغییر ارزش پول یا قدرت خرید آن اثر ندارد.

شرط ضمن عقد از جمله عناوینی است که در ابواب معاملات مطرح است. شرط زیاده در قرض بدین معنا است که قرض دهنده ضمن عقد شرط می‌کند که قرض گیرنده علاوه بر باز پس دادن مال قرض داده شده، مقداری اضافه به وی بدهد که از آن به «ربای قرضی» تعبیر می‌شود و ربا در لغت به معنای افزایش است. زیاده گاهی عینی است به معنی افزایش کمی مال قرض داده شده و یا حکمی است، به معنی افزایش در کیفیت. زیاده عینی حکم ربا را دارد ولی زیاده حکمی هر چند کمیّت ربا را ندارد ولی مصداق کیفی ربا را متبادر می‌کند. لذا شرط منفعت در عقد قرض، آن را وارد حریم ربا می‌نماید. این شرط به دلیل اینکه هیچگونه مازادی شامل اوراق قرضه بدون ربا نمی‌شود می‌تواند برای این اوراق مورد استفاده واقع شود. و این موضوع با قانون مدنی^{۱۳۹} که تصریح می‌دارد که: «مقترض باید مثل مالی را که دریافت کرده، رد کند، اگر چه قیمتاً ترقی یا تنزل کرده باشد» همخوان است.

عقد بیع

عقد بیع که از مهمترین عقود تملیکی است با اشتراط، قابلیت استفاده در اوراق قرضه بدون ربا را دارد. اختلاف فقها در تعریف عقد بیع و ویژگیها و شرایط آن، تردیدهایی را در برخی از مصادیق آن ایجاد نموده

---

^{۱۳۸} ماده ۶۵۱ قانون مدنی.

^{۱۳۹} ماده ۶۵۰ قانون مدنی.

است هرچند در ماهیت بیع اختلاف اساسی ندارند. به عنوان مثال انتقال حقوق و منافع و انتقال سرقفلی به نظر بعضی، از مصادیق بیع و به نظر برخی دیگر خارج از بیع است.

ویژگی‌های اساسی عقد بیع در این است که بیع از عقود تملیکی و معوض است. بایع، مبیع را در مقابل ثمن، به مشتری تملیک می‌کند. این ویژگی، عقد بیع را از عقود عهدی مانند جعاله و حواله و عقود اذنی مانند مکالت، ودیعه و عاریه و عقودی که مبتنی بر انتقال مالکیت رایگان می‌باشد مانند هبه، متمایز می‌گرداند. از طرفی در عقد بیع، عین مال معامله می‌شود. به عبارتی موضوع بیع، انتقال عین در مقابل عوض است. این ویژگی، عقد بیع را از اجاره و سایر عقود در مورد تملیک غیر عین، متمایز می‌سازد. لزوم و دوام بیع از دیگر ویژگی‌های بیع است که غالباً مورد آخر را تصریح نکرده‌اند.

به طور کلی از انطباق بیع با زمان، سه صورت قابل تصور است. اول اینکه بیع عین به صورت غیر موقت باشد. در این حالت، مالکیت استمراری عین به دیگری منتقل می‌گردد و مشتری پس از بیع، مالک دائمی مبیع خواهد بود. در این حالت، بیع نسبت به دوام و استمرار، لایشرط است ولی نسبت به توقیت مالکیت، بشرط لاست. دوم اینکه بیع اعیانی که برای تعیین میزان آن باید از زمان استفاده کرد مانند فروش میوه یک باغ برای مدت معین. در این مورد، زمان، قید مملوک می‌باشد و نه قید ملکیت. لذا، نفس تملیک، موقتی نیست بلکه مملوک، مقید به زمان است. سوم اینکه بیع موقت است و تملیک به صورت موقتی صورت می‌گیرد. یعنی عین به صورت موقت به دیگری فروخته می‌شود.^{۱۴۰} به طور کلی دو دلیل اساسی برای بطلان بیع موقت، ابراز شده است. اول اینکه بایع، مبیع را به صورت موقت به مشتری تملیک می‌کند. بنابراین اثر بیع موقت، تملیک موقت است و تملیک موقت، نامعقول است و بر فرض معقول بودن، در حقوق اسلام شناخته شده نیست و لذا بیع موقت نیز باطل است. ولی اگر چه معنای رایج و شایع تملیک، تملیک مستمر و غیر مقید به زمان است، اما بدان

---

^{۱۴۰} سید محمد کاظم یزدی، عروة الوثقی.

معنا نیست که تملیک موقت در شریعت اسلام بی اعتبار و نامشروع باشد. بلکه تملیک و مالکیت موقت کاملاً معقول و مشروع است. دوم چنین بیعی از عنوان بیع مصطلح در فقه خارج است. زیرا در صورتی می توان عنوان بیع را بر یک معامله اطلاق کرد که چنین اطلاقی در عرف صحیح باشد. عقد بیع از دیر باز در میان جوامع رواج داشته و دارد و از عقود مخترعه و تأسیسی شارع مقدس اسلام نبوده و فقط امضاء شده و لذا لفظ بیع فاقد حقیقت شرعیه و متشرعه است و به همان معنای عرفی خود باقی است.^{۱۴۱} با مراجعه به متون فقهی و نظری اجمالی به عرف مردم مفهوم می شود که اصطلاح بیع در عرف و نیز در اصطلاح به قراردادی اطلاق می شود که در آن، عین مال در مقابل عوض به دیگری منتقل شود و رابطه بایع با مال، قطع می گردد و رابطه مالکیت بین مشتری و عین برقرار می شود. در این حالت انتقال دائمی عین از ویژگی های لازم عقد بیع است و انتقال موقت عین از مصداق بیع نیست. و چون در عرف این ادراک و شعور ناخود آگاه نسبت به این معلومات به عمق ذهن افراد جامعه رسوخ کرده است، و منشأ پیدایش آن برای آنان به تحقیق روشن نیست؛ لذا به نظر می رسد که ارتکاز عرفی در باره مفهوم بیع دلالت بر ملکیت نامحدود و غیرمقید به زمان برای مشتری است لذا بیع موقت، برخلاف مفهوم عرفی آن می باشد و بیع موقت را نمی توان بیع دانست. بنابراین، بررسی قرارداد اوراق قرضه بدون ربا تحت عنوان عقد بیع، قابل قبول نمی تواند باشد. لذا این قرارداد اساساً نوعی بیع مصطلح نیست و بلکه نوعی توافق و قراردادی ویژه است که مفاد آن انتقال موقت مالکیت می باشد.^{۱۴۲} این موضوع یعنی موقت بودن تملیک در قرارداد اوراق قرضه بدون ربا باعث تمایز ماهوی قرارداد در اوراق قرضه بدون ربا با بیع می شود. زیرا

---

^{۱۴۱} سید محمد کاظم یزدی در عروة الوثقی می نویسد: علت بطلان بیع موقت آن است که عرفاً عنوان بیع، بر بیع موقت صادق

نیست و اگر صدق عرفی عنوان بیع بر چنین معامله ای مشکوک باشد باز هم نمی توان آن را از مصادیق بیع دانست.

آیت الله خویی می نویسد: بی تردید انشای عقد بیع از حیث زمان مطلق است و بایع در عقد بیع، ملکیتی مطلق و همیشگی را انشاء می کند.

^{۱۴۲} برای تشابه موضوعات بحث شده با مبحث تایم شر نگاه کنید به: سعید شریعتی، بیع زمانی، مجله فقه اهل بیت - شماره ۲۵.

در مرحله اول معامله اوراق قرضه بدون ربا، مالک عین را برای مدت محدودی به طرف مقابل منتقل می‌کند و در مرحله دوم نیز عکس این موضوع اتفاق می‌افتد و مالک دوم عین را برای مدت محدودی به طرف اول منتقل می‌کند، اما ماهیت عقد بیع با تملیک موقت سازگار نیست.

متعاقدين می‌توانند در ضمن عقد بیع، هر شرطی که برخلاف احکام شرع و مقتضای عقد نباشد، شرط نمایند. این معامله، بیع شرط نامیده می‌شود. خیار در بیع شرط برای فروشنده شرط می‌شود و در واقع فقط فروشنده می‌تواند از این امتیاز استفاده کند و قید خیار برای فروشنده موجب محدودیت سلطه خریدار بر مال می‌شود. شرط استفاده از این خیار پرداخت ثمن می‌باشد. «در بیع شرط مشتری نمی‌تواند در مبیع تصرفی که منافی خیار باشد، از قبیل نقل و انتقال و غیره بنماید».^{۱۴۳} بیع شرط قابلیت استفاده در اوراق قرضه بدون ربا را دارد. متعاملین می‌توانند شرط کنند که مقرض ضمن پرداخت مبلغ قرض گرفته شده در سررسید به میزان همان مدت همان مبلغ قرض گرفته شده را به مقرض اول قرض دهد و سپس در سررسید دوم باز ستاند.

قراردادهای بیع متقابل نیز در این راستا قابل طرح و بررسی است ولی با توجه به اینکه در قالب قرارداد مطرح است به آن نمی‌پردازیم.^{۱۴۴}

عقود اذنیه

عقود اذنیه شامل وکالت، عاریه و ودیعه می‌شوند. اذن ایقاع است و یک طرفه می‌باشد و احتیاج به قبول ندارد. به دلیل شباهت این عقود با اذن، بعضی از فقها عقود مزبور را از مصادیق اذن دانسته، و بر این باورند که وکالت، ودیعه و عاریه، عقد نمی‌باشند، بلکه همانند اذن بدون توقف بر قبول طرف مقابل تحقق می‌یابند.^{۱۴۵} اذن

---

^{۱۴۳} قانون مدنی ماده ۴۶۰.

^{۱۴۴} نگاه کنید به: هدایت الله سلطانی‌نژاد، بررسی اعتبار بیع کالی به کالی در حقوق ایران و منابع فقهی. فصلنامه مفید، شماره ۶، قم.

^{۱۴۵} محمد کاظم طباطبایی یزدی، تکمله عروۃ الوثقی، ج ۲، ص ۱۲۰، مسئله ۵.

به صرف انشای اذن دهنده واقع می‌شود، در حالی که این عقود، زمانی تحقق می‌یابند که مورد قبول طرف عقد قرار گیرند و اراده طرف مقابل نه تنها در تحقق، بلکه در بقای آنها نیز مؤثر است. به همین لحاظ، چنانچه طرف دیگر اراده کند، عقود مذکور فسخ می‌گردد. ولی، در اذن، رد یا قبول مأذون در وقوع یا بقای آن نقش ندارد. تفاوت دیگر اذن و عقود اذنیّه موضوع آنهاست. موضوع و مورد اذن، در مورد عاریه و ودیعه صرفاً مال می‌باشد و حتی در عاریه، فقط مالی می‌تواند مورد عاریه قرار گیرد که انتفاع به نابودی عین نینجامد.^{۱۴۶} در حالی که مورد اذن، اعم از مال و غیرمال است. در عقود اذنیّه همانطور که اذن با فوت یا جنون اذن دهنده ساقط می‌شود این عقود نیز با فوت یا جنون یکی از طرفین منفسخ می‌گردند.

واژه وکالت به معنی واگذار کردن، اعتماد و تکیه کردن به دیگری است.^{۱۴۷} و در قانون مدنی «وکالت عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین، طرف دیگر را برای انجام امری نایب خود می‌نماید»^{۱۴۸}. وکالت عقدی جایز می‌باشد و هر یک از طرفین در هر وقت خواسته باشند می‌توانند آن را فسخ کنند.

واژه عاریه به معنای هر چیزی است که قابل داد و ستد باشد. در عاریه شخص به عنوان تبرع کسی را مسلط بر عینی از اموال خود می‌کند تا او از آن عین استفاده کند. در قانون مدنی «عاریه عقدی است که بموجب آن احد طرفین بطرف دیگر اجازه می‌دهد که از عین مال او مجاناً منتفع شود. عاریه دهنده را معیر و عاریه گیرنده را مستعیر گویند».^{۱۴۹} همینطور^{۱۵۰} «عاریه دهنده علاوه بر اهلیت باید مالک منفعت مالی باشد که عاریه می‌دهد اگرچه مالک عین نباشد. هر چیزی که بتوان با بقاء اصلش از آن منتفع شد می‌تواند موضوع عقد عاریه

---

^{۱۴۶} ماده ۶۳۷ قانون مدنی: «هر چیزی که بتوان با بقای اصلش از آن منتفع شد، می‌تواند موضوع عقد عاریه گردد».

^{۱۴۷} المنجد، لویس معلوف؛ ناشر: انتشارات اسماعیلیان تهران، چاپ اول، ۱۳۶۲.

^{۱۴۸} ماده ۶۵۶ قانون مدنی.

^{۱۴۹} ماده ۶۳۵ قانون مدنی.

^{۱۵۰} مواد ۶۳۶ و ۶۳۷ و ۶۳۸ قانون مدنی.

گردد. منفعتی که مقصود از عاریه است منفعتی است که مشروع و عقلائی باشد. عاریه، عقدی است جائز». بنابراین طرفین عقد می‌توانند هر گاه که بخواهند آن را منفسخ نمایند.

واژه ودیعه به معنی سپرده و امانت می‌باشد. در قانون مدنی^{۱۵۱} «ودیعه عقدی است که بموجب آن یک نفر مال خود را به دیگری می‌سپارد برای آنکه آن را مجاناً نگاه دارد. ودیعه‌گذار مودع و ودیعه‌گیر را مستودع یا امین می‌گویند. در ودیعه قبول امین لازم است اگرچه به فعل باشد». ودیعه باید مجانی باشد و آلا اجاره است و امین نیز، اجیر محسوب می‌شود، ولی اگر مودع پاداشی در ضمن عقد برای حفاظت مال قرار داده باشد، اجرت امانت‌داری تلقی نمی‌شود. «ودیعه عقدی جائز است».^{۱۵۲} لذا هر کدام از مودع و مستودع هر زمان که بخواهند، می‌توانند آن را منفسخ نمایند.

هر چند هر کدام از این عقود به وجهی با مشخصات اوراق قرضه بدون ربا انطباق دارند، جائز بودن عقود اذنیه کافی است که نتوان آنها را در قرارداد اوراق قرضه بدون ربا استعمال کرد.

عقد هبه

واژه هبه به معنی انعام، بخشش، هدیه و صدقه می‌باشد. در قانون مدنی «هبه عقدی است که به موجب آن یک نفر مالی را مجاناً به کس دیگری تملیک می‌کند. تملیک کننده واهب، طرف دیگر را متهب، مالی را که مورد هبه است عین موهوبه می‌گویند».^{۱۵۳} هبه با قبض تحقق می‌یابد.^{۱۵۴} در جایز یا لازم بودن عقد هبه اختلاف

---

^{۱۵۱} مواد ۶۰۷ و ۶۰۸ قانون مدنی.

^{۱۵۲} ماده ۶۱۱ قانون مدنی.

^{۱۵۳} ماده ۷۹۵ قانون مدنی.

^{۱۵۴} ماده ۷۹۸ قانون مدنی. «هبه واقع نمی‌شود مگر با قبض متهب و قبضی مؤثر است که با اذن واهب باشد».

نظر وجود دارد. قانون مدنی^{۱۵۵} تصریح می‌دارد که: «بعد از فوت واهب یا متهب رجوع ممکن نیست». «هبه می‌تواند معوض باشد و واهب شرط کند که متهب مالی را به او در مقابل هبه تملیک کند یا عمل مشروعی را مجاناً به جا آورد».^{۱۵۶} تفاوت هبه معوضه با عقود دیگر در این است که در هبه معوضه عوضی که در آن قرار داده می‌شود در مقابل مال موهوب نیست بلکه عوض در مقابل شرط واهب می‌باشد. در عقود دیگر مثل بیع، عوض در قبال عین می‌باشد. هبه جزء عقود است، علاوه بر ایجاب احتیاج به قبول نیز دارد و قبض عین موهوبه شرط صحت آن می‌باشد و اگر متهب عین موهوبه را قبض نکند حکم ملکیت بر آن اطلاق نمی‌یابد. هبه عقدی است جائز و هر یک از طرفین می‌توانند آن را منفسخ نمایند مگر در موارد خاصی که قانون مدنی تصریح می‌دارد^{۱۵۷} که منجمله این موارد هبه معوضه‌ای می‌باشد که در آن عوض داده شده باشد.

در صورتی که در اوراق قرضه بدون ربا منفعت مازادی وجود می‌داشت هبه معوضه در انشاء قرارداد اوراق قرضه بدون ربا قابل استفاده بود ولی چون در این اوراق مازاد و عوضی منتج از قرض اول یا قرض دوم حاصل نمی‌شود لذا معوضی وجود ندارد و وقتی معوض غایب باشد این عقد به عقد هبه که عقدی جائز است تبدیل می‌گردد و هبه معوضه کاربرد حقوقی در این نوع قرارداد نمی‌یابد.

---

^{۱۵۵} ماده ۸۰۵ قانون مدنی.

^{۱۵۶} ماده ۸۰۱ قانون مدنی.

^{۱۵۷} ماده ۸۰۳ قانون مدنی: بعد از قبض نیز واهب می‌تواند با بقاء عین موهوبه از هبه رجوع کند مگر در موارد ذیل:

- (۱) در صورتی که متهب پدر یا مادر یا اولاد واهب باشد.
- (۲) در صورتی که هبه معوض بوده و عوض هم داده شده باشد.
- (۳) در صورتی که عین موهوبه از ملکیت متهب خارج شده یا متعلق حق غیر واقع شود خواه قهراً مثل اینکه متهب به واسطه فلس محجور شود خواه اختیاراً مثل اینکه عین موهوبه به رهن داده شود.
- (۴) در صورتی که در عین موهوبه تغییری حاصل شود.

عقد معاوضه

واژه معاوضه به معنی مبادله کردن و در اصطلاح به مبادله کالا، خدمت یا دارائی و مال گفته می‌شود. در اصطلاح حقوقی معاوضه به مبادله عین به عین گفته می‌شود و مبادله کالا با پول تحت عنوان بیع قرار می‌گیرد که در حقیقت تکامل یافته معاوضه‌ای می‌باشد که قبل از اختراع پول بکار برده می‌شد.^{۱۵۸} قانون مدنی تملیک عین بعوض معلوم را بیع تعریف می‌کند و فرقی بین معاوضه و بیع قائل نیست، با اینکه تمیز این دو آثار مهمی دارد و بعضی از اقسام اختیارات مثل اختیار تأخیر ثمن، ویژه بیع است و در معاوضه وجود ندارد^{۱۵۹} نمی‌توان طبق این تعریف تشخیص داد که آیا بیع یا معاوضه صورت گرفته تا آثار خاص آن را تحمیل کرد. در شناخت ماهیت بیع و معاوضه می‌توان به قصد طرفین و عرف مراجعه نمود، و چنانچه طرفین بخواهند دو چیز را بی‌هیچ امتیازی با یکدیگر مبادله کنند این تبادل، تابع عقد معاوضه است. و هرگاه قصدشان بر این باشد که یکی از آن دو مبیع، و دیگری ثمن باشد، باید حکم بیع بر آن نمود.^{۱۶۰}

در فقه، معاوضه تحت عنوان عقود معین به حساب نمی‌آید، در حالی که قانون مدنی آن را جزء عقود معین شمار کرده است. براساس قانون مدنی^{۱۶۱} «معاوضه عقدی است که به موجب آن، یکی از طرفین مالی می‌دهد به عوض مال دیگر که از طرف دیگر اخذ می‌کند بدون ملاحظه این که یکی از عوضین مبیع و دیگری

---

^{۱۵۸} مفهوم بیع از سال ۷۵۲ قبل از میلاد آغاز رایج شد. در آن زمان بشر برای اولین بار در شهر لیدیا (Lidia) در غرب ترکیه با مفهوم پول آشنا شد و به ضرب سکه‌های طلا و نقره پرداخت. قبل از آن بیع به صورت عقد معاوضه و یا مبادله کالا با کالا صورت می‌گرفت.

^{۱۵۹} ماده ۴۶۵ قانون مدنی: «در معاوضه احکام خاصه بیع جاری نیست».

^{۱۶۰} کاتوزیان، ناصر؛ دوره مقدماتی حقوق مدنی، درس‌هایی از عقود معین، جلد ۱، تهران، کتابخانه گنج دانش، چاپ سیزدهم،

۱۳۸۹.

^{۱۶۱} ماده ۴۶۴ قانون مدنی.

ثمن باشد». پس فرق معاوضه با بیع در قصد طرفین است.^{۱۶۲} قانون مدنی^{۱۶۳} مقرر می‌دارد که احکام خاصه بیع - از قبیل تلف مبیع قبل از تسلیم و خیارات - در معاوضه جاری نیست. هر چند فلسفه وجودی خیارات برای حفظ عدالت معاوضی است. اگر طرفین در معاوضه قصد سود داشته باشند و اگر معامله از تعادل اقتصادی برهم بخورد و برای مثال غبن احراز گردد طرف مقابل حق فسخ دارد.^{۱۶۴} این حق فسخ ناشی از عدالت معاوضی معین شده است. اگر قرارداد اوراق قرضه بدون ربا را مشمول عقد معاوضه بدانیم احکام بیع از قبیل تلف مبیع قبل از تسلیم و خیارات ذاتاً در اوراق قرضه بدون ربا همانند عقد بیع وجود ندارد - مگر در موارد خاص - و عدالت معاوضی بطور ذاتی در اوراق قرضه بدون ربا وجود دارد. همچنین در معاوضه نمی‌توان حق شفعه^{۱۶۵} برای شریک قائل شد و حق شفعه از احکام خاص بیع است و در معاوضه ساری نیست که این موضوع انطباق عقد معاوضه را با قرارداد اوراق قرضه بدون ربا بیشتر می‌نماید. ولی احکام کلی بیع مثل حق حبس، لزوم تسلیم مورد معامله و قدرت بر تسلیم آن و اهلیت طرفین و ... در معاوضه نیز همانند بیع جاریست. اعمال قواعد بیع در معاوضه نظیر انفساخ عقد، تلف مبیع قبل از قبض و حق فسخ در اثر اعسار خریدار، در معاوضه مورد تردید است. از طرفی عقد معاوضه مثل صلح، مبتنی بر مسامحه است و طرفین فقط قصد مبادله دارند، و خیار غبن بر عقدی که مبتنی بر مسامحه باشد راه ندارد.^{۱۶۶} تفاوت دیگر عقد معاوضه و بیع این است که در بیع، مبیع باید

---

^{۱۶۲} البته با استناد به ماده ۳۳۸ قانون مدنی عین بودن مبیع هم جزء این فرق است.

^{۱۶۳} ماده ۴۶۵ قانون مدنی.

^{۱۶۴} شهیدی، مهدی، حقوق مدنی، نشر مجد، ۱۳۸۸، تهران.

^{۱۶۵} ماده ۸۰۸ قانون مدنی: «هرگاه مال غیرمنقول قابل تقسیمی بین دو نفر مشترک باشد و یکی از دوشریک حصه خود را به قصد بیع به شخص ثالثی منتقل کند شریک دیگر حق دارد قیمتی را که مشتری داده است به او بدهد و حصه مبیعه را تملک کند. این حق را حق شفعه و صاحب آن را شفیع می‌گویند».

^{۱۶۶} ماده ۷۶۱ قانون مدنی: «صلحی که در مورد تنازع یا مبنی به تسامح باشد قاطع بین طرفین است و هیچیک نمی‌تواند آن را فسخ

عین باشد ولی در معاوضه می‌تواند عین یا منفعت یا حق مالی باشد.^{۱۶۷} این تفاوت بکار بردن عقد معاوضه را برای اوراق قرضه بدون ربا تسهیل می‌نماید. معوض بودن، لازم بودن و تملیکی بودن عقد معاوضه همانند عقد بیع از ویژگی‌های دیگر این عقد است که با ویژگی‌های اوراق قرضه بدون ربا همخوان و همسو می‌باشند.

قرارداد

معاملات و اعمال حقوقی که حداقل به اراده دو شخص نیاز دارند بر دو دسته عقود معین و قرارداد تقسیم می‌شوند. هر چند اگر اوراق قرضه بدون ربا در عقود معین هم ننگنجد متعاقدين بنا بر اصل آزادی قراردادها^{۱۶۸} تا آنجا که مخالفتی با نظم عمومی و اخلاق حسنه و یا قواعد آمره^{۱۶۹} نداشته باشند حق دارند معامله خود را حالاً یا مؤجلاً انجام دهند و در هر حال احترام اراده آنان لازم و واجب است. و چون این عقد مؤجل است طرفین تعهد باید تعهدات متقابل خود را با رعایت تقارن کامل در زمان متعده انجام دهند، لذا اراده مشترک طرفین مشخص کننده ماهیت قرارداد است. از طرفی قواعد و مقررات مربوط به قرارداد اوراق قرضه بدون ربا غیرآمره هستند و در زمره قواعد تکمیلی، تفسیری و یا تعویضی قرار می‌گیرند زیرا اساساً مبتنی بر توافق و تراضی طرفین قرارداد به وجود می‌آیند. نقل و انتقال مال در اوراق قرضه بدون ربا می‌تواند به صورت معاوضه، بیع، صلح، هبه یا دیگر عقود به شخص ثالث باشد که موافقت تام با قانون مدنی دارد.

کند اگرچه به ادعای غبن باشد مگر در صورت تخلف شرط یا اشتراط خیار».

^{۱۶۷} نگاه کنید به: امامی، سید حسن؛ حقوق مدنی، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۹، چاپ بیست و یکم.

^{۱۶۸} ماده ۱۰ قانون مدنی: «قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده‌اند در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد نافذ است».

^{۱۶۹} قواعد آمره متوجه قواعد مربوط به نظم عمومی، قواعد مربوط به حفظ و حراست اخلاق حسنه یا عفت عمومی در جامعه و

قواعد مربوط به سیاست‌های عمومی دولت می‌باشند.

استحداث عقد

شیوه برخورد با مسائل مستحدثه و نو باید به گونه‌ای باشد که هر مساله جدید و بی سابقه را با مبانی مورد قبول و اصول پذیرفته شده فقهی و حقوقی سنجید و چنانچه مغایر آنها شناخته شد از اجرا و رواج آن جلوگیری کرد در غیر این صورت باید در جهت قانونمند کردن آن تلاش نمود. و از سوی دیگر مبانی مسلم فقهی و اصول پذیرفته شده حقوقی را نباید در راه توجیه یا تصحیح یک پدیده جدید مخدوش ساخت. بر این اساس باید عقد جدیدی را برای مسئله مستحدثه اوراق قرضه بدون ربا تعریف نمود.

بسیاری از عملیات پولی و بانکی از منظر قانون مدنی مستحدثه قلمداد می‌شوند و تنها اوراق قرضه بدون ربا نیست که دچار این اشکال است. در ارتباط با این موضوع باید گفت که طبق تعریف قانون مدنی از قرض از آنجا که سپرده‌های قرض الحسنه جاری در هر لحظه کم و زیاد می‌شود، اطلاق مقدار معین به وجوه ناشی از سپرده قرض الحسنه جاری بی‌معنا است، مگر آنکه در هر بار تغییر در مانده این حساب‌ها، طرفین، عقد قرض را مجدداً منعقد کنند که در عمل، شدنی نیست. از طرفی طبق قانون مدنی^{۱۷۰} «عقد محقق می‌شود به قصد انشاء به شرط مقرون بودن به چیزی که دلالت بر قصد کند.» و به نظر نمی‌رسد حداقل در افتتاح حساب سپرده قرض الحسنه جاری در بانک‌ها دارنده حساب جاری، قصدش اعطای قرض به بانک باشد. لذا در مورد این حساب‌ها عقد قرض محقق نمی‌گردد. با توجه به اینکه صاحب حساب در هر زمان می‌تواند بدون اخطار قبلی سپرده خود را بعضاً یا کلاً دریافت کند، لذا از این جهت نیز اطلاق صفت قرض الحسنه به این سپرده‌ها خالی از اشکال نیست. با توجه به این مراتب سپرده‌های قرض الحسنه پس‌انداز و قرض الحسنه دیداری را نمی‌توان قرض تلقی کرد. این حساب‌ها طبق قانون مدنی^{۱۷۱}، منافع حاصله از ودیعه مال مالک است، بنابراین اگر حساب‌های قرض

---

^{۱۷۰} ماده ۱۹۱ قانون مدنی.

^{۱۷۱} ماده ۶۲۳ قانون مدنی.

الحسنه پس انداز و قرض الحسنه دیداری را سپرده فرض کنیم، صاحبان حساب قرض الحسنه پس انداز و قرض الحسنه جاری باید در منافع به کارگیری این وجوه توسط بانک شریک باشند؛ که نیستند. استفاده بانکها از این حسابها با تعریف عقد عاریه بیشتر همخوان است که طبق تعریف^{۱۷۲} «عاریه عقدی است که به موجب آن احد طرفین به طرف دیگر اجازه می دهد که از عین مال او مجاناً منتفع شود.» در صورتی که در عقد عاریه عوض مقصود نشده است.

شاید نگاه تعریفی به عقود اذنیه راه حلی برای اوراق قرضه بدون ربا به نظر برسد. مثلاً عقد عاریه به صورت متقابل تعریف شود بدین وجه که دو نفر تصمیم بگیرند دارائی مشخص خود را برای مدتی مساوی به صورت عاریه نزد طرف دیگر بسپارند. نفر اول وجهی مشخص را برای مدتی معین نزد طرف دیگر می سپارد و طرف دوم عیناً همان مقدار وجه را برای همان مدت نزد طرف اول به امانت می گذارد و هیچگونه مازاد مادی و یا امتیاز اضافه برای هیچکدام از طرفین در نظر گرفته نمی شود. عقد ودیعه متقابل نیز به نحوی می تواند در این ارتباط تعریف شود. ولی جایز بودن عقود اذنیه بکارگیری عقد عاریه بصورت متقابل و عقد ودیعه بصورت متقابل و هبه معوضه با مقدار هبه صفر را در ارتباط با اوراق قرضه بدون ربا دچار اشکال می نماید. در مورد اخیر همانطور که ذکر شد یکی از استثنائات رجوع در عقد هبه آن است که هبه معوض باشد و عوض هم داده شده باشد و چون در اوراق قرضه بدون ربا نمی توان هبه ای غیر از صفر در نظر گرفت لذا عوضی هم بعنوان هبه وجود ندارد که در صورت دادن عوض حق رجوع کان لم یکن گردد و لذا حق رجوع و فسخ عقد از طریق واهب وجود دارد.

قانون مدنی انواع عقد بیع را احصاء نکرده است و فقط به ذکر مصادیقی از آن نظیر: بیع مطلق، بیع مشروط، بیع مؤجل، بیع نقد یا حال، بیع معاطاتی، بیع سلف و سلم، بیع منجز، بیع خیاری، بیع صرف، بیع فضولی

---

^{۱۷۲} ماده ۶۳۵ قانون مدنی.

و ... پرداخته است^{۱۷۳}. اگر اوراق قرضه بدون ربا را با توجه به مشترکات آن با عقد بیع در قانون مدنی، نوعی عقد بیع بدانیم چندان راه خطا نرفته‌ایم ولی جز بیع شرط خاصی را در این ارتباط نمی‌توان معین نمود، هرچند شرط تملیک در اوراق قرضه بدون ربا معلق به زمان باقی می‌ماند.

استعمال واژه «عقد معاوضه زمانی» در این ارتباط بی‌مسمی نیست. بر این اساس تعریف می‌کنیم که: «معاوضه زمانی عقدی است که به موجب آن، یکی از طرفین مالی می‌دهد به عوض مال مؤجل دیگر که از طرف دیگر اخذ می‌کند بدون ملاحظه این که یکی از عوضین مبیع و دیگری ثمن باشد». از طرف دیگر اگر عقد قرض را بطور متقابل و با ملاحظه زمان و بدون مازاد مد نظر قرار دهیم می‌توان «عقد قرض زمانی» را نیز به این شکل تعریف نمود: «قرض زمانی عقدی است که بموجب آن احد طرفین مقدار معینی از مال خود را بطرف دیگر تملیک می‌کند که طرف مزبور مثل آن را از حیث مقدار و جنس و وصف در زمان مؤجل رد نماید و در صورت تعذر رد مثل قیمت یوم الرد را بدهد.» این تعریف با ماده ۲۹۸ قانون مدنی نیز انطباق دارد.^{۱۷۴}

---

^{۱۷۳} در قانون مدنی فرانسه اقسام دیگری از بیع وجود دارد که در قانون مدنی ایران از آنها نام برده نشده است. برای مثال بیع اموالی

که هنوز ساخته نشده‌اند به دو شکل بیع به وعده، و بیع آینده، در ماده ۱۶۰۱ قانون مدنی فرانسه وجود دارد.

^{۱۷۴} ماده ۲۹۸ قانون مدنی: «اگر فقط محل تادیه دینین مختلف باشد تهاتر وقتی حاصل می‌شود که با تادیه مخارج مربوطه به نقل

موضوع قرض از محلی به محل دیگری یا به نحوی از انحاء طرفین حق تادیه در محل معین را ساقط نمایند».

منابع بخش نظری

- ابن منظور، لسان العرب، نشر ادب الحوزه، قم، ۱۴۰۵ قمری.
- ابوعلی فضل بن طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، چاپ اول، بیروت، ۱۴۱۵ قمری.
- استاد محمود شهابی، ادوار فقه، جلد اول، سازمان انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۶۶.
- امام فخر رازی، تفسیر الکبیر، دارالفکر، لبنان، ۱۴۱۵ قمری.
- امامی، سید حسن؛ حقوق مدنی، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۹، چاپ بیست و یکم.
- جامع الاحادیث، نور ۲، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، دیسک فشرده CD.
- حر عاملی، وسایل الشیعه، مؤسسه آل البیت لاحیاء التراث، چاپ اول، بیروت، ۱۴۱۳ قمری.
- حسن محمد تقی جواهری، الربا فقهياً و اقتصادياً، دارالمرتضی، چاپ دوم.
- راغب اصفهانی، معجم مفردات الفاظ القرآن، انتشارات دارالفکر بیروت، لبنان.
- حضرت حاج ملا سلطانمحمد بیدختی گنابادی سلطانعلیشاه، بیان السعاده فی مقامات العبادة، چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۴۶. ترجمه محمد رضاخانی و دکتر حشمت الله ریاضی، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، جلد سوم، تهران، ۱۳۷۷. [http://www.sufi.ws/MysticalBooks\(1\).php](http://www.sufi.ws/MysticalBooks(1).php)
- حضرت حاج ملا سلطانمحمد بیدختی گنابادی سلطانعلیشاه، مجمع السعادات، انتشارات حقیقت، ۱۳۷۸، تهران. [http://www.sufi.ws/MysticalBooks\(1\).php](http://www.sufi.ws/MysticalBooks(1).php)
- حضرت حاج سلطانحسین تابنده گنابادی رضاعلیشاه ثانی، رساله رفع شبهات. انتشارات حقیقت، ۱۳۷۷، چاپ

پنجم. [http://www.sufi.ws/MysticalBooks\(4\).php](http://www.sufi.ws/MysticalBooks(4).php)

- حضرت حاج دکتر نورعلی تابنده گنابادی مجذوبعلیشاه، مجموعه مقالات فقهی و اجتماعی، انتشارات

حقیقت، تهران، ۱۳۸۰. [http://www.sufi.ws/MysticalBooks\(6\).php](http://www.sufi.ws/MysticalBooks(6).php)

- حضرت آقای دکتر حاج نورعلی تابنده مجذوبعلیشاه (۱۳۸۰) جریمه تأخیر تأدیه، مجموعه مقالات فقهی و

اجتماعی ص ۱۱۵، انتشارات حقیقت، چاپ اول، ۱۳۸۰. <http://www.sufism.ir>

- بیدآباد، بیژن و عبدالرضا هرسینی، تحلیل فقهی - اقتصادی ربا در وامهای مصرفی و سرمایه گذاری و

کاستیهای فقه متداول در کشف احکام شارع. ارائه شده به همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی، پژوهشکده

اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲. <http://www.bidabad.com/doc/reba-fa.pdf>

- بیدآباد، بیژن، مبانی عرفانی اقتصاد اسلامی، پول، بانک، بیمه و مالیه از دیدگاه حکمت. پژوهشکده پولی و

بانکی، بانک ایران، ۱۳۸۳، تهران.

<http://www.bidabad.com/doc/mabani-erfani-eqtasade-islami.pdf>

- بیدآباد، بیژن، محمود اللهیاری فرد، اوراق قرضه غیرربوی (ریالی و ارزی) و ابزارهای پولی بانکداری مرکزی

بدون ربا، ۱۳۸۹. <http://www.bidabad.com/doc/Islamic-banking-bond-fa.pdf>

- بیدآباد، بیژن (۱۳۷۳) یک دهه تحولات نظام بانکی در ایران، مجله مجلس و پژوهش شماره نهم، سال دوم،

خرداد، صفحات ۵۲-۱۷. <http://www.bidabad.com/doc/yek-daheh-tahavolat.pdf>

- بیدآباد، بیژن و مهناز ربیعی، رابطه نرخ ارز و نرخ بهره در اقتصاد ایران (ارزیابی مجدد و توسعه نظریه مقداری

پول). پژوهشنامه اقتصادی، بهار ۱۳۸۸، ۹ (۱) پایی ۳۲، صفحات ۶۷-۹۶.

<http://www.bidabad.com/doc/nerkhe-arz-bahreh-1.pdf>

- بیدآباد، بیژن، تثبیت ادوار تجاری با بانکداری مشارکت در سود و زیان و اقتصاد اخلاق

<http://bidabad.com/doc/pls-business-cycles.pdf>

- آیت الله سید روح الله موسوی خمینی، تحریر الوسیله، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، موسسه

انتشارات دارالعلم، قم، چاپ سوم ۱۳۷۵.

- سید محسن حکیم، منهاج الصالحین، با حاشیه سید محمد باقر صدر، دارالتعارف للمطبوعات، بیروت ۱۴۰۰ قمری.
- سید محمد حسین طباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت، لبنان. ترجمه فارسی انتشارات موسسه مطبوعات دارالعلم، قم، چاپ سوم، ۱۳۸۷ قمری.
- سیوری، جمال الدین المقداد بن عبدالله، کنز العرفان فی فقه القرآن، المكتبة المرتضوية الاحياء الآثار الجعفرية.
- سلطانی نژاد، هدایت الله. بررسی اعتبار بیع کالی به کالی در حقوق ایران و منابع فقهی. فصلنامه مفید، شماره ۶، قم.
- شهید اول، لمعه دمشقیه.
- شیخ مفید، المقنعه، مؤسسه النشر الاسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۰ قمری.
- شهیدی، مهدی، حقوق مدنی، نشر مجد، ۱۳۸۸، تهران.
- شریعتی، سعید، بیع زمانی، مجله فقه اهل بیت - شماره ۲۵.
- طباطبائی یزدی، محمد کاظم. تکمله عروه الوثقی.
- طوسی، تهذیب الاحکام، انتشارات صدرا.
- عبدالرزاق سنهوری مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی شماره های ۱۱۱ و ۱۱۲.
- عبدالرزاق سنهوری مصادر الحق فی الفقه الاسلامی، دار احیاء التراث العربی، لبنان.
- علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، چاپ مؤسسه دهخدا.
- کاتوزیان، ناصر؛ دوره مقدماتی حقوق مدنی، درسهای از عقود معین، جلد ۱، تهران، کتابخانه گنج دانش، چاپ سیزدهم، ۱۳۸۹.

- کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی: معاملات معوض - عقود تکمیلی - بیع - معاوضه - اجاره - قرض. چاپ شرکت انتشار، ۱۳۸۴، تهران.
- کميجانی، اکبر و بیژن بیدآباد (۱۳۷۱) سیاستهای پولی مناسب جهت تثبیت فعالیتهای اقتصادی در ایران، مرحله اول، وزارت امور اقتصادی و دارایی، معاونت امور اقتصادی.
- <http://www.bidabad.com/doc/siyasathayepooli-vol1.pdf>
- لويس معلوف؛ المنجد، انتشارات اسماعیلیان تهران، چاپ اول، ۱۳۶۲.
- محقق حلی، المختصر النافع.
- محقق حلی، شرایع الاسلام، انتشارات علمی تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۴.
- مرتضی مطهری، ربا، بانک و بیمه، انتشارات صدرا، چاپ اول ۱۳۶۴.
- موسایی میثم (۱۳۷۶) تبیین مفهوم و موضوع ربا از دیدگاه فقهی (با توجه به روابط اقتصادی معاصر). پژوهشکده پولی و بانکی.
- مهناز ربیعی، رابطه نرخ بهره و نرخ ارز در ایران، رساله دکتری اقتصاد، به راهنمایی بیژن بیدآباد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ۱۳۸۵.
- محمد علی انصاری، موسوعه فقهیه، ناشر، مجمع فکر اسلامی چاپ اول، ۱۴۲۷ قمری، چاپخانه، ظهور قم.
- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام، دارالکتب الاسلامیه، چاپ ششم.
- نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث، چاپ اول، قم، ۱۴۰۷ قمری.
- یوسفی، احمد علی (۱۳۸۱) ربا و تورم، بررسی تطبیقی جبران کاهش ارزش پول و ربا، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- یسری، احمد عبدالرحمن؛ قضایا اسلامیة معاصرة فی انقود و انبوك و التمويل، مصر، دارالجامعیه، ۲۰۰۱.
- Azizi bin Che Seman, "Bay' al-Dayn, Bay' al-'Inah and IPDS in the Malaysian Islamic Capital Market", [http://myais.fsktm.um.edu.my/7491/1/Bay' al-Dayn, al-](http://myais.fsktm.um.edu.my/7491/1/Bay'_al-Dayn,_al-)

['Inah and IPDS in the Malaysian Islamic Capital Market.pdf](#)

- Al-Sadiq 'Abd al-Rahman al-Gharyani, Al-Mu'amalat Ahkam wa Adillah, 2nd ed., 1992, pp. 190
- Bidabad, Bijan (1994) General Monetary Equilibrium, <http://www.bidabad.com/doc/monetary-ed8.pdf>
- Bidabad, Bijan, M. Allahyarifard, Usury-Free Bonds and Islamic Central Banking Monetary Instruments. 2010. <http://www.bidabad.com/doc/Islamic-banking-bond-en.pdf>
- Bidabad, Bijan, Abul Hassan, Ben Ali Mohamed Sami, Mahmoud Allahyarifard. Interest-Free Bonds and Central Banking Monetary Instruments. International Journal of business and Management Science. Vol. 3, no. 3, August 2011.
- Bidabad, Bijan, Economic-juristic analysis of usury in consumption and investment loans and contemporary jurisprudence shortages in exploring legislator commandments. Proceeding of the 2nd International Islamic Banking Conference. Monash University of Malaysia. 9-10 September 2004. Reprinted in: National Interest, Journal of the Center for Strategic Research, Vol. 2, No. 1, winter 2006, pp. 72-90. Tehran, Iran. <http://www.bidabad.com/doc/reba-en.pdf> , <http://www.bidabad.com/doc/usury.ppt>
- Chapra, U. (2000) why has Islam prohibited interest? Rational behind the prohibition of interest, Review of Islamic economics, No.9, 2000 / I42 H, pp. 5-20.
- Fouad H. Al-Salem, Islamic financial product innovation, International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management Volume: 2, Issue: 3, 2009.
- <http://banki.ir/akhbar/205-gozaresh/1446-markazi3>
- <http://www.econews.ir/fa/NewsContent.aspx?id=108111>
- Muhammad Wafa, Abraz suwar al-buyu al-fasidah, Egypt, 1984.
- Muhammad Tawfiq Ramadan al-Buti, Al-Buyu' al-Sha'i'ah wa Athar Dawabit al-Mabi ala Shar'iyyatiha, Beirut: Daral-Fikr al-Mu'asir, 1998, pp.370-378.
- Muhammad Arham, "Islamic perspectives on marketing", Journal of Islamic Marketing Vol: 1 Issue: 2, 2010.
- Wahbah Zuhayli, Al-Fiqh al-Islami wa Adillatuh, 3rd ed., Vol. 4, Damascus: Daral-Fikr.

بخش دوم

مباحث اجرایی

گواهی قرض الحسنه پس انداز

مقدمه

بسیاری سپرده گذاری به شرط وام در قرض الحسنه را وارد در حریم ربا می دانند، زیرا شرط وام شرط زیاده بر وجهی است که وام گیرنده هنگام بازپرداخت به وام دهنده خواهد داد. از این سو شرط اخذ سپرده از مشتریان برای دریافت وام از بانکها و صندوقهای قرض الحسنه به این دلیل این شرط مازاد مورد اشکال است زیرا که در ازاء قرض منفعتی مازاد بر آن شرط و از قرض گیرنده وصول می شود. این سپرده ها تحت عنوان «سپرده وامخواه» نامگذاری شده اند که فرد با قرار دادن وجه سپرده نزد بانک بعد از مدتی وامی بیش از مقدار سپرده گذاری شده از بانک دریافت می دارد. همانطور که در بخش نظری در مبحث ربای قرضی به آن اشاره شد هرگونه زیادی که در قرض شرط شود، اعم از این که آن زیادی عین یا کالا باشد، یا عمل باشد، یا انتفاع و منفعت بردن باشد، یا آن که زیادی صفت باشد معامله را وارد حریم ربا می کند. همینطور توضیح داده شد که به دو نحو خروج حکمی و خروج موضوعی می توان از حریم ربا خارج شد. خروج موضوعی به این معنی است که عمل به گونه ای انجام شود که موضوع و مفهوم ربا بر آن صادق نباشد، یعنی به اصطلاح تخصصاً از موضوع ربا خارج شده است. برای مثال در بیع شرط کسی کالائی را می فروشد تا زمان معین خریدار اصل کالا را عودت داده و وجه خود را دریافت کند. این عمل نوعی وام است. در مقابل استفاده از این وام فروشنده مبلغی را به عنوان اجاره یا استیفاء منفعت به خریدار می پردازد. پس فروشنده دریافت کننده وام، و خریدار پرداخت کننده وام می باشد. ظرافت این بیع در این است که پس از فروش کالا توسط فروشنده به قیمت تراضی شده - حتی بسیار پائین تر از قیمت بازار - خریدار اسماً مالک کالا می شود و سپس کالا را اسماً در اختیار فروشنده اولیه قرار می دهد در نتیجه فروشنده اولیه مجازاً استفاده کننده کالا می شود. آنگاه استفاده کننده مبلغی را به عنوان صلح یا

اجاره یا استیفاء نفع به صاحب کالا که در اینجا خریدار می‌باشد پرداخت می‌نماید.^{۱۷۵} در هبه معوضه طرفین مقدار مساوی و همجنس را معاوضه می‌کنند و یک طرف مازاد را به طرف دیگر معامله هبه می‌نماید.^{۱۷۶} هبه معوضه نیز نوعی خروج حکمی از رباست.

ولی در رویه‌ای که در این گزارش به آن می‌پردازیم هیچگونه منفعت مازادی از قرض گیرنده اخذ نخواهد شد. در حقیقت روش ارائه شده در اینجا راه حلی برای خروج از مسئله «سپرده وامخواه» تلقی می‌شود و علیرغم شباهت دارای تفاوت ماهوی با آن می‌باشد. همانطور که در ارتباط با مباحث حقوقی اوراق قرضه بدون ربا توضیح داده شد به یک تعبیر گواهی قرض الحسنه پس‌انداز نوعی بیع شرط است و به تعبیری دیگر نوعی معاوضه زمانی است و به تعبیری دیگر نوعی قرض مؤجل است که عوضی برای آن در نظر گرفته نمی‌شود.

ابعاد حقوقی گواهی قرض الحسنه پس‌انداز

در قانون عملیات بانکی بدون ربا هیچگونه تصریحی وجود ندارد که در ارتباط با سپرده وامخواه تفاوتی میان سپرده‌گذاری قرض الحسنه و سایر شیوه‌های تجهیز منابع وجود داشته باشد و این قانون و آئین‌نامه‌های مرتبط با آن، این موضوع را مسکوت گذاشته است. مدیریت کل نظارت بر بانکها و مؤسسات اعتباری بانک مرکزی در دستوری که به شماره ۱۰۷۴۳۸ مورخ ۱۳۸۸/۵/۲۰ به بانک قرض الحسنه مهر ایران می‌دهد به مفاد بند ج ماده ۴ قانون عملیات بانکی بدون ربا اشاره می‌نماید.^{۱۷۷} مدیریت کل نظارت بر بانکها و مؤسسات اعتباری

^{۱۷۵} - در شرح این موضوع مراجعه شود به: محمد حسن نجفی، جواهر الکلام، جلد ۲۳، صفحات ۳۷-۳۶.

^{۱۷۶} - نگاه کنید به: ربا و تورم، احمدعلی یوسفی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، صفحه ۱۲۷، ۱۳۸۱، تهران.

^{۱۷۷} - در صورتی که ماده اخیرالذکر هیچ بندی در ذیل خود ندارد و ماده مزبور فقط اشعار می‌دارد که «بانکها مکلف به بازپرداخت اصل سپرده‌های قرض الحسنه (پس‌انداز و جاری) می‌باشند و می‌توانند اصل سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت دار را تعهد و یا بیمه نمایند.»

بانک مرکزی در دستور اخیر الذکر مستند به بند غایب ج و ماده فوق ابراز می‌دارد که: «منوط نمودن اعطای تسهیلات به ودیعه گذاری متقاضیان در قالب سپرده مغایر با ضوابط و مقررات بانکی می‌باشد و دارای برخی شبهات ربوی است (ربا اعم از هر چیز از پیش تعیین شده است که پرداخت تسهیلات یکی از موارد آن می‌باشد)». مدیریت کل نظارت بر بانکها و مؤسسات اعتباری بانک مرکزی در این تفسیر دچار صدور حکم کلی شده است که مورد اوراق قرضه بدون ربا را هم شامل می‌شود که مصداق ندارد.

ماده ۶ قانون عملیات بانکی بدون ربا ضمن تجویز اتخاذ روش‌های تشویقی تصریح می‌دارد که «بانکها می‌توانند، به منظور جذب و تجهیز سپرده‌ها، با اتخاذ روشهای تشویقی از امتیازات ذیل به سپرده گذاران اعطا نمایند:

الف - اعطای جوایز غیر ثابت نقدی یا جنسی برای سپرده‌های قرض الحسنه.

ب - تخفیف و یا معافیت سپرده گذاران از پرداخت کارمزد و یا حق الوکاله.

پ - دادن حق تقدم به سپرده گذاران برای استفاده از تسهیلات اعطایی بانکی در موارد مذکور در فصل

سوم».

در فصل سوم مورد اشاره بند پ فوق در ماده ۱۴ همین قانون تصریح شده است که: «بانکها موظفند جهت تحقق اهداف بندهای ۲ و ۹ اصل ۴۳ قانون اساسی بخشی از منابع خود را از طریق قرض الحسنه به متقاضیان اختصاص دهند». آنچه که سبب تفسیر منع «سپرده وامخواه» در ارتباط با سپرده‌های قرض الحسنه شده است ماده ۳ آئیننامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا می‌باشد که تصریح می‌دارد: «بانکها می‌توانند بمنظور تجهیز سپرده‌های قرض الحسنه، بدون تعهد و قرارداد با سپرده گذار، هر یک و یا تمام امتیازات ذیل را به سپرده گذاران اعطاء نمایند:

۱- اعطای جوایز غیر ثابت نقدی یا جنسی.

۲- تخفیف و یا معافیت از پرداخت کارمزد خدمات بانکی.

۳- دادن حق تقدم برای استفاده از تسهیلات اعطائی بانکی، نوع، میزان، حداقل و حداکثر امتیازات

مذکور به تصویب شورای پول و اعتبار خواهد رسید.»

عبارت «بدون تعهد و قرارداد با سپرده گذار» مندرج در ماده فوق از لحاظ مالی متضمن این محتوا است که اعطای جوائز غیر ثابت نقدی یا جنسی و یا تخفیف و یا معافیت از پرداخت کارمزد خدمات بانکی و یا دادن حق تقدم برای استفاده از تسهیلات اعطائی بانکی، دارای ارزش مادی است و قابلیت تقویم و ارزشگذاری پولی دارد و لذا اگر اعطای این امتیازات با قرض دهنده شرط شوند به این مفهوم است که مازادی از پیش معین و برای سپرده گذار تعیین شده که حکم ربا را می یابد. از این جهت است که سپرده وامخواه را وارد در حریم ربا می دانند. لذا صرف اعطای وام به دلیل سپرده گذاری نیست که سپرده وامخواه ربوی تلقی می شود بلکه به دلیل شرط نمودن مازاد و اضافه ای است که از طریق امتیازات فوق با سپرده گذار شرط و قرارداد می شود. حال این موضوع در مورد گواهی قرض الحسنه پس انداز صادق نیست زیرا در گواهی قرض الحسنه پس انداز امتیاز اعطای جوائز غیر ثابت نقدی یا جنسی و یا تخفیف و یا معافیت از پرداخت کارمزد خدمات بانکی و یا دادن حق تقدم برای استفاده از تسهیلات اعطائی بانکی با سپرده گذار شرط نمی شود و لذا رقمی برای آن قابل تقویم نیست که با سپرده گذار قرارداد و شرط شود و لذا گواهی قرض الحسنه پس انداز وارد حریم ربا نمی شود.

گواهی قرض الحسنه پس انداز در اصل سندی است که دو حق کاملاً مساوی و معادل را بین متعاملین تعریف می نماید. فروشنده گواهی قرض الحسنه پس انداز در اصل تعهد می نماید به همان میزان و مدتی که از منابع طرف مقابل استفاده می نماید درست به همان میزان و مدت منابع خود را در اختیار طرف دیگر قرار دهد. بیان ساده این موضوع در عقد عاریه قابل تعریف است بدین وجه که دو نفر تصمیم می گیرند دارائی مشخص خود را برای مدتی مساوی به صورت عاریه نزد طرف دیگر بسپارند. نفر اول وجهی مشخص را برای مدتی معین نزد طرف دیگر می سپارد و طرف دوم عیناً همان مقدار وجه را برای همان مدت نزد طرف اول به امانت می گذارد. در این حالت هیچگونه مازادی بین طرفین در نظر گرفته نمی شود. در گواهی قرض الحسنه پس انداز

طرف اول اشخاص حقیقی و یا حقوقی هستند و در طرف دوم بانک قرار می‌گیرد. از سوی دیگر چون دارندۀ این گواهی ذیحق می‌گردد می‌تواند حق خود را به طرف ثالث بفروشد. این گواهی را می‌توان از طریق اینترنت و به صورت دیجیتالی خرید و فروش نمود.

محاسن گواهی قرض الحسنه پس‌انداز

ویژگی‌های خاص «گواهی قرض الحسنه پس‌انداز» می‌تواند این ابزار مالی جدید را در سطوح مختلف بانکداری مرکزی، بانکداری تجاری و خرده بانکداری در یک نظام بدون ربا جایگزین ابزار ربوی اوراق قرضه نماید بدون اینکه شبهٔ ربا را در عملیات بانکی وارد نماید. برخی از ویژگی‌های این ابداع جدید مالی از قرار زیر است:

- ۱- تأمین مالی: بخش‌های مختلف دولتی و یا خصوصی می‌توانند برای تأمین مالی طرح‌های خود از طریق خرید گواهی قرض الحسنه پس‌انداز بخشی از منابع لازم برای طرح‌های خود را تأمین مالی نمایند.
- ۲- تأمین سرمایه خرد افراد کم درآمد: افراد کم درآمد با خرید گواهی قرض الحسنه پس‌انداز می‌توانند سرمایه ضروری مورد نیازشان را تأمین نمایند.
- ۳- فعالیت‌های خیریه: افراد و مؤسسات خیریه می‌توانند با خرید گواهی قرض الحسنه پس‌انداز منابع لازم را برای اعطاء تسهیلات به افراد ضعیف فراهم آورند.
- ۴- ابزار سیاست مالی: انتشار گواهی قرض الحسنه پس‌انداز توسط دولت بعنوان ابزاری برای تأمین مالی دولت در اجرای طرح‌های عمومی به کار رود و بعنوان ابزاری که توانایی اعمال سیاست‌های انقباضی و انبساطی مالی را دارد قابل استفاده خواهد بود.
- ۵- ابزار سیاست پولی: بانک مرکزی با خرید و فروش گواهی قرض الحسنه پس‌انداز می‌تواند اقدام به اعمال سیاست‌های پولی انقباضی و انبساطی کوتاه مدت در حجم نقدینگی نماید. عملیات بازار باز که

مهمترین ابزارهای سیاست پولی است توسط گواهی قرض الحسنه پس انداز در بانکداری بدون ربا عملی می‌گردد.

۶- جایگزینی ابزار غیرربوی در بازار سرمایه: گواهی قرض الحسنه پس انداز از تحقق ربا در اقتصاد جلوگیری می‌نماید.

۷- بعنوان ضمانت بانکی و وثیقه: گواهی قرض الحسنه پس انداز می‌تواند توسط افراد بعنوان تضمین بانکی و یا وثیقه در معاملات مورد استفاده واقع شود.

۸- درجه بالای نقدینگی: گواهی قرض الحسنه پس انداز از ابزارهای با درجه نقدینگی بالا محسوب می‌شود و در بازار ثانویه براحتی قابل خرید و فروش است.

انطباق گواهی قرض الحسنه پس انداز با قوانین

بررسی اهداف و وظایف بانکی مصرح در قانون عملیات بانکی بدون ربا همه در راستای موارد فوق می‌باشد که خود مؤید عملکرد گواهی قرض الحسنه پس انداز و نقش آن در بانکداری بدون ربا می‌باشد. ماده ۱ قانون عملیات بانکداری بدون ربا تصریح می‌دارد که: اهداف نظام بانکی عبارتند از:

۱- استقرار نظام پولی و اعتباری بر مبنای حق و عدل (با ضوابط اسلامی) به منظور تنظیم گردش صحیح پول و اعتبار در جهت سلامت و رشد و اقتصاد کشور.

۲- فعالیت در جهت تحقق اهداف و سیاستها و برنامه‌های اقتصادی دولت جمهوری اسلامی با ابزارهای پولی و اعتباری.

۳- ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش تعاون عمومی و قرض الحسنه از طریق جذب و جلب وجوه آزاد و اندوخته‌ها و پس اندازها و سپرده‌ها و بسیج و تجهیز آنها در جهت تامین شرایط و امکانات کار و سرمایه گذاری به منظور اجرای بند «۲» و «۹» اصل چهل و سوم قانون اساسی.

۴- حفظ ارزش پول و ایجاد تعادل در موازنه پرداختها و تسهیل مبادلات بازرگانی.

۵- تسهیل در امور پرداختها و دریافتها و مبادلات و معاملات و سایر خدماتی که بموجب قانون بر عهده بانک گذاشته می شود.

از طرفی ماده ۲ همین قانون وظایف نظام بانکی را مشخص می کند که عبارتند از:

- ۱- انتشار اسکناس و سکه های فلزی رایج کشور طبق قانون و مقررات.
- ۲- تنظیم، کنترل و هدایت گردش پول و اعتبار طبق قانون و مقررات.
- ۳- انجام کلیه عملیات بانکی ارزی و ریالی و تعهد یا تضمین پرداختهای ارزی دولت طبق قانون و مقررات.
- ۴- نظارت بر معاملات طلا و ارز و ورود و صدور پول رایج ایران و ارز و تنظیم مقررات مربوط به آنها طبق قانون.
- ۵- انجام عملیات مربوط به اوراق و اسناد بهادار طبق قانون و مقررات.
- ۶- اعمال سیاستهای پولی و اعتباری طبق قانون و مقررات.
- ۷- عملیات بانکی مربوط به آن قسمت از برنامه های اقتصادی مصوب که از طریق سیستم پولی و اعتباری باید انجام گیرد.
- ۸- افتتاح انواع حسابهای قرض الحسنه (جاری و پس انداز) و سپرده های سرمایه گذاری مدت دار و صدور اسناد مربوط به آنها بر طبق قوانین و مقررات.
- ۹- اعطای وام و اعتبار بدون ربا (بهره) طبق قانون و مقررات.
- ۱۰- اعطای وام و اعتبار و ارائه سایر خدمات بانکی به تعاونیهای قانونی جهت تحقق بند ۲ اصل ۴۳ قانون اساسی.
- ۱۱- انجام معاملات طلا و نقره و نگاهداری و اداره ذخائر ارزی و طلای کشور با رعایت قوانین و

مقررات مربوط به آن.

۱۲- نگاهداری وجوه ریالی موسسات پولی و مالی بین المللی و یا موسسات مشابه و یا وابسته به این

موسسات طبق قانون و مقررات.

۱۳- انعقاد موافقتنامه پرداخت در اجرای قراردادهای پولی و بازرگانی و ترانزیتی بین دولت و سایر

کشورها طبق قانون و مقررات.

۱۴- قبول و نگهداری امانات طلا و نقره و اشیاء گرانبها و اوراق بهادار و اسناد رسمی از اشخاص حقیقی

و حقوقی و اجاره صندوق امانات.

۱۵- صدور و تایید و قبول ضمانتنامه ارزی و ریالی جهت مشتریان.

۱۶- انجام خدمات و کالت و وصایت بر طبق قانون و مقررات.

بسیاری از موارد فوق با عملکرد گواهی قرض الحسنه پس انداز همسو بوده و لذا این ابداع مالی جدید را

می توان در جهت تحقق مفاد قانون عملیات بانکداری بدون ربا دانست. از طرف دیگر مفاد آئیننامه فصل دوم

قانون عملیات بانکی بدون ربا (تصویب نامه شماره ۸۱۹۶۲ هیئت وزیران مورخ ۱۳۶۲/۹/۲۷) در ارتباط با تعهد

و تضمین و استرداد عندالمطالبه اصل سپرده های قرض الحسنه توسط بانکها (ماده ۲) و تلقی سپرده های قرض

الحسنه جزو منابع بانک (ماده ۳) همه موافق با عملکرد گواهی قرض الحسنه پس انداز می باشند. همچنین مواد

۱۵ الی ۱۷ آئین نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا (تصویب نامه شماره ۸۸۶۲۰ هیئت وزیران مورخ

۱۳۶۲/۱۰/۱۲) به شرح زیر نه تنها مغایرتی با گواهی قرض الحسنه پس انداز ندارد بلکه همه در راستای این ابداع

مالی جدید می باشد:

ماده ۱۵- قرض الحسنه عقدیست که بموجب آن یکی از طرفین (قرض دهنده) مقدار معینی از مال خود

را بطرف دیگر (قرض گیرنده) تملیک می کند که قرض گیرنده مثل و یا در صورت عدم امکان قیمت آنرا به

قرض دهنده رد نماید.

ماده ۱۶- بانکها، بمنظور تحقق اهداف مقرر در بندهای ۲ و ۹ اصل ۴۳ قانون اساسی و همچنین رفع نیازهای اساسی اشخاص با تخصیص بخشی از منابع خود طبق ضوابطی که به تصویب شورای پول و اعتبار و تأیید نخست وزیر خواهد رسید در موارد ذیل مبادرت به پرداخت قرض الحسنه می نمایند.

الف - تامین وسائل و ابزار و سایر امکانات لازم برای ایجاد کار جهت کسانی که فاقد اینگونه امکانات می باشند در شکل تعاونی.

ب - کمک به امر افزایش تولید با تاکید بر تولیدات کشاورزی - دامی - صنعتی.

ج - رفع احتیاجات ضروری

ماده ۱۷- هزینه های پرداخت قرض الحسنه در هر مورد براساس دستور العمل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران محاسبه و از قرض گیرنده دریافت خواهد شد.

مشخصاً ماده ۱۵ فوق بازگرداندن قرض از طریق قیمت قرض را مطرح می نماید که متضمن مفهوم عقد عاریه است که در گواهی قرض الحسنه پس انداز بکار گرفته شده است.

بانک قرض الحسنه بر اساس ماده ۲۵ تصویب نامه هیئت وزیران «دستور العمل تأسیس و فعالیت بانکهای قرض الحسنه و نظارت بر آنها» می تواند در قالب افتتاح حساب قرض الحسنه ویژه طبق شرایط و ضوابط حساب قرض الحسنه ویژه مصوب هفتصد و نهمین جلسه مورخ ۱۳۶۹/۶/۳ شورای پول و اعتبار مبادرت نماید. همچنین بند ۳ ماده ۶ از فصل اول اساسنامه بانک قرض الحسنه مهر ایران مصوب مجمع عمومی فوق العاده ۱۳۷۸/۳/۲۰ که در تاریخ ۸۷/۵/۱۶ در اداره ثبت شرکتها ثبت شده و به تأیید بانک مرکزی رسیده صراحت دارد که بانک می تواند اقدام به صدور گواهی و قبض درباره انواع سپرده های قرض الحسنه بنماید. در ماده ۶ آمده است که «بانک در اجرای اهداف خود با رعایت قوانین و مقررات جاری می تواند نسبت به تصدی امور زیر اقدام نماید» که یکی از این امور مندرج در بند ۳ این عبارت است: «قبول انواع سپرده های قرض الحسنه (پس انداز و جاری) و صدور گواهی و قبوض مربوطه». از طرفی بند ۹ همین ماده «ارائه انواع خدمات

قرض الحسنه بانکی در چارچوب قوانین و مقررات مربوطه» را برای بانک مجاز دانسته و بند ۱۵ همین ماده «تأمین مالی در چارچوب تسهیلات قرض الحسنه با رعایت ضوابط و مقررات مربوطه» را برای بانک تجویز نموده است. بندهای ذکر شده به راحتی در کنار هم می‌تواند مؤید صدور و انتشار گواهی قرض الحسنه پس‌انداز در بانک قرض الحسنه مهر ایران باشد.

در بند ۷ ماده ۲۷ قسمت سوم از فصل سوم اساسنامه بانک قرض الحسنه مهر ایران در اهم وظایف و اختیارات مدیر عامل «افتتاح حسابهای بانکی نزد بانکها و مؤسسات و استفاده از آن به نام بانک در داخل و خارج از کشور و تعیین و معرفی اشخاصی که حق برداشت از این گونه حساب‌ها را دارند و خرید و بازخرید انواع اوراق مشارکت و گواهی سپرده و انعقاد قرارداد با بانکها و غیره» تصریح شده و در بند ۱۲ همین ماده «انجام هرگونه معامله اعم از قطعی و رهنی و غیره و انعقاد کلیه قراردادهای لازم در زمینه‌های مختلف فعالیت‌های بانک، تغییر تبدیل شرایط و یا فسخ آنها، اقاله و صلح حقوق مطالبات بانک و واگذاری اجرای آنها نسبت به اموال منقول و غیرمنقول، حقوق، اسناد و اوراق بهادار به هر شکل و با هر شخص حقیقی یا حقوقی طبق آئین‌نامه‌های مصوب» را از اختیارات مدیر عامل دانسته است.

در ارتباط با ایجاد سامانه خرید و فروش بند ۹ ماده ۱۲ فصل چهارم بسته سیاستی - نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۹ «راه اندازی سامانه خرید و فروش اوراق مشارکت و گواهی سپرده الکترونیکی، سیستم انتقال وجوه بین بانکی و پرداخت چکهای بین بانکی» پیش‌بینی شده است.

موانع قانونی در معاملات حق وام گواهی قرض الحسنه پس‌انداز

این طرح دو بخش عمده فعالیت‌های مالی جدید را طرح نمود که شامل صدور و خرید و فروش گواهی قرض الحسنه و دیگری خرید و فروش حق تسهیلات مترتب بر گواهی قرض الحسنه پس‌انداز می‌باشد. این دو فعالیت کاملاً مجزا بوده و عدم اجرای بخش دوم لطمه‌ای به بخش اول نخواهد زد. در رابطه با فعالیت اول با

توضیحاتی که آمده است مشکلی از لحاظ قانونی و شرعی وجود ندارد ولی بخش دوم آن یعنی خرید و فروش حق تسهیلات مترتب بر گواهی قرض الحسنه پس انداز هرچند از لحاظ شرعی مباح می باشد ولی از لحاظ بانک مرکزی ممنوع شناخته شده است - هرچند این فعالیت تحت عنوان حق تقدم وام در برخی بانکها و فرابورس در حال حاضر در حال انجام است و حق تقدم وام در بازار فرابورس خرید و فروش می شود. در حال حاضر بخش اول این طرح با توجه به عدم وجود منع قانونی در ارتباط با آن می تواند اجرائی شود و هر زمان که بانک مرکزی رفع منع از خرید و فروش حق وام را نمود بخش دوم آن اجرا گردد.

خرید و فروش دین در قالب بیع کالی به کالی به نظر بسیاری از فقها ممنوع است و چون در قانون مدنی این بیع تصریح نشده لذا مشروع بودن آن بعد از تصویب قانون اساسی برای مواردیکه صراحت قانونی وجود ندارد با توجه به قواعد شرعی قابل استحصال است. بسیاری خرید و فروش وام را خرید و فروش دین تصور می کنند. حال آنکه اینطور نیست و حق وام متفاوت از وام است و دارائی است نه دین. خرید و فروش وام به معنی وام محقق شده که به صورت دین درآمده توسط فرد دیگر می تواند در مفهوم بیع کالی به کالی بگنجد. هرچند همانطور که در مباحث نظری اشاره شد در بیع کالی به کالی اجماع قاطع در حرمت آن محرز نیست. بانک مرکزی نیز در خرید و فروش دین در تبصره های ۱ و ۵ ذیل ماده ۵ بسته سیاستی - نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۹ در مواردی آن را مجاز کرده است.^{۱۷۸}

در ذیل ماده ۱۲ سیاستهای نظارتی بسته سیاستی - نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۹ در حسن اجرای سیاستهای پولی و اعتباری و تحقق اهداف آن، در بند ۷ بانک مرکزی مأموریت یافته تا از خرید و

---

^{۱۷۸} تبصره ۱ - خرید دین بر اساس اسناد تجارتي واقعی، توسط موسسات اعتباری از واحدهای تولیدی تا سقف ۳۵ درصد ارزش فروش سال قبل که در صورتهای مالی تایید شده منعکس می باشد، با نرخ سود حداکثر ۱۶ درصد در سال مجاز است. تبصره ۵ - در اجرای سیاستهای پولی و تنظیم نقدینگی، خرید دین مجدد توسط بانک مرکزی و موسسات اعتباری از یکدیگر قبل از سررسید، مجاز می باشد.

فروش وام جلوگیری نماید. آنچه که بانک مرکزی را واداشته تا خرید و فروش وام را ممنوع اعلام نماید در توضیحات مندرج نامه شماره ۲۳۷۴۹۹ مورخ ۱۳۸۹/۱۱/۱ بانک مرکزی اینگونه تصریح شده که: «در سالیان اخیر برخی افراد و مؤسسات سودجو با درج آگهی در جراید کثیرالانتشار تحت عناوینی همچون اخذ وام بانکی فوری و بدون نوبت، تأمین سرمایه حتی با مبالغ میلیاردی، رفع سؤ اثر از چک‌های برگشتی، افتتاح حساب بانکی و دریافت دسته چک همراه با ارائه معرف و ... انجام کلیه امور بانکی را تبلیغ نموده و در این راه از یک طرف از عدم آگاهی متقاضیان دریافت این قبیل خدمات بانکی سؤ استفاده نموده و از طرف دیگر در صورتی که موفق به انجام وعده‌های داده شده بشوند معمولاً از طریق اقدامات غیرقانونی و نیز سؤ استفاده از همکاری کارمندان و مسئولین ذیربط بهره‌مند گردیده‌اند».

از لحاظ حقوقی این دستور بانک مرکزی ضمن اینکه سودجویی افراد و مؤسسات را برخلاف قوانین موضوعه و عرف جامعه تقبیح نموده تلویحاً فعالیت بسیاری از فعالان خدمات مالی را زیر سؤال برده است. مسلم است چنانچه فردی خلاف قانون اقدام به عمل مجرمانه بنماید مستوجب مجازات است ولی استقراء در این مورد جواز ندارد و به دلیل تخلف معدودی، بانک مرکزی مجاز نشده است تا فصولی از خدمات بانکی را منع نماید. زیرا این موضوع برخلاف صراحت قانون اساسی در اصل بیست و هشتم «هر کس حق دارد شغلی را که بدان مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست برگزیند و دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید». و براساس اصل چهل و ششم «هر کس مالک حاصل کسب و کار مشروع خویش است و هیچ کس نمی‌تواند به عنوان مالکیت نسبت به کسب و کار خود امکان کسب و کار را از دیگری سلب کند». و همچنین طبق اصل چهل و هفتم «مالکیت شخصی که از راه مشروع باشد محترم است». از طرفی قانون اساسی صراحتاً اعمال حاکمیت دولت را منحصر به چارچوب خاصی نموده و در اصل چهل و نهم به صراحت ابراز می‌دارد که «دولت موظف است ثروتهای ناشی از ربا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، قمار، سؤاستفاده از موقوفات،

سؤاستفاده از مقاطعه کاریها و معاملات دولتی، فروش زمینهای موات و مباحات اصلی، دائر کردن اماکن فساد و سایر موارد غیرمشروع را گرفته و به صاحب حق رد کند و در صورت معلوم نبودن او به بیت المال بدهد. این حکم باید با رسیدگی و تحقیق و ثبوت شرعی به وسیله دولت اجرا شود». با توجه به این اصول بانک مرکزی قانوناً مجاز به صدور دستورالعمل‌هایی مبتنی بر تحدید حقوق افراد یا مؤسسات نیست و چنانچه با رسیدگی و تحقیق و ثبوت شرعی حرمت موضوع خدمات مالی را مشاهده تشخیص دهد طبق وظیفه قانونی خود می‌تواند اقدام به منع قانونی آن از طریق صدور آئین‌نامه نماید. و این موضوع لازم به ذکر نیست که مصوبات بانک مرکزی ناقض قانون اساسی نیست.

در این ارتباط بایست بانک مرکزی با رسیدگی و تحقیق و ثبوت شرعی اول اثبات نماید که خرید و فروش حق وام نامشروع است سپس نسبت به منع آن اقدام نماید در غیر این صورت مصوبات بانک مرکزی در تناقض با قانون اساسی قرار می‌گیرد زیرا طبق اصل نهم قانون اساسی «در جمهوری اسلامی ایران آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور از یکدیگر تفکیک ناپذیرند و حفظ آنها وظیفه دولت و آحاد ملت است. هیچ فرد یا گروه یا مقامی حق ندارد به نام استفاده از آزادی به استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی و تمامیت ارضی ایران کمترین خدشه‌ای وارد کند و هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادیهای مشروع را، هر چند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند». و چون طبق اصل بیست و دوم قانون اساسی «حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون می‌باشد»؛ نمی‌توان بسادگی متعرض به شغل افراد شد.

چنانچه نفس فعالیت از منظر بانک مرکزی مجاز می‌باشد ولی می‌طلبد که نظارت بر این فعالیت‌ها در چارچوب قوانین مدونه کشور صورت گیرد لازم است تا بانک مرکزی شرایطی معین نماید تا اجازه فعالیت این فعالان منوط به مجوز بانک مرکزی گردد. موضوع نظارت کاملاً متفاوت از منع فعالیت است.

با این توضیحات لازم است تا بانک مرکزی با بررسی مجدد موضوع نسبت به معین کردن و تخصیص این

دستور کلی به موارد خاص فسادهای مالی مد نظر نسبت به اصلاح این محدودیت اقدام نمایند.

اصولاً وضع هر نوع محدودیت بر بازارها موجب ناکارایی در اقتصاد و تشکیل بازارهای غیررسمی می‌گردد و از لحاظ اصولی نیز خرید و فروش حق وام مشکل شرعی و عقلی نداشته و از لحاظ نظریات اقتصادی و مالی موجه است. شاید همانطور که از مفاد دستور بانک مرکزی مستفاد شد یکی از نگرانی‌های بانک مرکزی و مشکلات اساسی در خرید و فروش وام استفاده از شیوه‌های غیررسمی فعالان این خدمت مالی در ارتباط با کارکنان بانکها تلقی شود. چنانچه زمینه‌های آزاد و صحیح خرید و فروش حق وام مدون و مجری گردند مسلماً به عنوان یک اصل اقتصادی بازارهای غیررسمی و سیاه و موازی حذف خواهند شد. در این ارتباط با راه‌اندازی بازار خرید و فروش حق وام براساس طرح فعلی می‌تواند مسائل حاشیه‌ای و دغدغه‌ساز فعلی در مورد خرید و فروش حق وام را مرتفع نماید.

ابداع مالی گواهی قرضه الحسنه پس انداز

به منظور تنوع بخشیدن به خدمات و ایجاد ابزار جدید برای جذب منابع در بانک قرض الحسنه مهر ایران،

طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز با شرایط ذیل ارائه می گردد.

گواهی قرض الحسنه پس انداز: گواهی قرض الحسنه پس انداز اوراق بهاداری است که براساس قرارداد

قرض بدون بهره به درخواست سپرده گذار توسط بانک منتشر می شود و بموجب آن، ناشر اوراق بمیزان ارزش

اسمی آن به دارنده گواهی بدهکار است و باید در سررسید به دارنده گواهی پردازد. از طرف دیگر ناشر متعهد

می شود تا به همان میزان و برای همان مدت که از خریدار گواهی، قرض گرفته است (یا ترکیبی از زمان و مبلغ

را اختیار کند که حاصل ضرب زمان در مبلغ مساوی همین حاصلضرب برای میزان و مبلغ قرض در خرید

گواهی باشد) به دارنده گواهی قرض بدهد.

بانک: به عنوان واحدی است که بر اساس قرارداد تنظیمی سپرده مشتری را برای مدتی معین نزد خود نگهداشته

و در قبال آن گواهی قرض الحسنه پس انداز که نوعی حق اخذ وام می باشد را به مشتری اختصاص می دهد.

سپرده گذار: مشتری بانک است که بر اساس قرارداد تنظیمی و در قالب سپرده پس انداز ویژه، منابع مالی

خود را نزد بانک قرارداده و گواهی قرض الحسنه پس انداز را از بازار اولیه (بانک) دریافت نموده و پس از

سررسید اول علاوه بر دریافت وجه خود به میزان معادل همان وجه سپرده گذاری شده و برای همان طول مدت

وام دریافت نماید و همچنین می تواند گواهی مزبور را تا سر رسید اول در بازار ثانویه با قیمت توافقی واگذار

نماید. سپرده گذار می تواند دارای شخصیت حقیقی و یا حقوقی باشد.

خریدار گواهی قرض الحسنه پس انداز: اشخاص حقیقی یا حقوقی که جهت اخذ وام گواهی قرض

الحسنه پس انداز را در بازار ثانویه با رقم توافقی از دارنده گواهی خریداری نموده و پس از سررسید اول بر

اساس قرارداد تنظیمی با بانک در قالب وام تسهیلات دریافت می نماید و همچنین می تواند گواهی مزبور را در

بازار ثانویه به فرد دیگر انتقال دهد.

بازار ثانویه: بانک با ایجاد بازار ثانویه در سایت اینترنتی بانک این امکان را بوجود می آورد تا صاحب سپرده و دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز و یا حق وام خود را به فرد دیگر واگذار نموده یا بفروشد که از این معامله ۰/۲۵٪ کارمزد از طرفین به بانک اختصاص می یابد.

مکانیزم معاملاتی گواهی قرض الحسنه پس انداز: اطلاع رسانی از طریق شعب و شبکه (سایت اینترنتی بانک) صورت می گیرد و خرید و فروش و انتقال گواهی قرض الحسنه پس انداز بدون مراجعه به شعبه از طریق حساب های بانکی به صورت آنلاین انجام خواهد شد.

دوران فترت: دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز می تواند پس از سررسید اول تا مدت ۵ سال (قابل تمدید در سال پنجم) از حق وام ایجاد شده مرتبط با گواهی استفاده نماید و یا حق وام مزبور را به فرد دیگر انتقال دهد.

حق وام: دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز در سررسید اول از حق دریافت وام برخوردار می شود. او می تواند این حق خود را به دیگری انتقال دهد و یا در بازار ثانویه بفروش برساند.

زیر ساخت اداری سازمانی: فرآیند انتشار، فروش، خرید مجدد و کنترل بازارهای اولیه و ثانویه در رابطه با گواهی قرض الحسنه پس انداز توسط اداره اعتبارات و حقوقی انجام خواهد شد.

موارد زیر خصوصیات این ابداع مالی جدید را بیان می نمایند:

- ۱- سپرده گذار به منظور خرید گواهی قرض الحسنه پس انداز، به یکی از شعب بانک و یا پورتال اینترنتی مراجعه نموده و با توجه به مقدار سپرده گذاری و زمان سپرده گذاری مشمول دریافت گواهی قرض الحسنه پس انداز می شود.
- ۲- از نظر سیستمی توانایی انتخاب و خرید چند گواهی برای مشتری فراهم می باشد.
- ۳- علاوه بر محیط اینترنت، در شعب نیز امکانات اینترنت برای خرید و فروش گواهی قرض الحسنه

پس انداز فراهم می‌باشد.

- ۴- کلیه مدارک لازم جهت معرفی حساب، دریافت وام و دریافت گواهی قرض الحسنه پس انداز مشابه مدارک لازم برای دریافت وام در بخش قرض الحسنه پس انداز ویژه می‌باشد.
- ۵- رقم اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز توسط بانک به میزان ۱۰ میلیون ریال برای هر برگ با دو نوع سررسید ۶ ماهه و یکساله تعیین می‌گردد.
- ۶- گواهی قرض الحسنه پس انداز پس از اتمام زمان سررسید اول بصورت اتوماتیک ابطال می‌گردد، و گواهی قرض الحسنه پس انداز جدیدی با همان مشخصات زمانی و مبلغ قبلی به نام سپرده گذار صادر می‌شود. گواهی قرض الحسنه پس انداز قبلی در بایگانی پایگاه اطلاعاتی بانک نگهداری و حق دریافت وام برای مشتری تا مدت ۵ سال محفوظ خواهد ماند. این حق را برای سپرده گذار وجود دارد تا نسبت به تمدید مدت اخیر (۵ سال) برای یک دوره مشابه زمانی متوالی بر اساس توافق قبلی مشتری با بانک اقدام نماید. مشتری می‌تواند حق وام خود را از طریق بازار ثانویه خرید و فروش حق وام قرض الحسنه به دیگری منتقل نماید. از طرف دیگر گواهی سپرده قبلی در بایگانی پایگاه اطلاعاتی بانک نگهداری و همچنان حق دریافت وام برای آن محفوظ خواهد ماند.
- ۷- بازار ثانویه در شبکه اینترنتی بانک تشکیل و خرید و فروش گواهی قرض الحسنه پس انداز و حق وام مترتب بر گواهی مزبور از این طریق صورت می‌پذیرد.
- ۸- مشتری می‌تواند گواهی قرض الحسنه پس انداز را به نیت خیر خریداری و به افراد دیگر هدیه نماید و یا در بازار ثانویه که به همین منظور تشکیل شده است به فروش برساند و به شخص دیگری انتقال دهد.
- ۹- دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز می‌تواند در هر زمان با مراجعه به شعبه، گواهی قرض الحسنه پس انداز خود را به فرد دیگر هدیه و منتقل نماید. در این حال برابر ۰/۲۵٪ کارمزد نقل و انتقال از

طرفین (۵/۰٪) یکجا از انتقال دهنده اخذ خواهد شد.

- ۱۰- نحوه خرید و فروش گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه به قیمت توافقی بین خریدار و فروشنده صورت گرفته و سپرده گذار یا دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز می تواند در بازار ثانویه معاملات گواهی قرض الحسنه پس انداز به فروش برساند.
- ۱۱- سیستم بازار ثانویه کلیه مشخصات نقل و انتقال گواهی قرض الحسنه پس انداز و حق وام را در بانک های اطلاعاتی خود برای استعلام های احتمالی ثبت و حفظ می نماید.
- ۱۲- بانک از بابت خرید و فروش گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه به میزان ۰/۲۵٪ ارزش معاملاتی گواهی قرض الحسنه پس انداز از هر طرف (خریدار و فروشنده) کارمزد دریافت می نماید.
- ۱۳- مشتری می تواند با داشتن حساب در یکی از بانک های عضو شتاب عملیات مورد نظر خود را در ارتباط با سپرده گذاری و خرید گواهی قرض الحسنه پس انداز، خرید و فروش گواهی و حق وام انجام دهد.
- ۱۴- گواهی قرض الحسنه پس انداز دارای دو سررسید اول و دوم است.
- ۱۵- سررسید اول: سررسید مندرج در گواهی قرض الحسنه پس انداز می باشد. در این زمان گواهی قرض الحسنه پس انداز توسط مشتری به بانک برگردانده می شود و وجه سپرده خود را دریافت نموده و همزمان وام مربوط را نیز دریافت می کند. در این زمان وثایق و تضمین های لازم جهت اعطای وام اخذ می شود.
- ۱۶- دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز می تواند در سررسید اول وام خود را درخواست نماید و تا پنج سال حق وام وی محفوظ می ماند. (دوران فترت)
- ۱۷- دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز می تواند گواهی را در سررسید اول به بانک واگذار نموده و

در صورت تمایل جهت تمدید، باید گواهی جدید دریافت نماید. در غیر این صورت گواهی قبلی با حفظ حق دریافت وام باطل و گواهی جدیدی بصورت اتوماتیک به نام آخرین دارنده گواهی با همان میزان مبلغ و مدت صادر می گردد. گواهی جدید مجدداً همه قابلیت های گواهی قرض الحسنه پس انداز از قبیل خرید و فروش در بازار ثانویه و حق دریافت وام در سررسید را داراست.

۱۸- دوران فترت زمانی است که از ابتدای سررسید اول شروع می گردد و به مدت ۵ سال همچنان حق دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز محفوظ مانده و می تواند ظرف این مدت به شعب بانک مراجعه و وام خود را دریافت نماید. از شروع دوران فترت (از زمان سررسید اول) حق وام مترتب بر گواهی قرض الحسنه پس انداز همچنان قابلیت خرید و فروش خود را در بازار ثانویه معاملات حق وام حفظ خواهد کرد. دوره فترت در صورت درخواست مشتری و تأیید بانک، در سال پنجم برای ۵ سال متوالی دیگر قابل تمدید خواهد بود.

۱۹- مشتری می تواند گواهی قرض الحسنه پس انداز خود را قبل از سررسید اول بدون دریافت حق وام به قیمت اسمی گواهی به بانک مسترد نموده و رقم اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز را دریافت دارد.

۲۰- دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز می تواند پس از سررسید اول حق تسهیلات خود ناشی از گواهی قرض الحسنه پس انداز را به فرد دیگری در بازار ثانویه واگذار نماید.

۲۱- دارنده حق تسهیلات ناشی از گواهی قرض الحسنه پس انداز می تواند (پس از سررسید اول) با مراجعه به شعبه، حق تسهیلات خود را به فرد دیگر هدیه و منتقل نماید. در این حال برابر ۰/۲۵٪ کارمزد نقل و انتقال از طرفین (۰/۵٪) نسبت به رقم تسهیلات یکجا از انتقال دهنده اخذ خواهد شد.

۲۲- نحوه خرید و فروش وام مترتب بر گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه به قیمت توافقی

بین خریدار و فروشنده صورت گرفته و دارنده حق وام می تواند حق خود را در بازار ثانویه معاملات حق وام گواهی قرض الحسنه پس انداز به فروش برساند.

۲۳- کارمزد بانک ناشی از خرید و فروش فقط حق تسهیلات معادل ۰/۲۵٪ نسبت به رقم اسمی تسهیلات از هر یک از طرفین می باشد.

۲۴- سپرده گذار به منظور اخذ وام مترتب بر گواهی قرض الحسنه پس انداز، الزاماً باید به یکی از شعب بانک مراجعه نماید.

۲۵- نوع تسهیلاتی که بانک در ازای گواهی مزبور پرداخت می کند، قرض الحسنه ضروری است.

۲۶- مبلغ وام قابل پرداخت برابر با ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز بعد از سررسید اول می باشد. برای اخذ تسهیلات با مبالغ بالاتر مشتری می تواند از چند گواهی قرض الحسنه پس انداز با یک نوع بازه زمانی (شش ماهه و یا یکساله) استفاده نماید.

۲۷- میزان کارمزد هنگام اعطای تسهیلات مطابق مقررات بانک مرکزی به میزان ۰/۴٪ بر ارزش تسهیلات قرض الحسنه تعیین می گردد.

۲۸- به منظور تضمین تسهیلات از وثایق ملکی، خودرو، بیمه عمر، سهام شرکتهای پذیرفته شده در بورس و سایر وثایق قابل قبول بانک استفاده می شود.

۲۹- مشتریان بد حساب که سابقه چک برگشتی و یا اقساط سررسید گذشته و یا معوق نزد شبکه بانکی داشته باشند مشمول پرداخت تسهیلات این طرح نمی باشند ولی حق خرید و فروش و انتقال گواهی و حق وام به غیر از ایشان سلب نمی گردد.

۳۰- سررسید دوم زمانی است که وام گیرنده با پرداخت قرض خود به بانک و تسویه حساب نهایی، عملیات گواهی قرض الحسنه پس انداز را خاتمه می دهد و وثایق و تضمینات خود را آزاد می نماید.

۳۱- نحوه محاسبه مدت بازپرداخت و تعداد اقساط به یکی از حالات ذیل تعیین می‌گردد:

الف- پرداخت وام به میزان ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز در ابتدای دوره و

بازپرداخت آن در انتهای دوره معادل بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز دفعتاً.

ب- پرداخت وام به میزان ۲ برابر ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز در ابتدای دوره و

بازپرداخت آن در بازه زمانی نصف بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز دفعتاً.

ج- پرداخت وام به میزان نصف ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز در ابتدای دوره و

بازپرداخت آن در بازه زمانی ۲ برابر بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز دفعتاً.

د- پرداخت وام به میزان ۲ برابر ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز در ابتدای دوره و

بازپرداخت آن برابر با بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز با اقساط مساوی ماهانه.

هـ - پرداخت وام معادل ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز در ابتدای دوره و

بازپرداخت ۲ برابر بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز با اقساط مساوی ماهانه.

و- پرداخت وام به میزان ۴ برابر ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز در ابتدای دوره و

بازپرداخت نصف بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز با اقساط مساوی ماهانه.

توضیح: در تمام موارد فوق حاصلضرب میزان وام در مدت وام برابر با حاصلضرب قیمت اسمی گواهی

در مدت بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز می‌شود.

۳۲- در مواردی که آئین نامه مربوط به این نوع گواهی مسکوت مانده، اجرای سایر ضوابط و مقررات

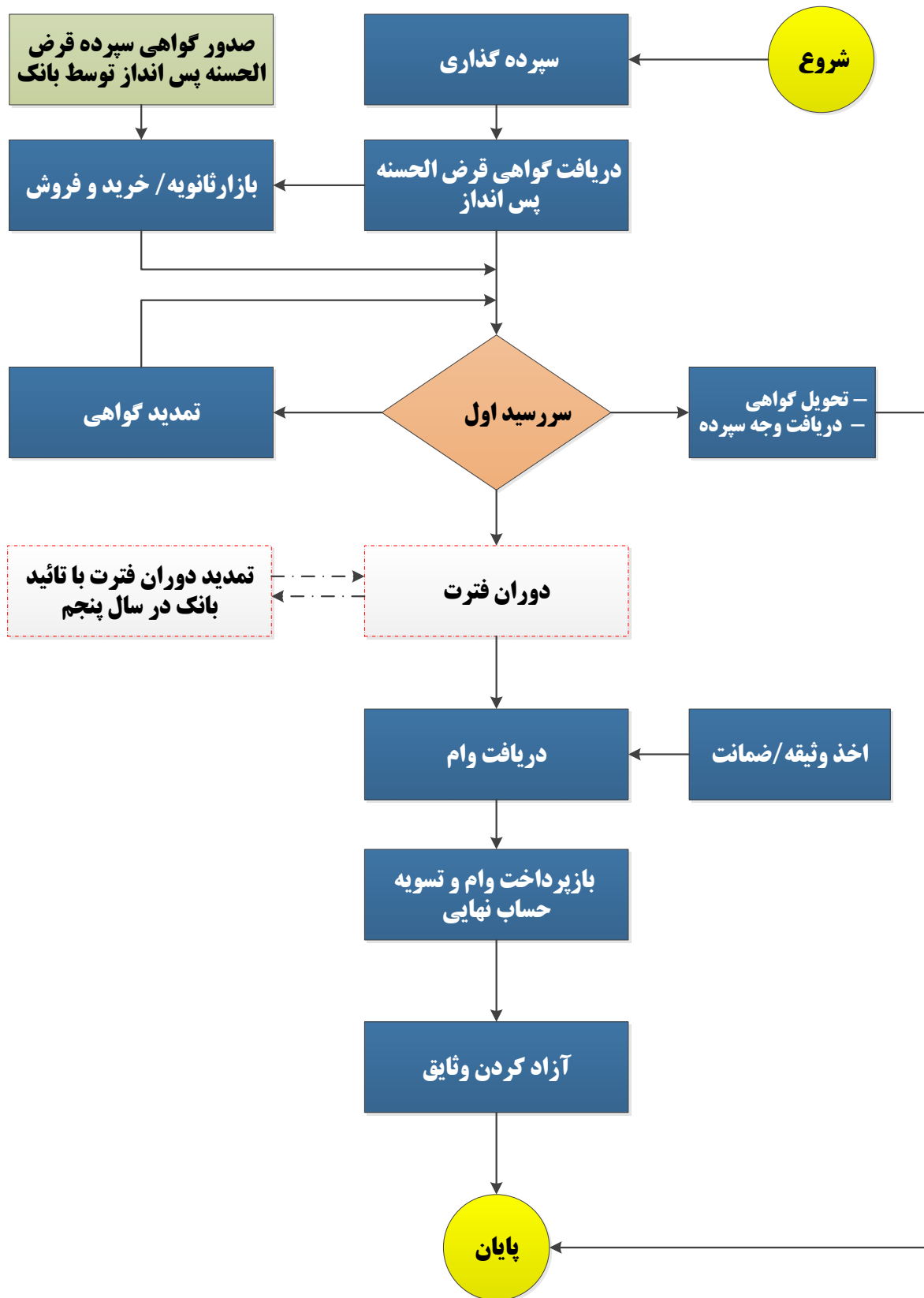
الزامی می‌باشد.

۳۳- مبنای تطبیق، مقایسه، حسابداری و محاسبات مالی ارزش گواهی‌های قرض الحسنه پس انداز بر

مبنای رقم ناشی از حاصلضرب ارزش اسمی گواهی در مدت زمان سپرده گذاری و یا وام گیری

خواهد بود. هیچگونه نرخ ترجیح زمانی (نرخ بهره) در این محاسبات وارد نخواهد شد.

فرآیند گواهی قرض الحسنه پس انداز

ویژگی‌های فرآیند گواهی قرض الحسنه پس انداز

۱- مشتری گواهی را از بانک خریداری می‌نماید: در این حالت انگیزه مشتری، اخذ تسهیلات و سود فروش بوده، این فرآیند قبل از سررسید اول در بازار اولیه انجام شده و بانک بابت نقل و انتقال مالکیت گواهی، کارمزد دریافت نمی‌نماید.

۲- مشتری، قبل از سررسید اول، گواهی را از مشتری دیگر خریداری می‌نماید: در این حالت انگیزه مشتری، اخذ تسهیلات و سود فروش بوده، این فرآیند قبل از سررسید اول در بازار ثانویه انجام شده و بانک بابت نقل و انتقال مالکیت آن کارمزد دریافت می‌نماید.

۳- مشتری بعد از سررسید اول، گواهی و حق تسهیلات مربوط را از مشتری دیگر خریداری می‌نماید: در این حالت انگیزه مشتری، اخذ تسهیلات بوده، این فرآیند بعد از سررسید اول در بازار ثانویه انجام شده و بانک بابت نقل و انتقال مالکیت آن کارمزد دریافت می‌نماید.

۴- مشتری بعد از سررسید اول (دوران فترت)، حق تسهیلات مربوط به گواهی را از مشتری دیگر خریداری می‌نماید: در این حالت انگیزه مشتری، اخذ تسهیلات بوده، این فرآیند بعد از سررسید اول در بازار ثانویه انجام شده و بانک بابت نقل و انتقال حق تسهیلات مربوط به گواهی، کارمزد دریافت می‌نماید.

۵- مشتری گواهی را قبل از سررسید اول به بانک واگذار می‌نماید: این فرآیند قبل از سررسید اول در بازار اولیه انجام شده و هیچگونه حقی به گواهی تعلق نگرفته، بانک بابت آن کارمزد دریافت نمی‌نماید.

۶- مشتری گواهی را بعد از سررسید اول به بانک واگذار می‌نماید و از حق تسهیلات مربوط به آن صرف نظر می‌کند: این فرآیند بعد از سررسید اول در بازار اولیه انجام شده و بانک بابت آن کارمزد دریافت نمی‌نماید.

۷- مشتری گواهی را بعد از سررسید اول به بانک واگذار می‌نماید و حق تسهیلات مربوط به آن را محفوظ نگه می‌دارد، در این حالت چنانچه مشتری قصد تمدید گواهی را داشته باشد، باید نسبت به اخذ گواهی جدید اقدام نماید چون در سررسید، گواهی به طور خودکار باطل و فقط حق آن محفوظ می‌ماند. در این حالت انگیزه مشتری، اخذ تسهیلات بوده، این فرایند بعد از سررسید اول در بازار اولیه انجام شده و بانک بابت آن کارمزد دریافت نمی‌نماید.

۸- مشتری تسهیلات مربوط را از بانک دریافت می‌نماید: در این حالت مشتری بعد از سررسید اول تسهیلات را دریافت نموده و بانک بابت تسهیلات پرداخت شده، کارمزد دریافت می‌نماید. در این مرحله فرآیندهای تسهیلاتی مثل عقد قرارداد تسهیلات، تضمین و توثیق و ... انجام می‌گردد.

۹- مشتری تسهیلات مربوط را تسویه می‌نماید: در این حالت مشتری بعد از سررسید اول و پس از دریافت تسهیلات، ضمن بازپرداخت تسهیلات، آن را تسویه می‌نماید.

ویژگی های فرایند گواهی قرض الحسنه پس انداز

داشتن حساب در		اخذ کارمزد بابت		سررسید اول		بازار		انگیزه		شرح	حالت
بانک قرض الحسنه مهر ایران	یکی از بانکها	تسهیلات	نقل و انتقال	بعد	قبل	ثانویه	اولیه	سود فروش	اخذ تسهیلات		
	*				*		*	*	*	مشتری گواهی را از بانک خریداری می نماید	۱
	*		*		*	*		*	*	مشتری، قبل از سررسید اول، گواهی را از مشتری دیگر خریداری می نماید	۲
	*		*	*		*			*	مشتری بعد از سررسید اول، گواهی و حق تسهیلات مربوط را از مشتری دیگر خریداری می نماید	۳
	*		*	*		*			*	مشتری بعد از سررسید اول، حق تسهیلات مربوط به گواهی را از مشتری دیگر خریداری می نماید	۴
	*				*		*			مشتری گواهی را قبل از سررسید اول به بانک واگذار می نماید	۵
	*			*			*			مشتری گواهی را بعد از سررسید اول به بانک واگذار می نماید و از حق تسهیلات مربوط به آن صرف نظر می کند	۶
	*			*			*		*	مشتری گواهی را بعد از سررسید اول به بانک واگذار می نماید و حق تسهیلات مربوطه را محفوظ نگه می دارد و گواهی جدید دریافت می نماید	۷
*		*		*					*	مشتری تسهیلات مربوط را از بانک دریافت می نماید	۸
*				*						مشتری تسهیلات مربوط را تسویه می نماید	۹

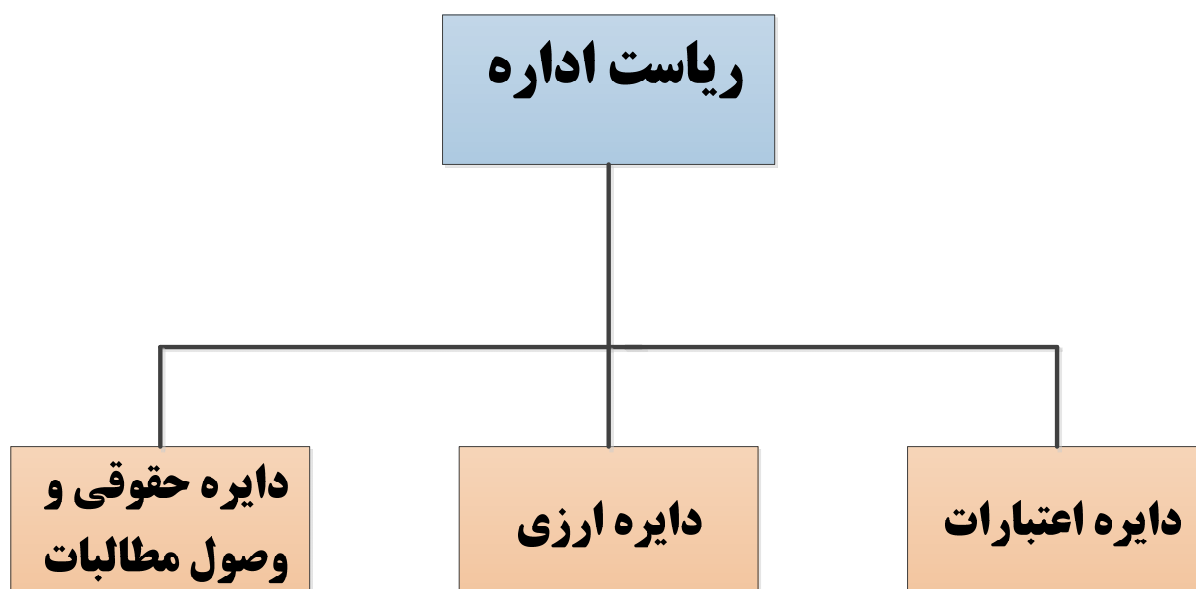

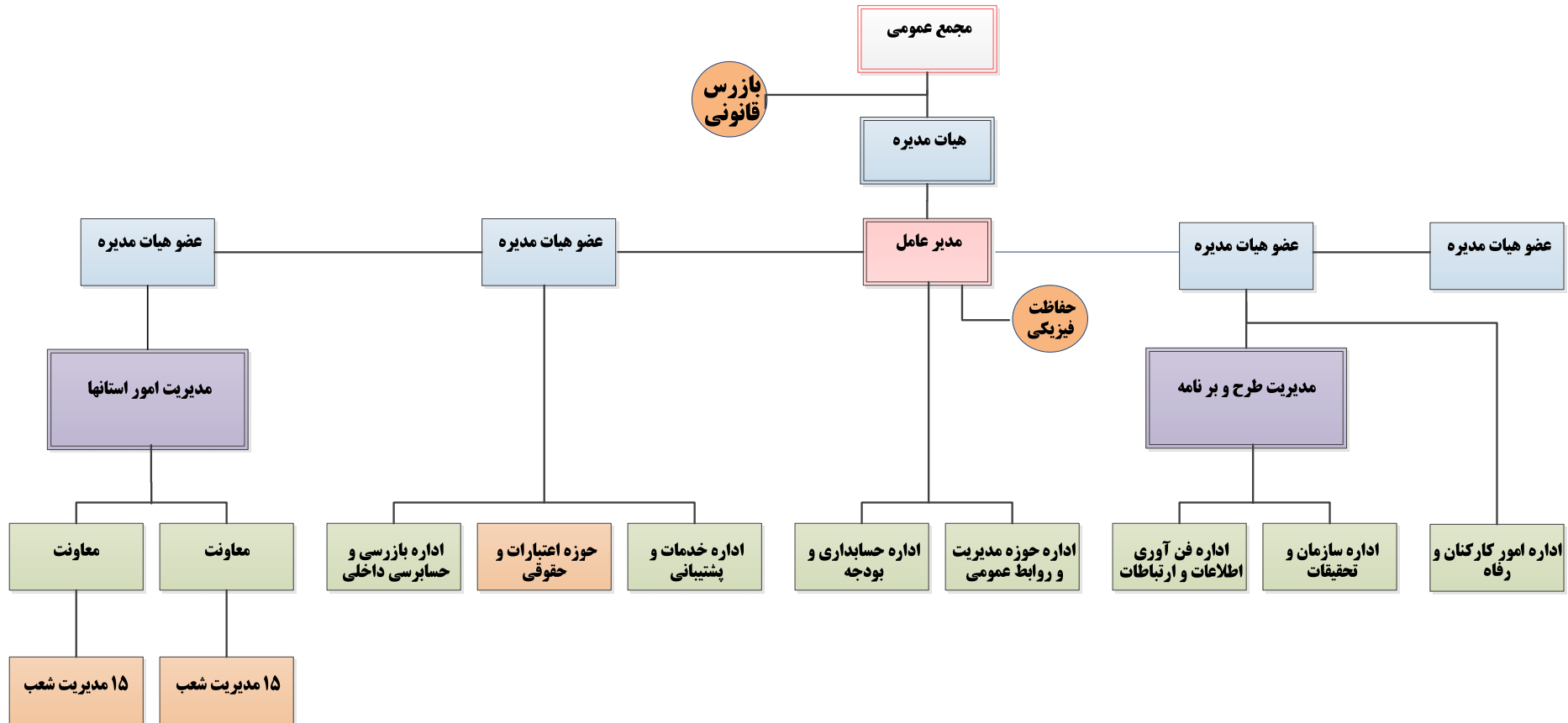
سازمان و تشکیلات گواهی قرض الحسنه پس انداز

برای عملیاتی شدن این ابداع مالی اداره اعتبارات و حقوقی تا حدود لازم در چارت سازمانی بانک قرض

الحسنه مهر ایران وسعت داده می شود تا بتواند وظیفه های مرتبط با این فرآیند را برعهده گیرد.

نمودار سازمانی اداره اعتبارات و حقوقی

شرح وظایف اداره اعتبارات و حقوقی

اهم وظایف و مسئولیتها

۱. گردآوری و مطالعه کلیه قوانین، آیین نامه‌ها، دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها و مصوبات ریالی و ارزی و ابلاغی از سوی بانک مرکزی ج.ا.ا. و سایر مراجع ذیربط مرتبط با فعالیت‌های اداره و نظارت بر سایر واحدهای بانک در خصوص اجرای آنها.
۲. هماهنگی و راهبری در تهیه دستورالعمل‌ها و مقررات مربوط به خدمات و فعالیت‌های اداره
۳. تهیه و تنظیم چشم انداز و سیاست‌های سالیانه بانک در زمینه اعتبارات، مطالبات، مسایل حقوقی و ارزی با لحاظ نمودن ظرفیت‌های جذب منابع قرض الحسنه و مردمی از نظر مذهبی، دینی و فرهنگی و اقتصادی هر منطقه و گرایش و علاقه مندی آنان به ارزشهای قرض الحسنه، در راستای سیاست‌های کلان مراجع قانونی، پولی و مالی کشور و بانک.
۴. همکاری با ادارات ذیربط در برگزاری همایش‌ها و دوره‌های آموزشی برای کارکنان در جهت ارتقاء اطلاعات مرتبط در جهت تسهیل امور
۵. استخراج آمار و اطلاعات مالی و تجزیه و تحلیل و تهیه گزارش‌های مرتبط با فعالیت‌های اداره اعتبارات و حقوقی جهت ارائه به مراجع ذیصلاح
۶. پاسخ به استعلام‌ها و مکاتبات مراجع ذیصلاح و حفظ و نگهداری اطلاعات که در ارتباط با وظایف و مسئولیتها در جریان آن قرار می‌گیرند.
۷. شرکت در جلسات مختلف کمیسیون اعتباری، کمیسیون وصول مطالبات معوق، کمیسیون ارزی و سایر کمیسیون‌های ذیربط سیستم بانکی و یا سایر جلسات که به این منظور در داخل و یا خارج از بانک تشکیل می‌گردد.

۸. ثبت و نگهداری کلیه اطلاعات مورد نیاز بانک در خصوص مشخصات هویتی مشتریان و سابقه و نوع فعالیت و اخذ استعلام از تعهدات و بدهی‌ها و چکهای برگشتی مشتریان از بانک مرکزی ج.ا.ا با همکاری واحدهای ذیربط در اداره فن آوری اطلاعات و ارتباطات و حسابداری و بودجه.
۹. انجام سایر امور مرتبط با زمینه کاری که از سوی مافوق ارجاع می‌گردد.

اهم وظایف و مسئولیتها در ارتباط با طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز

توضیح: لازم به ذکر است وظایف زیر مربوط به طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز می‌باشد که حسب تشخیص رئیس اداره اعتبارات و حقوقی به هریک از دوایر اداره واگذار خواهد شد.

۱- جمع آوری، تجزیه و تحلیل بنیادی و فنی محیط بیرون و تحلیل وضعیت کوتاه و بلند مدت اقتصادی شناسایی بخش‌های صنعتی و اقتصادی، استفاده از شاخص‌های صنعت و شاخص‌های مورد استفاده در بورس جهت بهبود طرح و طراحی ابزارهای جذب منابع.

۲- تعیین استراتژی و مدیریت معاملات در بازار اولیه و ثانویه خرید و فروش گواهی قرض الحسنه پس انداز

۳- مدیریت و کنترل وجوه حاصل از طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز و تسهیلات مربوط به آن

۴- بازنگری مقررات و فرآیندهای طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز و حمایت از ایجاد ساختاری مناسب

۵- نظارت بر اجرای صحیح برنامه‌های عملیاتی طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز در راستای اهداف

بانکداری قرض الحسنه

۶- ایجاد هماهنگی با سایر سازمانهای خارج از بانک در خصوص طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز

۷- پیگیری و اخذ مجوزها و مصوبات مورد نیاز از مراجع داخل و خارج از بانک جهت اجرای بهینه طرح

گواهی قرض الحسنه پس انداز

۸- بررسی و انجام مطالعات مستمر درخصوص آخرین تغییرات و پیشنهادات ارائه شده و بررسی گزارشات و

پیشنهادات ارائه شده از سوی واحدهای ذیربط در خصوص گواهی قرض الحسنه پس انداز

۹- بررسی قراردادها در خصوص طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز

۱۰- کنترل کارمزدهای معاملات مربوط به طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه

۱۱- کنترل اطلاعات ثبت شده مربوط به طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز

۱۲- پیش‌بینی و برآورد ریسک و بازده و منابع و مصارف هر یک از ابزارهای مالی بانک.

۱۳- اطلاع‌رسانی و ارائه خدمات مشاوره‌ای به مشتریان

اهم وظایف و مسئولیتهای دایره اعتبارات

۱- بررسی و رایحه گزارشات اعتباری در خصوص نحوه توزیع و تخصیص منابع و مصارف بین سرفصل‌های

مختلف و ابلاغ دستورالعمل‌های لازم به مدیریتهای شعب و حوزه‌ها و نظارت و کنترل بر آن.

۲- توزیع کلیه اعتبارات ریالی و ارزی اعطایی و یا دولتی که توسط دولت و نهادهای ذیربط یا اشخاص حقیقی

یا حقوقی در اختیار بانک قرار می‌گیرد و نظارت بر مصرف آنها و تجمیع و نگهداری آمارها و رایحه

گزارش‌های مربوطه با همکاری ادارات ذیربط.

۳- تدوین و اعمال خط مشی مدیریت‌های شعب حسب دستور مدیریت بانک جهت تغییر یا جابجایی اعتبارات

ریالی و ارزی بین واحدها.

۴- تهیه گزارش‌های موردی و خاص در خصوص موضوعات اعتبار سنجی مشتریان، اعتبارات، مطالبات،

مسائل حقوقی، امور ارزی و صرف و بین الملل، ضمانتنامه، بدهکاران بانکی، افراد خوش حساب و بد

حساب و پاسخ به سوالات مطروحه در زمینه‌های فوق

۵- دریافت تقاضا و استخراج اطلاعات لازم مربوط به اشخاص حقیقی و یا حقوقی متقاضی استفاده از

تسهیلات قرض الحسنه یا ضمانتنامه‌های ریالی و ارزی، بررسی و تجزیه و تحلیل صورتهای مالی و

دارایی‌های متقاضیان و احراز شرایط آنها و تصمیم‌گیری در حدود اختیارات تفویض شده.

۶- نظارت بر ارقام ترازنامه بانک و برآورد سود و زیان و تعهدات احتمالی بر اساس گزارشات اداره حسابداری

و بودجه و تهیه گزارشهای جریان وجوه و منابع و مصارف با همکاری ادارات ذیربط.

۷- بررسی قوانین و مقررات مرتبط با شرکت‌های سهامی عام به منظور ارائه راهکارهای لازم برای حضور و

تداوم فعالیت در بورس اوراق بهادار تهران.

۸- انجام کلیه اقدامات و امور حقوقی بانک در رابطه با امور ثبتی، بورس و فرابورس.

اهم وظایف و مسئولیتهای دایره وصول مطالبات و حقوقی

۱- استخراج صورت ریز مطالبات سررسید گذشته و معوق ریالی و ارزی مدیریت‌های شعب به تفکیک شعب

تابعه و تهیه جدول زمانی جهت وصول مطالبات بانک و پیگیری مراحل پیشرفت کار و راهنمایی واحدهای

اجرایی به منظور پیشگیری از ایجاد مطالبات سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول.

۲- راهنمایی مدیریت‌های شعب در خصوص نحوه اقدام به منظور وصول مطالبات و کمک مستقیم به آنها در

نظارت بر فعالیت مدیریت‌های استانی.

۳- اعلام اسامی مشتریان بدحساب بانک به مراجع ذیصلاح وفق مقررات و بخشنامه‌های بانک مرکزی و

همچنین تعیین و تشخیص مطالبات غیر قابل وصول و اعلام آن جهت تایید هیات مدیره و ادارات ذیربط

جهت منظور نمودن به حساب‌های ذیربط در بانک

۴- نظارت بر روند انتقال صحیح و به موقع مانده سرفصل‌های تسهیلاتی وصول نشده به سرفصل‌های مطالبات

سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول بر اساس سیستم مکانیزه بانک

۵- نظارت بر حسن انجام وظیفه و کلای انتخابی دعاوی مطروحه در محاکم و تنظیم و امضاء قرارداد با وکلا و

تعیین حق الوکاله آنها بر طبق ضوابط بانک

- ۶- اقامه و تعقیب دعاوی و حضور در محاکم حقوقی و قضایی و ثبتی و شوراها حل اختلاف از طرف بانک و پاسخ به دعاوی مطروحه در مراجع ذیربط و اظهار نظر در هر امری که دارای جنبه حقوقی است و از طرف یکی از واحدهای تابعه بانک طرح و عنوان می‌شود و حل مشکلات ناشی از این امور.
- ۷- پیگیری حقوقی و قضایی لازم جهت وصول مطالبات از مشتریان و منظور نمودن هزینه‌های مرتبط با آن به حساب مشتری مورد نظر
- ۸- ابلاغ نکات مهم حقوقی و قضایی به واحدهای ذیربط به منظور جلوگیری از ضرر و زیان بانک.
- ۹- همکاری و نظارت و انجام اقدامات لازم و ارایه گزارش در رابطه با تهیه و اجرای متون تفاهم نامه‌ها و قراردادهای، قبول یا رد قراردادهای بانک با مشتریان حقیقی و حقوقی.
- ۱۰- همکاری در تهیه و تنظیم نمونه‌های تعهدآور و قراردادهای رسمی و غیر رسمی مورد نیاز واحدهای بانک.
- ۱۱- نظارت بر انتقال مانده سرفصل مطالبات مشکوک الوصول به سرفصل سوخت شده با مجوز هیئت مدیره بانک.

اهم وظایف و مسئولیتهای دایره ارزی

- ۱- برقراری روابط کارگزاری و عملیات سوئیفت با سایر بانکهای داخلی و خارجی و کارگزاران و افتتاح و نگهداری انواع حسابهای ارزی نزد بانکهای کارگزار و مدیریت نظارت مستمر بر این حسابها.
- ۲- انجام معاملات ارزی در بازارهای داخلی و بین المللی و نظارت بر انجام معاملات ارزی در واحدهای اجرایی و استخراج و اعلام روزانه نرخهای خرید و فروش ارز بر اساس دستورالعملهای ذیربط.
- ۳- مطالعه نحوه بسط و گسترش دامنه فعالیت ارزی بانک در داخل و خارج از کشور
- ۴- تهیه و ابلاغ مقررات، قوانین و دستورالعملهای مرتبط با فعالیتهای بین المللی، ارزی و صرف به واحدهای ارزی بانک در خصوص خرید و فروش ارز، حواله‌های ارزی، گشایش اعتبارات اسنادی و ثبت سفارشات

بروات و سایر فعالیت‌های ارزی.

۵- ترجمه و صدور گواهی موجودی حساب مشتریان به زبان انگلیسی و هرگونه متن مکاتباتی و قراردادهای و یا

منابع علمی و تحقیقاتی حسب نیاز سایر واحدهای بانک.

سازمان پرسنلی اولیه اداره اعتبارات و حقوقی

رئیس	رئیس دایره	کارشناس	متصدی امور	پیشخدمت	جمع پرسنل	
۱			۱	۱	۳	حوزه ریاست
	۱	۳			۴	دایره اعتبارات
	۱	۱			۲	دایره حقوقی و وصول مطالبات
	۱				۱	دایره ارزی
۱	۳	۴	۱	۱	۱۰	جمع

قراردادهای گواهی قرض الحسنه پس انداز

به منظور اجرای این طرح قراردادهای مشخص زیر در نظر گرفته شده‌اند که با سپرده‌گذار منعقد خواهد

شد که دربرگیرنده کلیه خصوصیات این طرح در هنگام اجرا می‌باشند.

قرارداد گواهی قرض الحسنه پس انداز

براساس شرایط و ضوابط افتتاح حساب قرض الحسنه ویژه مصوب هفتصد و نهمین جلسه شورای پول و اعتبار

قرارداد حاضر بین:

الف: بانک قرض الحسنه مهر ایران شعبه..... شماره..... بنشانی.....

که در این قرارداد «بانک» نامیده می شود از یک طرف و

ب: آقای/خانم : ..... شماره شناسنامه: ..... فرزند: ..... صادره: .....

شرکت ..... ثبت شده ذیل شماره ..... مورخ .....

لیست شرکتهای ..... امضای آقایان..... فرزند..... کد ملی.....

شناسنامه شماره..... صادره..... صاحبان امضا مجاز به شرکت فوق الذکر..... طبق آگهی

شماره..... مندرج در روزنامه رسمی شماره ..... مورخ..... کشور جمهوری اسلامی ایران که

در این قرارداد "صاحب حساب" نامیده می شود از طرف دیگر منعقد گردیده، و طرفین متعهد و ملزم به اجرای

مفاد آن گردیدند.

ماده ۱- صاحب حساب مبلغ..... ریال باعنوان حساب پس انداز قرضه به حساب مخصوص

نزد بانک منظور نمود. تا بانک از محل آن حساب تحت شرایط و مقررات این قرارداد و سایر مقررات مربوط به

اعطای قرض الحسنه، گواهی قرض الحسنه پس انداز صادر نموده و به اشخاص حقیقی و یا حقوقی ارائه دهنده

گواهی قرض الحسنه پس انداز مذکور تسهیلات مالی قرض الحسنه ضروری را اعطا کند.

ماده ۲- مبلغ قرض الحسنه اعطایی به دارنده گواهی و مدت باز پرداخت آن براساس یکی از گزینه های ذیل

طبق نظر صاحب حساب و با انعقاد قرارداد توسط بانک امکانپذیر خواهد بود.

ماده ۳- صاحب حساب، گواهی قرض الحسنه پس انداز را بلافاصله پس از افتتاح حساب دریافت می کند. رقم اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز به میزان ۱۰ میلیون ریال برای هر برگ و با دو نوع سررسید ۶ ماهه و یکساله می باشد.

ماده ۴- گواهی قرض الحسنه پس انداز دارای دو سررسید می باشد که در تاریخ سررسید اول، صاحب گواهی می تواند گواهی را به بانک برگردانده و وجه سپرده خود را دریافت می نماید.

تبصره ۱- صاحب گواهی می تواند گواهی خود را قبل از ارائه به بانک و دریافت سپرده خود همراه با حق وام ایجاد شده از طریق سایت بانک به قیمت توافقی به متقاضیان گواهی واگذار نماید.

تبصره ۲- صاحب گواهی می تواند گواهی مزبور را در هر زمان و به قیمت اسمی به بانک واگذار نماید و چنانچه تاریخ واگذاری قبل از سررسید اول باشد حق دریافت وام از وی سلب خواهد شد. در غیر این صورت می تواند از حق دریافت وام نیز برخوردار باشد.

ماده ۵- دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز به مدت ۵ سال از ابتدای سررسید اول می تواند به شعب بانک مراجعه و وام خود را دریافت نماید. چنانچه دارنده گواهی مایل به ادامه همکاری با بانک در رابطه با مبلغ سپرده مذکور و گواهی قرض الحسنه پس انداز باشد می تواند مجدداً درخواست صدور قرض الحسنه پس انداز جدید نماید. در صورت عدم درخواست بصورت اتوماتیک گواهی قبلی با حفظ حق وام قرض الحسنه باطل و گواهی جدیدی بنام آخرین مالک گواهی قرض الحسنه پس انداز صادر خواهد گردید.

ماده ۶- در صورت درخواست مشتری و تأیید بانک حق وام قرض الحسنه ناشی از گواهی مزبور به مدت ۵ سال دیگر در سال پنجم قابل تمدید خواهد بود.

ماده ۷- در تاریخ سررسید دوم، وام گیرنده ملزم است با پرداخت قرض خود به بانک و تسویه حساب نهایی، عملیات گواهی مزبور را خاتمه دهد.

ماده ۸- دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز با ارائه گواهی قرض الحسنه پس انداز به بانک و انعقاد قرارداد جداگانه، برطبق مقررات و ضوابط مربوط به اعطا قرض الحسنه همزمان با سپردن وثایق و تضمین های لازم از تسهیلات قرض الحسنه ضروری برخوردار می شود.

ماده ۹- هنگام اخذ وام در ازای عملیات گواهی قرض الحسنه پس انداز معادل مصوب شورای پول و اعتبار که در حال حاضر سالیانه ۴٪ ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز می باشد به بانک تعلق خواهد گرفت که بنا بر قبول و موافقت صاحب حساب، بانک از وام گیرنده دریافت خواهد کرد. کارمزد مذکور متعلق به بانک بوده و صاحب حساب هیچگونه حقی نسبت به آن ندارد.

ماده ۱۰- پس از سررسید اول گواهی صادره ابطال و با حفظ حق دریافت وام برای دارنده گواهی سررسید شده، گواهی جدیدی بنام دارنده گواهی قبلی صادر می گردد که گواهی جدید مجدداً دارای قابلیت خرید و فروش و همچنین انتقال به شخص دیگر در بازار ثانویه خواهد بود. آخرین دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز می تواند با مراجعه به شعب بانک از وام قرض الحسنه موضوع گواهی قرض الحسنه پس انداز بهره مند گردد.

ماده ۱۱- بانک به عنوان متولی بازار خرید و فروش گواهی قرض الحسنه پس انداز بعد از اخذ کارمزد به میزان ۰/۲۵٪ ارزش معاملاتی گواهی از هر طرف گواهی حقوق آن را به خریدار واگذار می نماید. در زمان بعد از سررسید اول خرید و فروش حق وام قرض الحسنه نیز در بازار ثانویه خرید و فروش وام قرض الحسنه ناشی از گواهی قرض الحسنه پس انداز توسط بانک با اخذ کارمزد ۰/۲۵٪ ارزش اسمی وام از طرفین صورت خواهد پذیرفت.

ماده ۱۲- در صورتیکه مشتری دارای سابقه چک برگشتی و یا اقساط سررسید گذشته و یا معوق نزد شبکه بانکی باشد مشمول پرداخت تسهیلات این طرح نمی باشد ولی حق انتقال گواهی به غیر را دارا هست. اعطای تسهیلات منوط به رعایت سایر قوانین مرتبط در این خصوص می باشد.

ماده ۱۳- کلیه هزینه های قانونی جهت وصول مطالبات از قرض الحسنه های پرداختی برعهده وام گیرنده خواهد

بود.

ماده ۱۴- این قرارداد مشتمل بر ۱۴ ماده و در ۲ نسخه تهیه و تنظیم گردیده و به امضا طرفین قرارداد رسیده که

هریک دارای اعتبار واحد می باشد.

صلحنامه

نام شعبه: ..... کد شعبه: ..... شماره: ..... تاریخ: / / ۱۳

مشخصات گواهی/گواهی‌های قرض الحسنه پس‌انداز

شماره سریال گواهی قرض الحسنه پس‌انداز از شماره ..... تا شماره .....

تاریخ ثبت گواهی/گواهی‌های قرض الحسنه پس‌انداز .....

ارزش اسمی هر گواهی: ۱۰۰۰۰۰۰۰ یک میلیون ریال

تعداد گواهی قرض الحسنه پس‌انداز ..... برگه دیجیتال

تاریخ سررسید: ششماهه یکساله

مشخصات انتقال دهنده:

شماره شناسه فروشنده گواهی قرض الحسنه پس‌انداز ..... نزد بانک .....

آقا/خانم: ..... شماره شناسنامه: ..... فرزند: ..... صادره: ..... کد ملی .....

شرکت ..... ثبت شده ذیل شماره ..... مورخ ..... لیست شرکتهای

..... صاحب امضا مجاز شرکت طبق آگهی شماره ..... مندرج در روزنامه رسمی

شماره ..... مورخ .....

آدرس محل سکونت: ..... کدپستی ده رقمی: .....

اینجانب انتقال دهنده با مشخصات فوق بدینوسیله در کمال صحت عقل و اراده و بدون هیچگونه اجبار یا اکراه یا اشتباه که موجب زایل شدن عقل باشد کلیه حق و حقوق قانونی و شرعی آنرا به انتقال گیرنده با مشخصات ذیل صلح می‌نمایم و ضمن قبول اسقاط کافهٔ اختیارات تقاضا دارم کلیه حقوق ناشی از گواهی قرض الحسنه پس‌انداز و تسهیلات وام ضروری گواهی مزبور به نام مشارالیه تنظیم و صادر شود و متعهد می‌شوم که هیچگونه ادعایی نسبت به وام مذکور نداشته باشم و حق طرح هرگونه ادعایی را از خود اسقاط می‌نمایم و چنانچه آشکار گردد که از مدارک موجود و حق مربوط قبلاً یا بعداً استفاده شده یا شود پاسخگو خواهم بود.

مشخصات انتقال گیرنده:

شماره شناسه خریدار گواهی قرض الحسنه پس‌انداز ..... نزد بانک .....

آقا/خانم : ..... شماره شناسنامه: ..... فرزند: ..... صادره: ..... کد ملی .....

شرکت ..... ثبت شده ذیل شماره ..... مورخ ..... لیست شرکتهای

..... صاحب امضا مجاز شرکت طبق آگهی شماره ..... مندرج در روزنامه رسمی

شماره ..... مورخ .....

آدرس محل سکونت: ..... کدپستی ده رقمی: .....

اینجانب (انتقال گیرنده) با مشخصات فوق با علم به کلیه شرایط گواهی قرض الحسنه پس‌انداز، متعهد و ملزم می‌شوم هیچگونه مسئولیتی بیش از موارد مندرج در این صلحنامه و مقررات بانک متوجه بانک قرض الحسنه مهر ایران نمی‌شود.

مهر و امضاء بانک:

امضا انتقال گیرنده:

امضا انتقال دهنده:

بانک قرض الحسنه مهر ایران

الصاق
تمبر مالیاتی

قرارداد قرض الحسنه اعطایی

تاریخ: / / ۱۳

نظر به اینکه:

آقای / خانم ..... فرزند ..... شماره شناسنامه.....

صادره از ..... شماره کد ملی ..... کد پستی .....

شرکت ..... دارای شماره ثبت ..... محل ثبت .....

مقیم ..... که در این قرارداد (قرض گیرنده) نامیده می شود.

از بانک قرض الحسنه مهر ایران شعبه ..... آدرس.....

بعنوان قرض دهنده که در این قرارداد بانک نامیده می شود تقاضای دریافت وام قرض الحسنه به شرح ماده (۱) را

نموده و بانک نیز با درخواست قرض گیرنده موافقت کرده است. این قرارداد به تاریخ (به عدد)

..... (تاریخ به حروف : .....) به منظور اجابت در خواست قرض گیرنده

منعقد و طرفین ملزم به انجام مفاد آن گردیدند.

ماده ۱- بانک به موجب این قرارداد مبلغ (به عدد): ..... ریال (به حروف):

..... ریال بعنوان قرض الحسنه برای مصرف در امر

..... به قرض گیرنده پرداخت نمود و قرض گیرنده اقرار به دریافت مبلغ

مذکور کرد.

ماده ۲)- مدت باز پرداخت قرض الحسنه موضوع این قرارداد از تاریخ انعقاد قرارداد تا تسویه حساب کامل از

تاریخ..... لغایت تاریخ..... براساس یکی از موارد مندرج در ذیل می باشد:

□ الف- پرداخت وام به میزان ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز در ابتدای دوره و بازپرداخت آن در

انتهای دوره معادل بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز دفعتهاً

□ ب- پرداخت وام به میزان ۲ برابر ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز در ابتدای دوره و بازپرداخت

آن در بازه زمانی نصف بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز دفعتهاً

□ ج- پرداخت وام به میزان نصف ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز در ابتدای دوره و بازپرداخت

آن در بازه زمانی ۲ برابر بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز دفعتهاً

□ د- پرداخت وام به میزان ۲ برابر ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز در ابتدای دوره و بازپرداخت

آن برابر با بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز به صورت اقساط مساوی ماهانه

□ ه- پرداخت وام به معادل ارزش اسمی گواهی قرض الحسنه پس انداز در ابتدای دوره و بازپرداخت ۲ برابر

بازه زمانی گواهی قرض الحسنه پس انداز به صورت اقساط مساوی ماهانه

ماده ۳)- باز پرداخت قرض الحسنه موضوع این قرارداد با اقساطی طبق جدول زیر با سررسیدهای مشخص شده

در ذیل می باشد.

ردیف	تاریخ قسط	کارمزد پرداختی	مبلغ قسط (به ریال)

ماده ۴)- به قرض الحسنه موضوع این قرار داد ..... ریال کارمزد به نفع بانک تعلق می گیرد و قرض گیرنده متعهد شد کارمزد مزبور را به شرح جدول فوق به نحوی که بانک تعیین می کند به بانک بپردازد.

ماده ۵)- قرض گیرنده هنگام درخواست وام قرض الحسنه ملزم به ارائه تعداد مناسب گواهی قرض الحسنه پس انداز با یک نوع سررسید شش ماهه و یا یکساله می باشد. به طوری که مبلغ گواهی ها به میزان ارزش اسمی وام باشد.

ماده ۶)- تأخیر در پرداخت هر یک از اقساط تخلف قرض گیرنده از شرایط قرارداد محسوب و بر طبق دستورالعمل اجرایی وصول مطالبات با قرض گیرنده برخورد خواهد شد.

ماده ۷)- اظهار و تشخیص بانک نسبت به میزان مطالبات بانک ناشی از قرض الحسنه اعطایی موضوع این قرارداد و تعهدات قرض گیرنده و همچنین نسبت به تخلف وی از مفاد این قرارداد معتبر بوده و مورد قبول قرض گیرنده است.

ماده ۸)- در صورت عدم تصفیه کامل اصل بدهی ناشی از این قرارداد تا سررسید مقرر به علت تأخیر در تأدیه بدهی ناشی از این قرارداد از تاریخ سررسید تا تاریخ تصفیه کامل اصل بدهی مبلغی به ذمه قرض گیرنده تعلق خواهد گرفت از اینرو قرض گیرنده با امضای این قرارداد تعهد نمود علاوه بر بدهی تأدیه نشده، مبلغ جریمه ای به مأخذ تسهیلات دریافتی نسبت به بدهی مذکور و بر حسب قرارداد به بانک پرداخت نماید. به همین منظور قرض گیرنده ضمن امضاء این قرارداد بطور غیر قابل برگشت به بانک حق و اختیار داد که از تاریخ سررسید تا تاریخ تصفیه کامل بدهی معادل مبلغ ..... درصد مانده بدهی قرض گیرنده از هر جهت و بابت از حسابهای وی برداشت و یا به همان میزان از اموال و دارائیهای وی یا ضامن وام گیرنده تملک نماید اخذ مبلغ موضوع این ماده مانع از تعقیب عملیات اجرایی برای وصول مطالبات بانک نخواهد شد.

ماده ۹)- قرض گیرنده ضمن عقد قرض موضوع این قرارداد شرایط عمومی حساب قرض الحسنه جاری بانک را که جزء لاینفک این قرارداد است قبول و امضاء نمود و ضمن عقد مزبور بانک قرض الحسنه مهر ایران را

وکیل بلا عزل خود نمود و به بانک حق و اختیار داد که بانک مطالبات خود ناشی از این قرارداد را از موجودی حسابها و سپرده‌های متعلق به قرض گیرنده یا ضامن وی نزد هر یک از شعب و واحدهای بانک قرض الحسنه مهر ایران و سایر بانکهای کشور تأمین و برداشت نماید.

ماده ۱۰- کلیه هزینه‌های وصول مطالبات بانک شامل دستمزد کارشناسان، حق الوکاله وکیل و نماینده قضایی در تمام مراحل و مراجع، هزینه‌های دادرسی، اجرایی، ثبتی و غیره کلاً بعهده قرض گیرنده است و قرض گیرنده هر گونه اقدامات اجرایی بانک از طریق اجرای ثبت و صدور اجرائیه و یا مراجعه به مراجع دیگر را تا وصول مطالبات بانک از هر جهت و بابت قبول نمود.

ماده ۱۱- این قرارداد بر اساس توافق طرفین و بر طبق ماده ۱۵ قانون عملیات بانکی بدون ربا و اصلاحات و الحاقات قانونی بدون آنکه در مفاد آن اختلافی باشد، لازم الاجراء بوده و تابع مفاد آئین نامه اجرایی اسناد رسمی می‌باشد و امضاکننده و ضامن وی قبول نمودند که کلیه مندرجات قرارداد را پذیرفته و نسبت به آن هیچگونه اختلافی ندارند. قرض گیرنده و ضامن حق هرگونه ایراد و اعتراض نسبت به مفاد قرارداد و نیز نسبت به اقدامات اجرایی بانک برای وصول مطالبات خود در هر مرحله از عملیات اجرائی از طریق اجرای ثبت و سایر مراجع ذیصلاح دیگر را از خود سلب و اسقاط نمود.

ماده ۱۲- این قرارداد در دو نسخه تنظیم و امضاء گردید که یک نسخه نزد بانک و یک نسخه نزد قرض گیرنده می‌باشد و تمام نسخ، حکم واحد را دارد و از اعتبار یکسان برخوردار می‌باشد.

نام و امضاء قرض گیرنده: نام و امضاء ضامن (متعهدین): تاریخ و امضاء بانک:

حدود قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه

حدود قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز و حق وام قرض الحسنه مترتب بر گواهی در بازار ثانویه در مقاطع مختلف تا میزان بسیار زیادی قابل پیش بینی می باشد. در جدول زیر در ماه اول نرخ بازدهی قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز صفر است و نرخ بهره ناشی از سپرده گذاری بلند مدت یکساله و کوتاه مدت به ترتیب برابر با i_{S1} و $i_{S<1}$ می باشد. ستون چهارم تفاوت نرخ بازدهی قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز و نرخ بهره ناشی از سپرده گذاری یکساله یا کوتاه مدت را با حرف D نشان می دهد. مادامیکه $D < 0$ است خرید گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه اتفاق نمی افتد زیرا فرصت سپرده گذاری برای دارنده سرمایه در سپرده یکساله و کوتاه مدت در بانکها وجود دارد. از ماه ۲ تا ماه ۱۲ نرخ بازدهی قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه با توجه به نزدیک شدن زمان وام و نرخ کارمزد وام قرض الحسنه مضاربی از $\frac{1}{12}$ و $\frac{2}{12}$ و ... و $\frac{11}{12}$ ضرب در نرخ بهره تسهیلات در بانکهای دیگر منهای ۴٪ کارمزد تسهیلات قرض الحسنه را خواهد داشت. در همین مدت یعنی ماه ۲ الی ۱۲ نرخ بازدهی ناشی از سپرده گذاری کوتاه مدت (کمتر از یکسال) برابر با مضارب $\frac{10}{12}$ و $\frac{11}{12}$ و ... و $\frac{1}{12}$ ضرب در نرخ بهره ناشی از سپرده گذاری کوتاه مدت خواهد بود. در ماه ۱۳ که فرد وام را دریافت می دارد نرخ بازدهی قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز برابر با مقدار $i_L - 4\%$ خواهد بود و نرخ بازدهی ناشی از سپرده گذاری کوتاه مدت برابر صفر می باشد. ستون آخر تفاوت نرخهای بازدهی در دو نوع سرمایه گذاری را نشان می دهد. مادامیکه $D < 0$ است به نفع سرمایه گذار است که گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه خریداری ننماید و در عوض سرمایه خود را در بانکهای دیگر سپرده گذاری نماید.

	سپرده گذاری در بانکهای تجاری	سرمایه گذاری در گواهی قرض الحسنه پس انداز	
تفاوت نرخهای بازدهی در دو نوع سرمایه گذاری D	نرخ بازدهی ناشی از سپرده گذاری یکساله یا کوتاه مدت	نرخ بازدهی قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز	زمان
i_L	$i_{S<1}$	0	۱ ماه
$\frac{1}{12} \times (i_L - 4\%) - \frac{11}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{11}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{1}{12} \times (i_L - 4\%)$	۲ ماه
$\frac{2}{12} \times (i_L - 4\%) - \frac{10}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{10}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{2}{12} \times (i_L - 4\%)$	۳ ماه
$\frac{3}{12} \times (i_L - 4\%) - \frac{9}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{9}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{3}{12} \times (i_L - 4\%)$	۴ ماه
$\frac{4}{12} \times (i_L - 4\%) - \frac{8}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{8}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{4}{12} \times (i_L - 4\%)$	۵ ماه
$\frac{5}{12} \times (i_L - 4\%) - \frac{7}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{7}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{5}{12} \times (i_L - 4\%)$	۶ ماه
$\frac{6}{12} \times (i_L - 4\%) - \frac{6}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{6}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{6}{12} \times (i_L - 4\%)$	۷ ماه
$\frac{7}{12} \times (i_L - 4\%) - \frac{5}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{5}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{7}{12} \times (i_L - 4\%)$	۸ ماه
$\frac{8}{12} \times (i_L - 4\%) - \frac{4}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{4}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{8}{12} \times (i_L - 4\%)$	۹ ماه
$\frac{9}{12} \times (i_L - 4\%) - \frac{3}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{3}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{9}{12} \times (i_L - 4\%)$	۱۰ ماه
$\frac{10}{12} \times (i_L - 4\%) - \frac{2}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{2}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{10}{12} \times (i_L - 4\%)$	۱۱ ماه
$\frac{11}{12} \times (i_L - 4\%) - \frac{1}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{1}{12} \times i_{S<1}$	$\frac{11}{12} \times (i_L - 4\%)$	۱۲ ماه
$i_L - 4\%$	0	$i_L - 4\%$	۱۳ ماه

براساس جدول فوق اگر نرخ بهره وام در شبکه بانکی $i_L = 18\%$ و نرخ بهره سپرده یکساله برابر

$i_{S<1} = 14\%$ و نرخ بهره سپرده کوتاه مدت (کمتر از یکسال) برابر $i_{S<1} = 8\%$ باشد مقدار D برای ماههای

متفاوت طبق جدول زیر خواهد بود:

	سپرده گذاری در بانکهای تجاری	سرمایه گذاری در گواهی قرض الحسنه پس انداز	
زمان	نرخ بازدهی ناشی از سپرده گذاری یکساله یا کوتاه مدت	نرخ بازدهی قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز	
ماه ۱	14.0%	0.0%	-14.0%
ماه ۲	7.3%	1.2%	-6.2%
ماه ۳	6.7%	2.3%	-4.3%
ماه ۴	6.0%	3.5%	-2.5%
ماه ۵	5.3%	4.7%	-0.7%
ماه ۶	4.7%	5.8%	1.2%
ماه ۷	4.0%	7.0%	3.0%
ماه ۸	3.3%	8.2%	4.8%
ماه ۹	2.7%	9.3%	6.7%
ماه ۱۰	2.0%	10.5%	8.5%
ماه ۱۱	1.3%	11.7%	10.3%
ماه ۱۲	0.7%	12.8%	12.2%
ماه ۱۳	0%	14%	14.0%

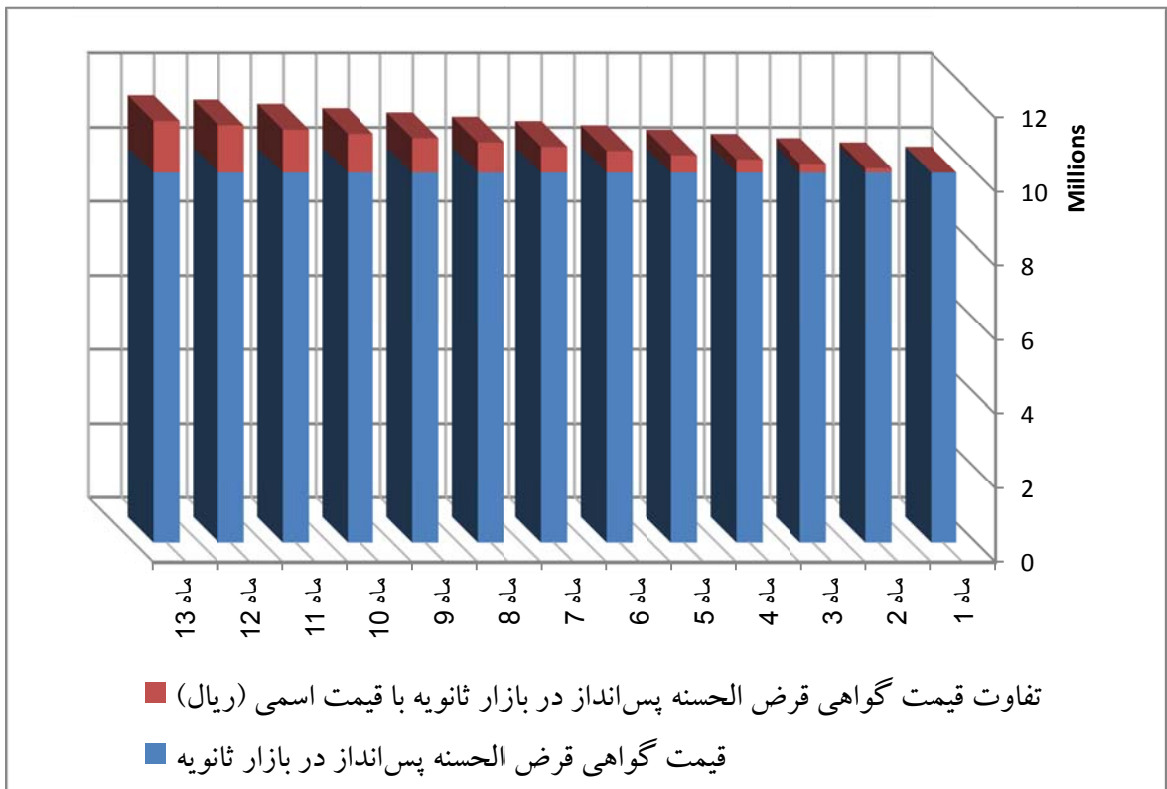
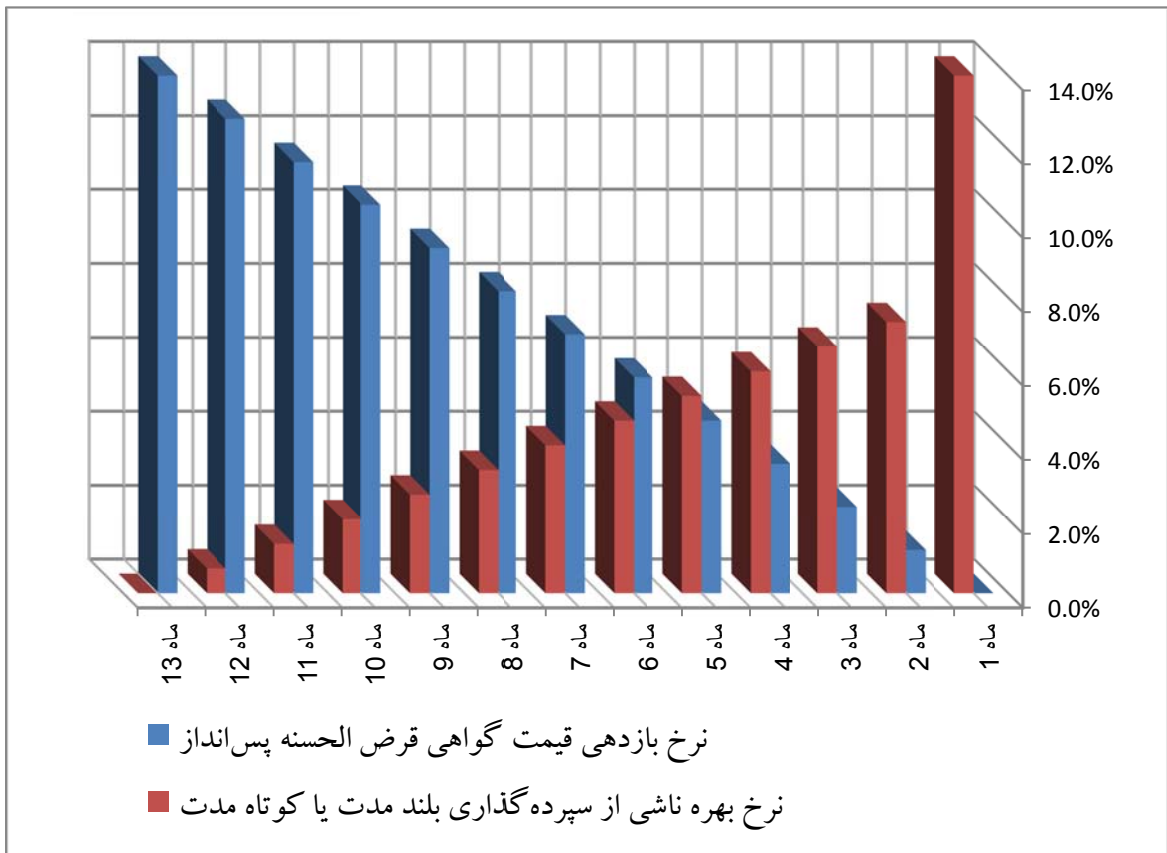
براساس مقادیر مثبت D خرید گواهی قرض الحسنه پس انداز از ماه ۶ به بعد برای سرمایه گذار سودآور

خواهد بود. لذا ارزش بازاری گواهی قرض الحسنه پس انداز ده میلیون ریالی در ماههای مختلف برابر با جدول

زیر خواهد بود:

تفاوت قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه با قیمت اسمی (ریال)	قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه (ریال)	نرخ بازدهی قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز	زمان
0	10,000,000	0.0%	۱ ماه
116,667	10,116,667	1.2%	۲ ماه
233,333	10,233,333	2.3%	۳ ماه
350,000	10,350,000	3.5%	۴ ماه
466,667	10,466,667	4.7%	۵ ماه
583,333	10,583,333	5.8%	۶ ماه
700,000	10,700,000	7.0%	۷ ماه
816,667	10,816,667	8.2%	۸ ماه
933,333	10,933,333	9.3%	۹ ماه
1,050,000	11,050,000	10.5%	۱۰ ماه
1,166,667	11,166,667	11.7%	۱۱ ماه
1,283,333	11,283,333	12.8%	۱۲ ماه
1,400,000	11,400,000	14%	۱۳ ماه

این روند در نمودارهای زیر نشان داده شده است:

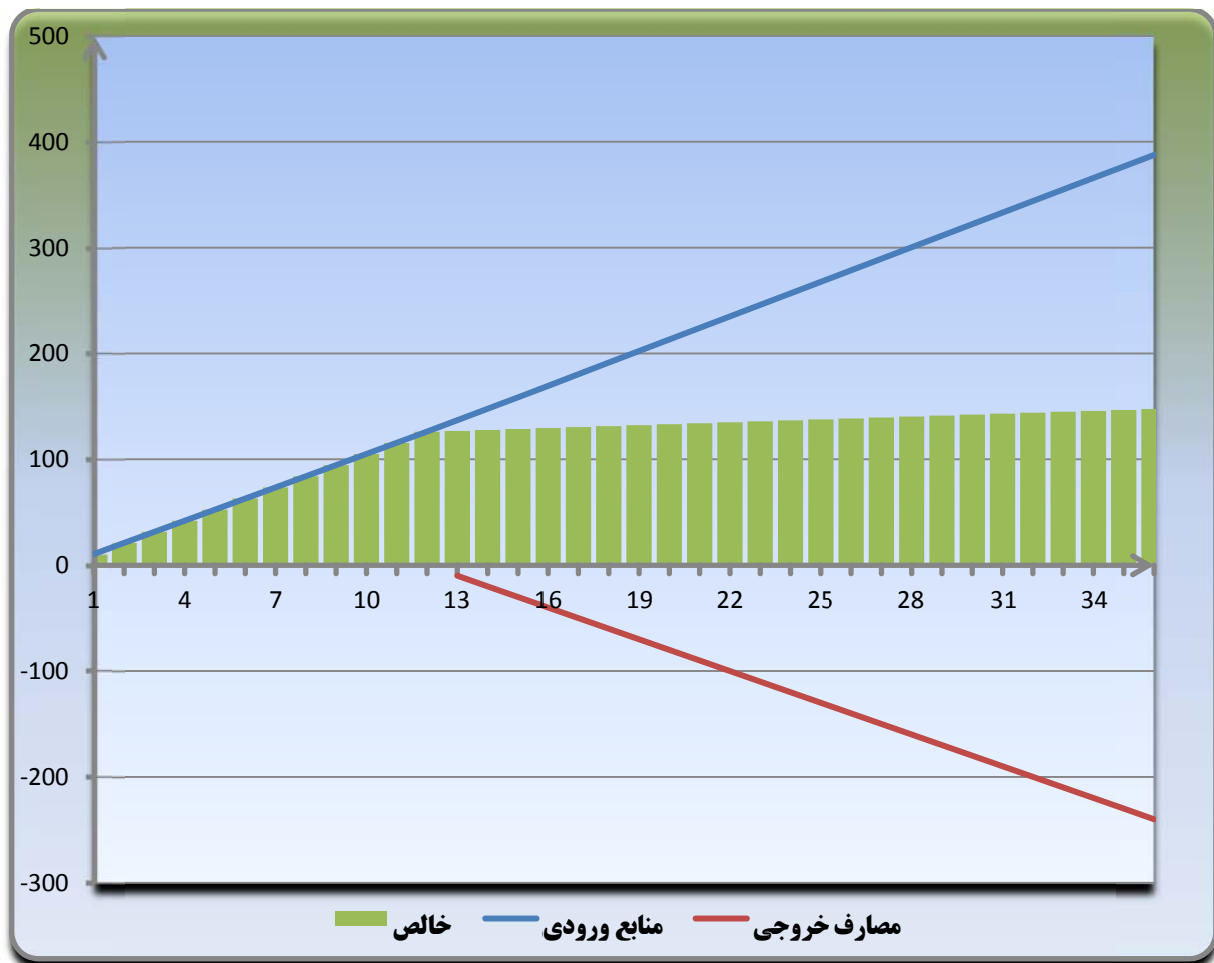

جریان وجوه گواهی قرض الحسنه پس انداز

برای بررسی جریان وجوه و میزان منابع و مصارف بانک در اثر انتشار گواهی قرض الحسنه پس انداز جدول زیر برای عملکرد مالی انتشار ماهانه یک گواهی قرض الحسنه پس انداز ده میلیون ریالی با سررسید اول یکسال تنظیم شده است. این جریان برای سه سال با همین فرض نشان داده است. فرض شده است که بانک پس از سررسید اول اقدام به اعطای وام‌های قرض الحسنه یکساله به همین مقدار می‌نماید و فاصله سررسید دوم نیز یکسال پس از سررسید اول می‌باشد. همچنین فرض شده است که هر گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه معاملات گواهی قرض الحسنه پس انداز ده بار معامله شده و کارمزد آن از طرفین به میزان ۰/۲۵٪ از طرفین (۰/۵٪ از دو طرف) به منابع بانک اضافه خواهد شد.

ورود و خروج وجوه و خالص منابع بانک در نمودار زیر نیز نشان داده شده است. ستون‌ها در نمودار زیر خالص منابع بانک در سه سال را به صورت ماهیانه نشان می‌دهند. میزان خالص منابع بانک روند افزایشی داشته و خالص جریان وجوه مثبت بانک را نمایش می‌دهند. اگر فروض بکار گرفته شده در مورد یکساله بودن سررسید دوم را تغییر دهیم وضعیت جریان وجوه بانک بهتر نیز خواهد شد که در اینجا حذف شده است.

جریان وجوه بانک با این فروض در جدول زیر در ستونهای ۱۱-۱ نشان داده شده است.

حال فرض کنید بانک منابع آزاد خود را که از انتشار گواهی قرض الحسنه پس انداز در محل های دیگری نظیر خرید اوراق مشارکت سرمایه گذاری می نماید. در این حالت بعد از یکسال که سرمایه بکاربرده شده برای خرید اوراق مشارکت باز می گردد بانک مجدداً می تواند آن را برای دوره یکساله بعدی در خرید اوراق مشارکت بکار بندد. خرید اوراق مشارکت با نرخ بهره ۱۵٪ به عنوان مثال در نظر گرفته شده و بانک به هر طریق دیگر می تواند این سرمایه گذاری را انجام دهد و یا حتی اقدام به اعطای تسهیلات قرض الحسنه نماید. جریان وجوه این فعالیت در ستونهای ۱۸-۱۲ جدول زیر نشان داده شده است.

جدول جریان وجوه گواهی قرض الحسنه پس انداز

ماه	انتشار گواهی میلیون ریال	منابع گواهی	وام قرض الحسنه	وام قرض الحسنه	کارمزد وام قرض الحسنه	کارمزد معامله ده گواهی	کارمزد معاملات انباشته	منابع ورودی	مصارف خروجی	خالص
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
1	10	10				0.5	0.5	10.5		10.5
2	10	20				0.5	1.0	21.0		21.0
3	10	30				0.5	1.5	31.5		31.5
4	10	40				0.5	2.0	42.0		42.0
5	10	50				0.5	2.5	52.5		52.5
6	10	60				0.5	3.0	63.0		63.0
7	10	70				0.5	3.5	73.5		73.5
8	10	80				0.5	4.0	84.0		84.0
9	10	90				0.5	4.5	94.5		94.5
10	10	100				0.5	5.0	105.0		105.0
11	10	110				0.5	5.5	115.5		115.5
12	10	120				0.5	6.0	126.0		126.0
13	10	130	-10	0.4	0.4	0.5	6.5	136.9	-10	126.9
14	10	140	-10	0.4	0.4	0.5	7.0	147.8	-20	127.8
15	10	150	-10	0.4	0.4	0.5	7.5	158.7	-30	128.7
16	10	160	-10	0.4	0.4	0.5	8.0	169.6	-40	129.6
17	10	170	-10	0.4	0.4	0.5	8.5	180.5	-50	130.5
18	10	180	-10	0.4	0.4	0.5	9.0	191.4	-60	131.4
19	10	190	-10	0.4	0.4	0.5	9.5	202.3	-70	132.3
20	10	200	-10	0.4	0.4	0.5	10.0	213.2	-80	133.2
21	10	210	-10	0.4	0.4	0.5	10.5	224.1	-90	134.1
22	10	220	-10	0.4	0.4	0.5	11.0	235.0	-100	135.0
23	10	230	-10	0.4	0.4	0.5	11.5	245.9	-110	135.9
24	10	240	-10	0.4	0.4	0.5	12.0	256.8	-120	136.8
25	10	250	-10	0.4	0.4	0.5	12.5	267.7	-130	137.7
26	10	260	-10	0.4	0.4	0.5	13.0	278.6	-140	138.6
27	10	270	-10	0.4	0.4	0.5	13.5	289.5	-150	139.5
28	10	280	-10	0.4	0.4	0.5	14.0	300.4	-160	140.4
29	10	290	-10	0.4	0.4	0.5	14.5	311.3	-170	141.3
30	10	300	-10	0.4	0.4	0.5	15.0	322.2	-180	142.2
31	10	310	-10	0.4	0.4	0.5	15.5	333.1	-190	143.1
32	10	320	-10	0.4	0.4	0.5	16.0	344.0	-200	144.0
33	10	330	-10	0.4	0.4	0.5	16.5	354.9	-210	144.9
34	10	340	-10	0.4	0.4	0.5	17.0	365.8	-220	145.8
35	10	350	-10	0.4	0.4	0.5	17.5	376.7	-230	146.7
36	10	360	-10	0.4	0.4	0.5	18.0	387.6	-240	147.6

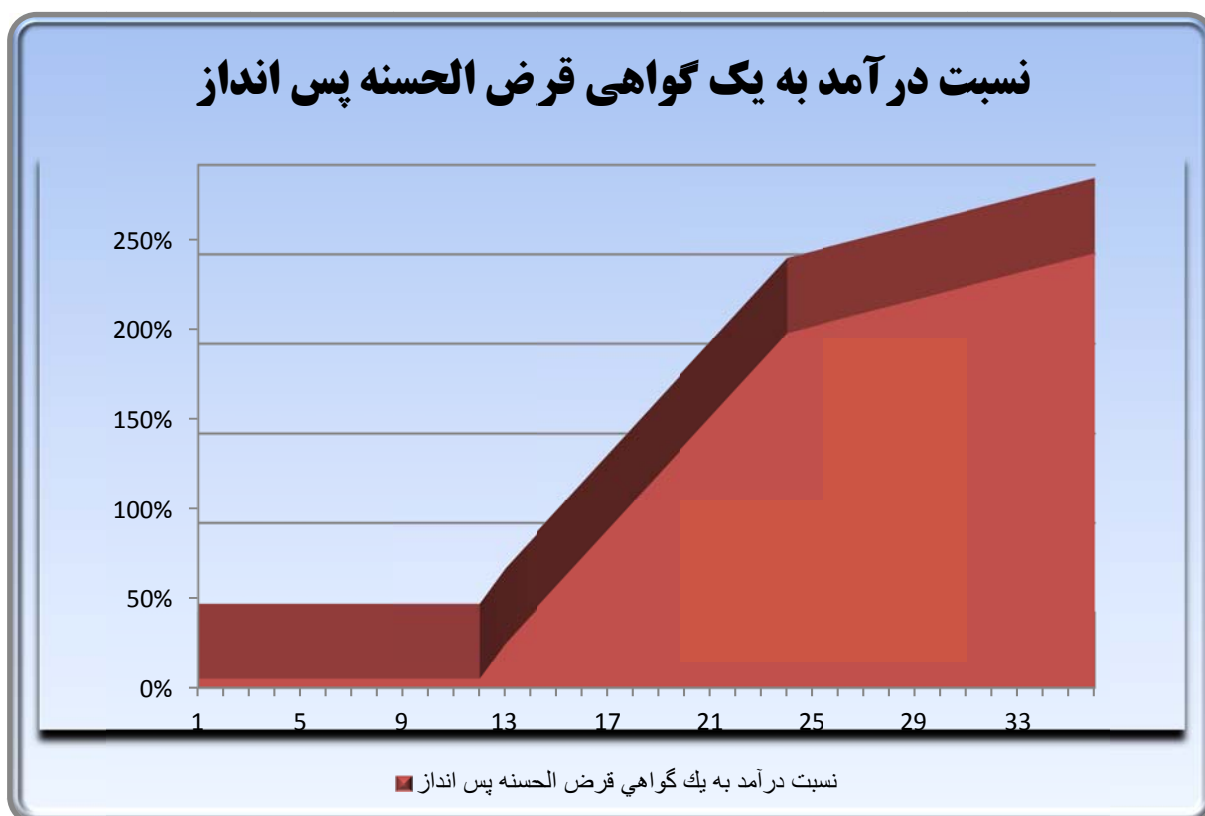
جدول جریان وجوه گواهی قرض الحسنه پس انداز (استفاده مجدد منابع)

سود اوراق مشارکت	بازگشت اوراق مشارکت	خرید مجدد اوراق مشارکت	خالص منابع	سود اوراق مشارکت	بازگشت اصل اوراق مشارکت	خرید اوراق مشارکت	ماه
۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱
						-10.5	1
						-21.0	2
						-31.5	3
						-42.0	4
						-52.5	5
						-63.0	6
						-73.5	7
						-84.0	8
						-94.5	9
						-105.0	10
						-115.5	11
						-126.0	12
		-1.6	12.1	1.6	10.5	-126.9	13
		-3.2	24.2	3.2	21.0	-127.8	14
		-4.7	36.2	4.7	31.5	-128.7	15
		-6.3	48.3	6.3	42.0	-129.6	16
		-7.9	60.4	7.9	52.5	-130.5	17
		-9.5	72.5	9.5	63.0	-131.4	18
		-11.0	84.5	11.0	73.5	-132.3	19
		-12.6	96.6	12.6	84.0	-133.2	20
		-14.2	108.7	14.2	94.5	-134.1	21
		-15.8	120.8	15.8	105.0	-135.0	22
		-17.3	132.8	17.3	115.5	-135.9	23
		-18.9	144.9	18.9	126.0	-136.8	24
0.2	1.6	-19.0	145.9	19.0	126.9	-137.7	25
0.5	3.2	-19.2	147.0	19.2	127.8	-138.6	26
0.7	4.7	-19.3	148.0	19.3	128.7	-139.5	27
0.9	6.3	-19.4	149.0	19.4	129.6	-140.4	28
1.2	7.9	-19.6	150.1	19.6	130.5	-141.3	29
1.4	9.5	-19.7	151.1	19.7	131.4	-142.2	30
1.7	11.0	-19.8	152.1	19.8	132.3	-143.1	31
1.9	12.6	-20.0	153.2	20.0	133.2	-144.0	32
2.1	14.2	-20.1	154.2	20.1	134.1	-144.9	33
2.4	15.8	-20.3	155.3	20.3	135.0	-145.8	34
2.6	17.3	-20.4	156.3	20.4	135.9	-146.7	35
2.8	18.9	-20.5	157.3	20.5	136.8	-147.6	36

جدول جریان وجوه گواهی قرض الحسنه پس انداز و درآمد بانک

نسبت درآمد به یک گواهی قرض الحسنه پس انداز	درآمد بانک	خالص	مصارف	منابع	ماه
۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱
5.0%	0.5				1
5.0%	0.5				2
5.0%	0.5				3
5.0%	0.5				4
5.0%	0.5				5
5.0%	0.5				6
5.0%	0.5				7
5.0%	0.5				8
5.0%	0.5				9
5.0%	0.5				10
5.0%	0.5				11
5.0%	0.5				12
24.8%	2.5	10.5	-1.6	12.1	13
40.5%	4.1	21.0	-3.2	24.2	14
56.3%	5.6	31.5	-4.7	36.2	15
72.0%	7.2	42.0	-6.3	48.3	16
87.8%	8.8	52.5	-7.9	60.4	17
103.5%	10.4	63.0	-9.5	72.5	18
119.3%	11.9	73.5	-11.0	84.5	19
135.0%	13.5	84.0	-12.6	96.6	20
150.8%	15.1	94.5	-14.2	108.7	21
166.5%	16.7	105.0	-15.8	120.8	22
182.3%	18.2	115.5	-17.3	132.8	23
198.0%	19.8	126.0	-18.9	144.9	24
201.7%	20.2	128.7	-19.0	147.7	25
205.4%	20.5	131.4	-19.2	150.6	26
209.1%	20.9	134.1	-19.3	153.4	27
212.9%	21.3	136.8	-19.4	156.3	28
216.6%	21.7	139.6	-19.6	159.1	29
220.3%	22.0	142.3	-19.7	162.0	30
224.0%	22.4	145.0	-19.8	164.8	31
227.7%	22.8	147.7	-20.0	167.7	32
231.4%	23.1	150.4	-20.1	170.5	33
235.1%	23.5	153.1	-20.3	173.4	34
238.8%	23.9	155.8	-20.4	176.2	35
242.6%	24.3	158.5	-20.5	179.1	36

ستونهای ۱۹-۲۳ جدول جریان وجوه و خالص منابع و مصارف و درآمد بانک را از این فعالیت مالی نشان می‌دهند. ستون ۲۳ جدول نسبت درآمد به یک گواهی قرض الحسنه پس انداز را در ماه‌های مختلف نشان می‌دهد که در نمودار زیر نمایش داده شده است. جدول و نمودار حاکی از آن است که در چارچوب فروض بکار گرفته شده درآمد بانک ناشی از این فعالیت تا حدود ۲/۵ برابر ارزش اسمی هر گواهی طی سه سال خواهد بود.

جریان وجوه بانک در این مثال حاکی از آن است که بانک با این ابداع مالی جدید می‌تواند به رشد منابع خود کمک شایانی نموده و در جهت اهداف خود که اعطای تسهیلات بیشتر قرض الحسنه است اقدام نماید.

بازار اولیه گواهی قرض الحسنه پس انداز

اجزای اصلی سامانه اینترنتی بازار اولیه گواهی قرض الحسنه پس انداز از قرار ذیل می باشد:

- پورتال اطلاع رسانی.
- ثبت نام و عضویت.
- پیشنهاد خرید گواهی.

پورتال اطلاع رسانی

- ۱- اطلاع رسانی در خصوص گواهی ها.
- ۲- اطلاع رسانی در خصوص معرفی سامانه اینترنتی و نحوه کار با تمام بخشهای آن.

مراحل عضویت و ورود به پورتال اولیه گواهی قرض الحسنه پس انداز

- ۱- مراجعه به شعبه یا پورتال اینترنتی.
- ۲- تکمیل فرم درخواست عضویت در سامانه اینترنتی.
- ۳- معرفی حساب در شبکه شتاب.
- ۴- تکمیل و تایید فرمهای مربوطه.
- ۵- مراجعه مشتری به بخش ثبت نام و عضویت سامانه اینترنتی بازار ثانویه.

مراحل خرید گواهی قرض الحسنه پس انداز در سامانه اینترنتی بانک

- ۱- ورود به بخش خرید گواهی.
- ۲- تکمیل و تایید فرم پذیرش شرایط و مقررات خرید گواهی.
- ۳- انتخاب گواهی / گواهی‌ها براساس نوع گواهی (شش ماهه و یکساله).
- ۴- تایید.
- ۵- نمایش کلیه انتخاب‌های مشتری و جمع مبلغ خریدها و تأیید نهائی.
- ۶- نمایش صفحه خرید اینترنتی و راهنمایی مشتری جهت واریز وجه به شماره حساب مورد نظر.
- ۷- کنترل وجه واریزی با مجموع قیمت خرید و نمایش پیام‌های مربوطه.
- ۸- برداشت مبلغ خرید از حساب خریدار و ثبت مالکیت گواهی به خریدار.
- ۹- ذخیره اطلاعات خرید جدید در لیست خریدهای مشتری.
- ۱۰- اطلاع رسانی (ارسال SMS و یا ایمیل) به مشتری جهت اطلاع

بازار ثانویه گواهی و حق وام قرض الحسنه پس انداز

اجزای اصلی سامانه اینترنتی بازار ثانویه گواهی قرض الحسنه پس انداز و حق وام قرض الحسنه مترتب بر

گواهی از قرار ذیل می باشد:

- پورتال اطلاع رسانی.
- ثبت نام و عضویت.
- پیشنهاد خرید/فروش گواهی.
- پیشنهاد خرید/فروش حق وام.
- ثبت و استعلام.

پورتال اطلاع رسانی

- ۱- اطلاع رسانی در خصوص گواهی ها، حق وام و آخرین وضعیت آنها.
- ۲- اطلاع رسانی در خصوص معرفی سامانه اینترنتی و نحوه کار با تمام بخشهای آن.

مراحل عضویت و ورود به سامانه اینترنتی بازار ثانویه گواهی قرض الحسنه پس انداز

- ۱- مراجعه به شعبه یا پورتال اینترنتی.
- ۲- تکمیل فرم درخواست عضویت در سامانه اینترنتی.
- ۳- تعیین نوع عملیات در سامانه اینترنتی (خرید/فروش/هر دو).
- ۴- معرفی حساب در شبکه شتاب.

۵- تکمیل و تایید فرمهای مربوطه.

۶- مراجعه مشتری به بخش ثبت نام و عضویت سامانه اینترنتی بازار ثانویه.

مراحل خرید گواهی قرض الحسنه پس انداز در سامانه اینترنتی بازار ثانویه.

۱- ورود به بخش خرید گواهی.

۲- وارد نمودن نام و کد کاربری.

۳- تکمیل و تایید فرم پذیرش شرایط و مقررات خرید گواهی.

۴- بررسی وضعیت پیشنهادات فروش گواهی ها.

۵- انتخاب گواهی و اضافه نمودن آن به سبد خرید.

۶- ارائه پیشنهاد قیمت جدید.

۷- تایید و ارسال پیشنهاد.

مراحل پیشنهاد فروش گواهی.

۱- ورود به بخش فروش گواهی.

۲- وارد نمودن نام و کد کاربری.

۳- تکمیل و تایید فرم پذیرش شرایط و مقررات فروش گواهی.

۴- تکمیل فرم فروش گواهی ها و تایید و ارسال آن.

تکمیل خرید/ فروش گواهی قرض الحسنه پس انداز در سامانه اینترنتی.

۱- بالاترین قیمت پیشنهاد شده در پایان روز کاری سامانه یا پس از مهلت تعیین شده از سوی فروشنده،

انتخاب می شود.

۲- شناسایی خریدار گواهی با استفاده از کد کاربری.

۳- برداشت کل مبلغ گواهی معامله شده بعلاوه کارمزد از خریدار و واریز آن پس از کسر کارمزد به فروشنده.

۴- به روز رسانی سامانه.

مراحل خرید حق وام گواهی قرض الحسنه پس انداز در سامانه اینترنتی بازار ثانویه.

۱- ورود به بخش خرید حق وام.

۲- وارد نمودن نام و کد کاربری.

۳- تکمیل و تایید فرم پذیرش شرایط و مقررات خرید حق وام.

۴- بررسی وضعیت پیشنهادات فروش حق وام.

۵- انتخاب حق وام و اضافه نمودن آن به سبد خرید.

۶- ارائه پیشنهاد قیمت جدید.

۷- تایید و ارسال پیشنهاد.

مراحل پیشنهاد فروش حق وام

۱- ورود به بخش فروش حق وام

۲- وارد نمودن نام و کد کاربری.

۳- تکمیل و تایید فرم پذیرش شرایط و مقررات فروش حق وام

۴- تکمیل فرم فروش حق وام و تایید و ارسال آن.

تکمیل خرید / فروش حق وام در سامانه اینترنتی.

۱- بالاترین قیمت پیشنهاد شده در پایان روز کاری سامانه یا پس از مهلت تعیین شده از سوی فروشنده، انتخاب می شود.

۲- شناسایی خریدار حق وام با استفاده از کد کاربری.

۳- برداشت کارمزد از خریدار و فروشنده.

۴- به روز رسانی سامانه.

مراحل استعلام مالکیت گواهی قرض الحسنه پس انداز در سامانه

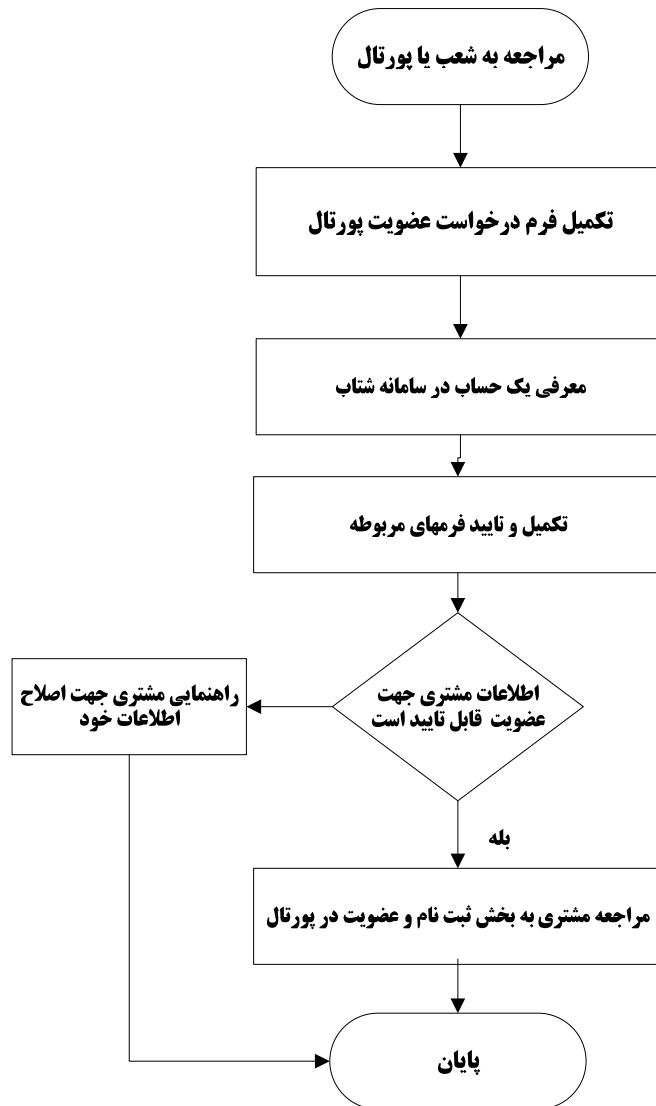
۱- ورود به بخش استعلام.

۲- وارد نمودن شماره سریال گواهی.

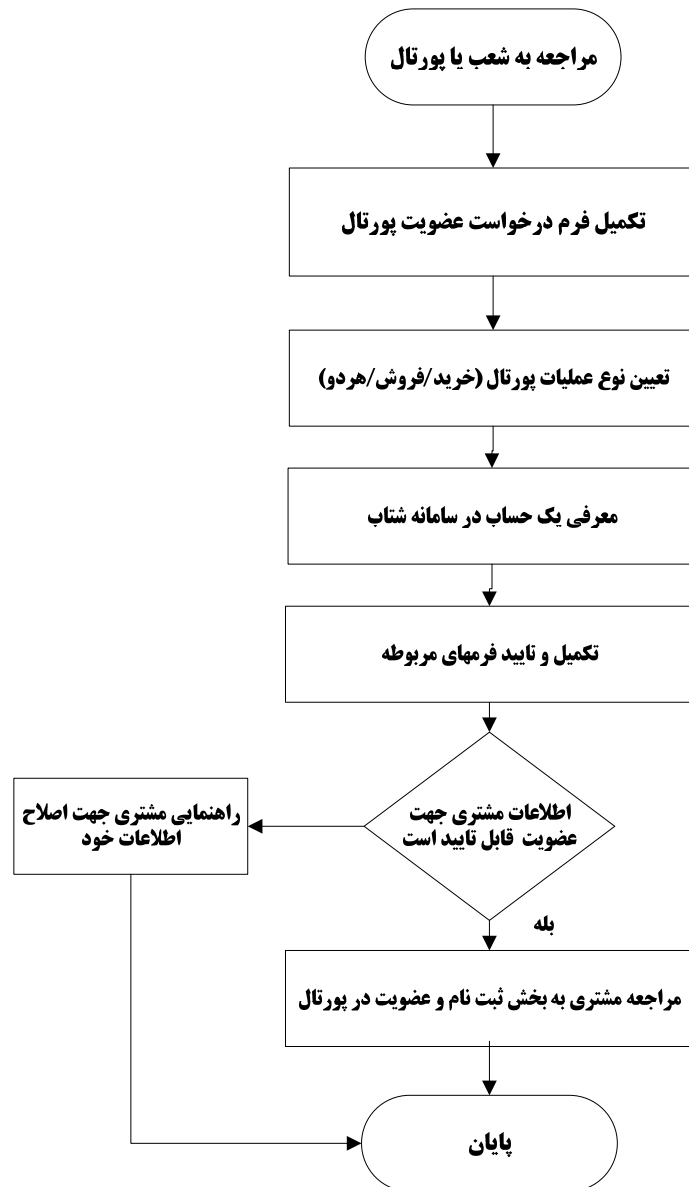
۳- وارد نمودن نام و کد کاربری مالک گواهی.

توضیح: سیستم طراحی شده به امکان اخذ انواع گزارشات اطلاعات مدیریت در خصوص گواهی و حق وام مجهز می باشد.

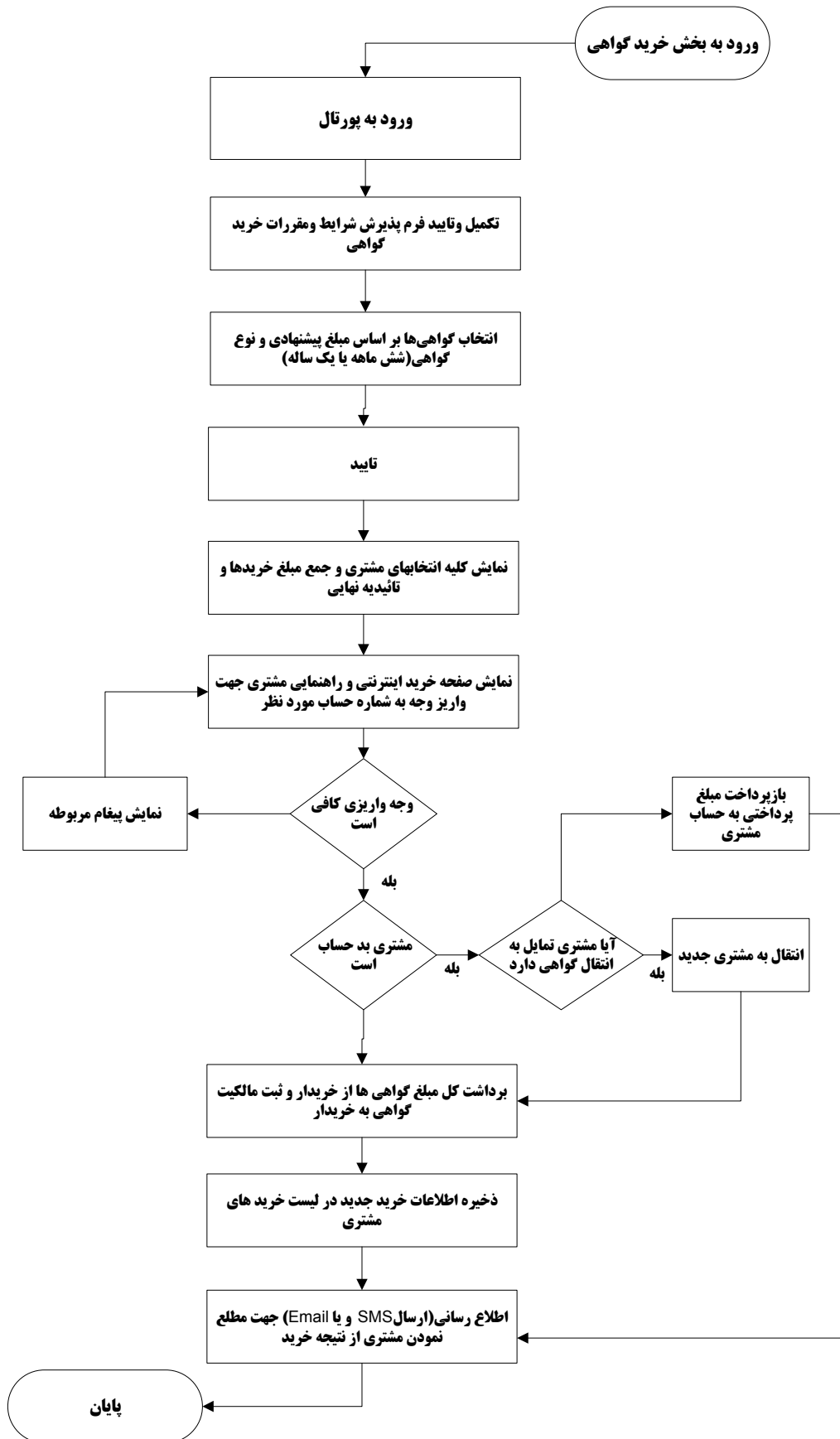
مراحل ورود به بازار اولیه

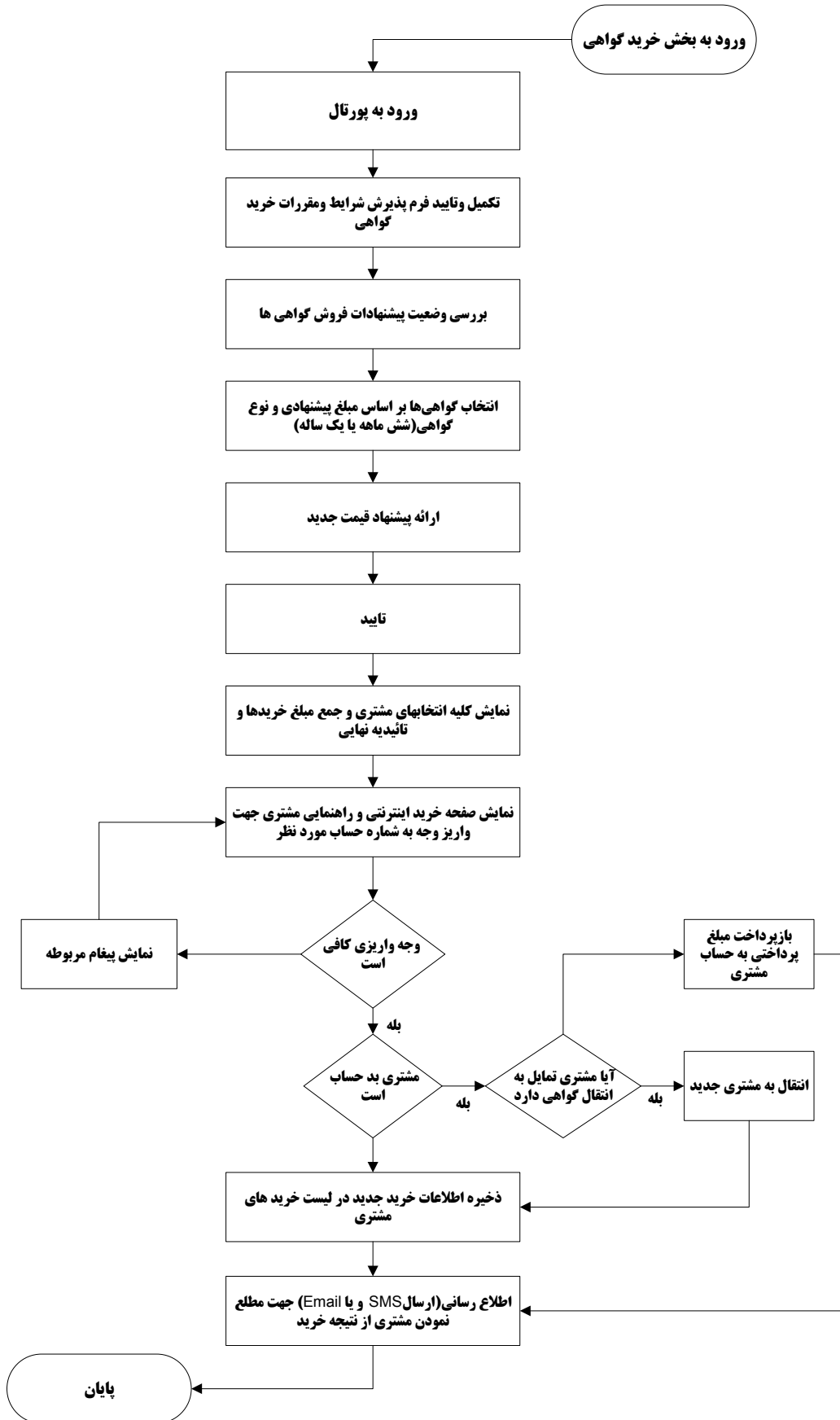
مراحل ورود به پورتال بازار ثانویه

عملیات خرید در بازار اولیه

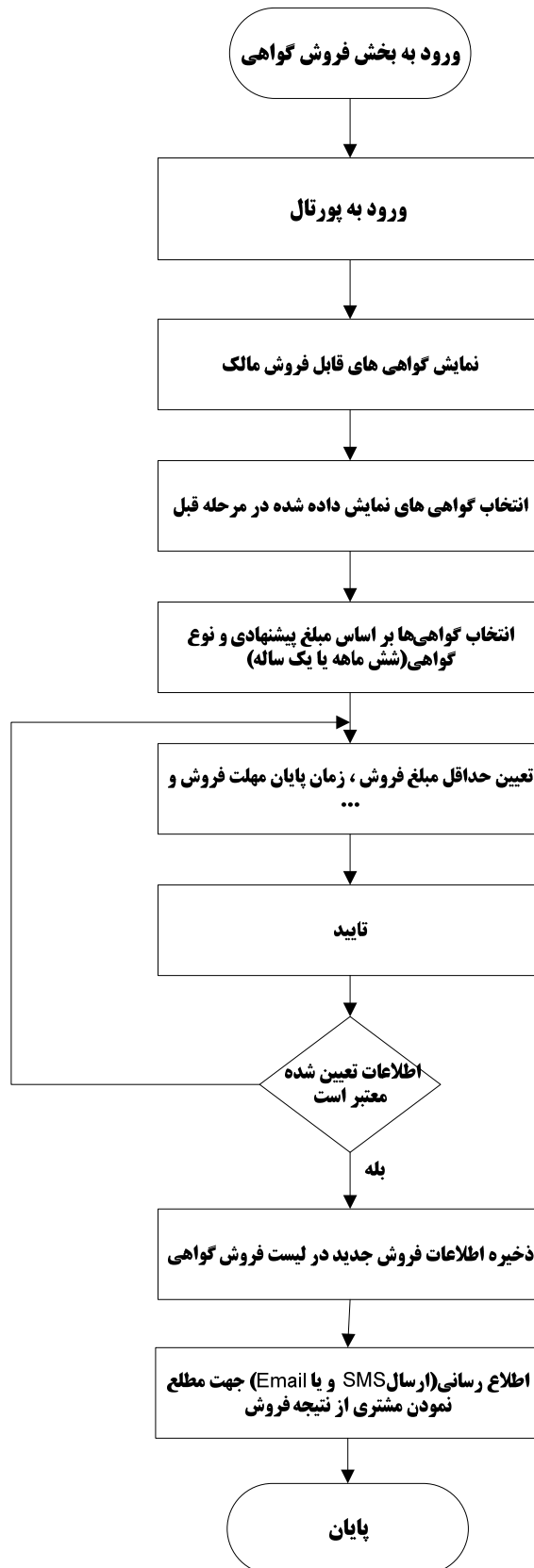

خرید گواهی در بازار ثانویه

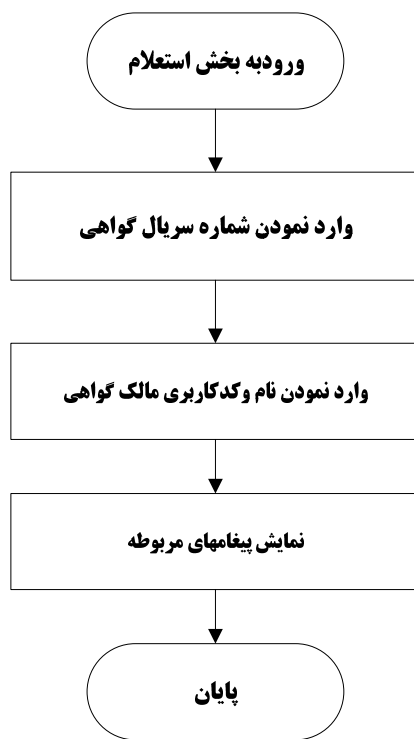

فروش گواهی در بازار ثانویه

تکمیل خرید/فروش گواهی یا حق وام

پیاده سازی نرم افزار

تعداد نفرات و زمان تقریبی جهت پیاده سازی طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز به صورت جدول ذیل
آورد میشود. این جدول بر اساس نیروی های فنی موجود در بانک تهیه شده است (در حال حاضر فقط ۳ نیرو
برای این کار در بانک مشغول به کارند: ۲ نفر برنامه نویس و یک نفر مسئول بانک اطلاعاتی). مستندات لازم
در این طرح، نیاز به یک آنالیزور که ضمن آشنایی با طرح بتواند روابط حاکم بر قسمتهای مختلف را در قالب
نمودارهای لازم بیان کند به شکل نیمه وقت ضروری به نظر می رسد:

جدول برآورد اولیه برای پیاده سازی نرم افزار در بانک

ردیف	عملکرد	زمان	توضیحات
۱	طراحی	۱ الی ۲ ماه	
۲	برنامه نویسی	۵ الی ۷ ماه	
۳	مدیریت بانک اطلاعاتی	۱ ماه	
۴	گرافیک	۱۵ روز	
مجموع		بیش از ۷ ماه	

بدیهی است چنانچه نیروی متخصص بیشتری برای این پروژه در نظر گرفته شود زمان در نظر گرفته شده

کاهش می یابد.

جدول سرورها و تجهیزات مورد نیاز

ردیف	عنوان	تعداد	توضیحات
۱	سرور سایت گواهی قرض الحسنه پس انداز	۱	از سرور وب سایت بانک استفاده می شود
۲	سرور بانک اطلاعاتی	۱	از سرور بانک اطلاعاتی موجود استفاده می شود
	مجموع	۲	

دستورالعمل حسابداری طرح گواهی قرض الحسنه پس انداز

مرحله ۱- افتتاح حساب سپرده قرض الحسنه ویژه معادل مبلغ دریافتی از مشتری

بد: صندوق / حساب بانک در شتاب یا حساب مشتری XX

XX بس: حساب سپرده قرض الحسنه ویژه مصرف نشده

مرحله ۲- شناسایی تعهد بانک در قبال اخذ سپرده فوق به میزان برآورد حداکثر تعهد ایجاد شده برای بانک در

قبال اخذ سپرده

بد: (زیر گروه ۵۰۱۹) تعهدات بابت گواهی قرض الحسنه پس انداز XX

XX بس: (زیر گروه ۶۰۱۸) طرف تعهدات بابت گواهی قرض الحسنه پس انداز

توجه: در صورتی که دارنده حساب، امتیاز مربوط به گواهی قرض الحسنه پس انداز را تمدید نماید، می بایست

ثبت تعهدی فوق مجدداً به میزان حداکثر مبلغ تعهد ایجاد شده ثبت گردد.

مرحله ۳- چنانچه مشتری مایل باشد حق امتیاز گواهی قرض الحسنه پس انداز خود را به شخص دیگری

بفروشد، کارمزد مربوطه طبق تعرفه تعیین شده در حسابها ثبت می گردد.

بد: فروشنده گواهی قرض الحسنه پس انداز (معادل ۰/۲۵٪) XX

XX بد: خریدار گواهی قرض الحسنه پس انداز (معادل ۰/۲۵٪)

XX بس: کارمزد دریافتی

مرحله ۴- در مواقعی که مشتری بخواهد از حق امتیاز دریافتی استفاده نموده و تسهیلات دریافت نماید، مطابق با ثبت ذیل در حسابها منعکس می شود.

بد: طرف تعهدات بابت گواهی قرض الحسنه پس انداز XX

XX بس: تعهدات بابت گواهی قرض الحسنه پس انداز

بد: تسهیلات پرداختی XX

XX بس: کارمزد ۴٪

XX بس: سپرده پس انداز اشخاص

- دارنده گواهی می تواند قبل از سررسید نسبت به نقد کردن آن به قیمت اسمی اقدام نماید. در این حالت حق وام بر گواهی مترتب نخواهد بود.

- دارنده گواهی اگر بعد از سررسید اول نسبت به نقد کردن آن اقدام نماید، حق مترتب بر آن از زمان سررسید تا پنج سال قابل استفاده است. برای بهره مندی از حق بیشتر، در صورت نقد نکردن گواهی قرض الحسنه پس انداز، گواهی قبلی ابطال و حق وام آن محفوظ و گواهی قرض الحسنه پس انداز جدید صادر می گردد.

ثبت و گزارش تعهدات زیر خط در سیستم نگین به نحوی که قابلیت کنترل وجوه در سیستم برای شعب وجود داشته باشد در سیستم نگین وجود دارد. تصاویر زیر پس از بررسی این مسئله از سیستم نگین گرفته شده اند:

تسهیلات مشارکتی و پرداخت ۵۰٪ از تسهیلات پرداختی بوسیله بانک:

نمایش سند

تاریخ سند	۱۳۸۸ / ۱۲ / ۲۴	ساعت سند	13:37:56	شماره سند	۶۷۶۴	شماره برگه	۲۲	شعبه صادرکننده	بلوار معلم
تاریخ صدور	/ /	شماره حواله	۰	سریال سند	۱۳۱۷	وضعیت	عادی	کاربر انجام دهنده	رضا بهینه
شرح سند	پرداخت ۱،۳۷۲۱۳۸،۱۸۰،۲۶۰،۸۱۰								
تراکنش	L-14-2	پرداخت تسهیلات- انتقالی							

ردیف	شماره حساب	ارز حساب	بدهکار	بستانکار	عنوان حساب
۱	۲۶۰۸۰۲۲۱۹۰۲	ریال	۱۲,۰۰۰,۰۰۰	+	حساب س ۱-۳۷۷۸۲۰۰۱-۲۶۰۸۰۷۱۱-۳۷۷۸۲۰۰۱ سپرده قرض الحسنه ویژه صندوق قرض الحسنه امام حسن عسگری
۲	۲۶۰۸۰۱۹۴۹۰۲۲	ریال	۸,۰۰۰,۰۰۰	+	قرض الحسنه ۱،۳۷۲۱۳۸،۱۸۰،۲۶۰،۸۱۰ جناب آقای محمد جواد چابکی
۳	۲۶۰۸۰۲۲۰۰۱۱۶	ریال	۲۰,۰۰۰,۰۰۰	+	حساب س ۱-۳۷۲۱۳۸۰۰۱-۲۶۰۸۰۷۰۰-۳۷۲۱۳۸۰۰۱ سپرده قرض الحسنه پس انداز آقای محمد جواد چابکی
۴	۲۶۰۸۰۵۰۴۴۰۲۲	ریال	۱۲,۰۰۰,۰۰۰	+	تسهیلات از محل وجوه اداره شده ت ۱،۳۷۲۱۳۸،۱۸۰،۲۶۰،۸۱۰ جناب آقای محمد جواد چابکی
۵	۲۶۰۸۰۵۰۰۲۰۲	ریال	۱۲,۰۰۰,۰۰۰	+	اعتبار از محل س ۱-۳۷۷۸۲۰۰۱-۲۶۰۸۰۷۱۱-۳۷۷۸۲۰۰۱ سپرده قرض الحسنه ویژه صندوق قرض الحسنه امام حسن ع
		ریال	۳۲,۰۰۰,۰۰۰	۳۲,۰۰۰,۰۰۰	

برگشت سند

چکهای مسافرتی   برفراز سند روی فرم   برفراز سند   ورود کاغذ از بالا   روکش سند   گزارش سند   در ۱ نسخه

برگشت سند   ...   خروج   مشاهده بند سند

تسهیلات مشارکتی و پرداخت ۵۰٪ از تسهیلات پرداختی بوسیله شخص:

نمایش سند

تاریخ سند	۱۳۸۸ / ۱۲ / ۲۴	ساعت سند	13:37:56	شماره سند	۶۷۶۴	شماره برگه	۲۲	شعبه صادرکننده	بلوار معلم
تاریخ صدور	/ /	شماره حواله	۰	سریال سند	۱۳۱۷	وضعیت	عادی	کاربر انجام دهنده	رضا بهینه
شرح سند	پرداخت ۱،۳۷۲۱۳۸،۱۸۰،۲۶۰،۸۱۰								
تراکنش	L-14-2	پرداخت تسهیلات- انتقالی							

ردیف	شماره حساب	ارز حساب	بدهکار	بستانکار	عنوان حساب
۱	۲۶۰۸۰۲۲۱۹۰۲	ریال	۱۲,۰۰۰,۰۰۰	+	حساب س ۱-۳۷۷۸۲۰۰۱-۲۶۰۸۰۷۱۱-۳۷۷۸۲۰۰۱ سپرده قرض الحسنه ویژه صندوق قرض الحسنه امام حسن عسگری
۲	۲۶۰۸۰۱۹۴۹۰۲۲	ریال	۸,۰۰۰,۰۰۰	+	قرض الحسنه ۱،۳۷۲۱۳۸،۱۸۰،۲۶۰،۸۱۰ جناب آقای محمد جواد چابکی
۳	۲۶۰۸۰۲۲۰۰۱۱۶	ریال	۲۰,۰۰۰,۰۰۰	+	حساب س ۱-۳۷۲۱۳۸۰۰۱-۲۶۰۸۰۷۰۰-۳۷۲۱۳۸۰۰۱ سپرده قرض الحسنه پس انداز آقای محمد جواد چابکی
۴	۲۶۰۸۰۵۰۴۴۰۲۲	ریال	۱۲,۰۰۰,۰۰۰	+	تسهیلات از محل وجوه اداره شده ت ۱،۳۷۲۱۳۸،۱۸۰،۲۶۰،۸۱۰ جناب آقای محمد جواد چابکی
۵	۲۶۰۸۰۵۰۰۲۰۲	ریال	۱۲,۰۰۰,۰۰۰	+	اعتبار از محل س ۱-۳۷۷۸۲۰۰۱-۲۶۰۸۰۷۱۱-۳۷۷۸۲۰۰۱ سپرده قرض الحسنه ویژه صندوق قرض الحسنه امام حسن ع
		ریال	۳۲,۰۰۰,۰۰۰	۳۲,۰۰۰,۰۰۰	

برگشت سند

چکهای مسافرتی   برفراز سند روی فرم   برفراز سند   ورود کاغذ از بالا   روکش سند   گزارش سند   در ۱ نسخه

برگشت سند   ...   خروج   مشاهده بند سند

تسهيلات مشاركتي و دريافت ۵۰٪ از سهم بانك:

نمایش سند

تاریخ سند: ۱۳۸۹ / ۱ / ۲۱ ساعت سند: 09:43:59 شماره سند: ۴۸۶۰۱ شماره برگه: ۰ شعبه صادرکننده: بلوار معلم

تاریخ صدور: / / شماره حواله: ۰ سریال سند: ۱۱۶۱ وضعیت: عادي کاربر انجام دهنده: رضا بهیبه

شرح سند: دريافت قسط مورخ ۱۳۸۹/۱/۲۴ قرض الحسنه ۲۶۰۸,۱۸۰,۳۷۲۱۲۸,۱ کاربر تایید کننده

تراکنش: L-20-1 دريافت وجه - قسط - نقدي

ردیف	شماره حساب	ارز حساب	بدهكار	بستانكار	عنوان حساب
۱	۲۶۰۸-۱۰۲۰-۱۰۰۰	ریال	۱,۰۰۰,۰۰۰	+	صندوق-ریال-رضا بهیبه
۲	۲۶۰۸-۱۹۴۹-۲۲	ریال	۰	۲۲۲,۲۲۲	قرض الحسنه ۲۶۰۸,۱۸۰,۳۷۲۱۲۸,۱ جناب آقای محمد جواد چابگي
۳	۲۶۰۸-۲۲۱۲-۸۴	ریال	۰	۴۴۴,۴۴۴	کارمزد ت ۲۶۰۸,۱۸۰,۳۷۲۱۲۸,۱ جناب آقای محمد جواد چابگي
۴	۲۶۰۸-۲۲۱۹-۲	ریال	۰	۲۲۲,۲۲۴	حساب س-۱-۲۶۷۷۸۲۰-۰۱-۲۶۰۸-۷۱۱-۲۶۷۷۸۲۰-۰۱سپرده قرض الحسنه ویژه صندوق قرض الحسنه امام حسن عسگري
۵	۲۶۰۸-۵۰۰۴-۲	ریال	۲۲۲,۲۲۴	+	اعتبارازمحل س-۱-۲۶۷۷۸۲۰-۰۱-۲۶۰۸-۷۱۱-۲۶۷۷۸۲۰-۰۱سپرده قرض الحسنه ویژه صندوق قرض الحسنه امام حسن ع
۶	۲۶۰۸-۵۰۴۴-۲۲	ریال	۰	۲۲۲,۲۲۴	تسهيلات از محل وجوه اداره شده ت ۲۶۰۸,۱۸۰,۳۷۲۱۲۸,۱ جناب آقای محمد جواد چابگي
		ریال	۱,۲۲۲,۲۲۴	۱,۲۲۲,۲۲۴	

چکهای مسافرتي برفراز سند روي فرم برفراز سند ورود كاغذ از بالا روکش سند گزارش سند در ۱ نسخه

برگشت سند << ... >> مشاهده بند سند خروج

تسهيلات مشاركتي و دريافت ۵۰٪ از سهم شخص:

نمایش سند

تاریخ سند: ۱۳۸۹ / ۱ / ۲۱ ساعت سند: 09:43:59 شماره سند: ۴۸۶۰۱ شماره برگه: ۰ شعبه صادرکننده: بلوار معلم

تاریخ صدور: / / شماره حواله: ۰ سریال سند: ۱۱۶۱ وضعیت: عادي کاربر انجام دهنده: رضا بهیبه

شرح سند: دريافت قسط مورخ ۱۳۸۹/۱/۲۴ قرض الحسنه ۲۶۰۸,۱۸۰,۳۷۲۱۲۸,۱ کاربر تایید کننده

تراکنش: L-20-1 دريافت وجه - قسط - نقدي

ردیف	شماره حساب	ارز حساب	بدهكار	بستانكار	عنوان حساب
۱	۲۶۰۸-۱۰۲۰-۱۰۰۰	ریال	۱,۰۰۰,۰۰۰	+	صندوق-ریال-رضا بهیبه
۲	۲۶۰۸-۱۹۴۹-۲۲	ریال	۰	۲۲۲,۲۲۲	قرض الحسنه ۲۶۰۸,۱۸۰,۳۷۲۱۲۸,۱ جناب آقای محمد جواد چابگي
۳	۲۶۰۸-۲۲۱۲-۸۴	ریال	۰	۴۴۴,۴۴۴	کارمزد ت ۲۶۰۸,۱۸۰,۳۷۲۱۲۸,۱ جناب آقای محمد جواد چابگي
۴	۲۶۰۸-۲۲۱۹-۲	ریال	۰	۲۲۲,۲۲۴	حساب س-۱-۲۶۷۷۸۲۰-۰۱-۲۶۰۸-۷۱۱-۲۶۷۷۸۲۰-۰۱سپرده قرض الحسنه ویژه صندوق قرض الحسنه امام حسن عسگري
۵	۲۶۰۸-۵۰۰۴-۲	ریال	۲۲۲,۲۲۴	+	اعتبارازمحل س-۱-۲۶۷۷۸۲۰-۰۱-۲۶۰۸-۷۱۱-۲۶۷۷۸۲۰-۰۱سپرده قرض الحسنه ویژه صندوق قرض الحسنه امام حسن ع
۶	۲۶۰۸-۵۰۴۴-۲۲	ریال	۰	۲۲۲,۲۲۴	تسهيلات از محل وجوه اداره شده ت ۲۶۰۸,۱۸۰,۳۷۲۱۲۸,۱ جناب آقای محمد جواد چابگي
		ریال	۱,۲۲۲,۲۲۴	۱,۲۲۲,۲۲۴	

چکهای مسافرتي برفراز سند روي فرم برفراز سند ورود كاغذ از بالا روکش سند گزارش سند در ۱ نسخه

برگشت سند << ... >> مشاهده بند سند خروج

تعریف سرفصلهای دفتر کل:

تغییر در ساختار دفتر کل:

تغییر مشخصات سرفصل در دفتر کل اصلی

کد سرفصل: ۶۰۱۹ | انتخاب کد سرفصل توسط سیستم: کد استاندارد بانک مرکزی: ۵/۲/۲/۰۲۰۰

شرح سرفصل: طرف حسابهای انتظامی

گروه سرفصل: انتظامی

ماهیت سرفصل: بهستانکار

زیرخط/بالاخط: زیرخط

محتوی سرفصل: مبلغ

تعداد حساب قابل افتتاح: به تعداد لازم

طول عمر موثقت/دائمی: دائمی

نحوه نگهداری گردشها: آرشيوگردش سال قبل

ارزی/ریالی: ارزی/ریالی | ارزی/ریالی | نمایش پذیر

رابطه بین سرفصل ها

رديف	کد سرفصل اصلي	نام سرفصل اصلي	نوع ارتباط	نام سرفصل فرعی	نام سرفصل فرعی

کد سرفصل: ... | نوع رابطه: ...

انصراف | تایید

ضمائم

آئین نامه پیشنهادی گواهی قرض الحسنه پس انداز

طبق این آئین نامه گواهی قرض الحسنه پس انداز، ورقه دیجیتالی بهاداری است که در راستای توسعه ابزارهای مالی و خدمات نوین بانکی، تعریف می گردد، که بر اساس آن، بانک می تواند معادل مبلغ خرید گواهی، پس از سررسید به همان میزان و همان مدت به دارنده گواهی، وام بدون بهره اعطا نماید.

ماده ۱. سپرده گذار می تواند در قالب پس انداز قرض الحسنه (یا قرض الحسنه ویژه)، منابع مالی خود را نزد بانک سپرده گذاری نموده و در ازای آن گواهی قرض الحسنه پس انداز دریافت نماید.

ماده ۲. دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز می تواند گواهی خود را در هر زمان و به قیمت اسمی به بانک واگذار نماید و بانک ملزم به بازپرداخت فوری سپرده دارنده گواهی خواهد بود.

ماده ۳. بانک می تواند پس از سررسید گواهی، به همان مدت و مبلغ سپرده به دارنده گواهی وام قرض الحسنه بدون بهره اعطاء نماید بطوریکه حاصلضرب مدت و مبلغ سپرده برابر با حاصلضرب مدت و مبلغ تسهیلات قرض الحسنه اعطایی باشد.

ماده ۴. در سررسید گواهی قرض الحسنه پس انداز آخرین دارنده گواهی با مراجعه به بانک، سپرده خود را دریافت و پس از این تاریخ، بانک می تواند بر اساس قوانین و مقررات جاری، به دارنده گواهی، وام قرض الحسنه بدون بهره اعطا نماید.

ماده ۵. اخذ وام منوط به احراز شرایط کلی اعطای تسهیلات و مقررات مربوط در آئین نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا و رعایت سایر قوانین و مقررات مربوطه می باشد. بانک موظف است تا در

اعطاء تسهیلات به دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز ، مقررات مربوط به تسهیلات قرض الحسنه را رعایت نماید.

ماده ۶. بانک می تواند بازار ثانویه امتیاز وام مترتب بر گواهی قرض الحسنه پس انداز را در شبکه اینترنتی خود تشکیل دهد.

ماده ۷. امتیاز وام مترتب بر گواهی قرض الحسنه پس انداز قابل خرید و فروش در بازار ثانویه معاملات گواهی قرض الحسنه بانک بوده و بانک می تواند از محل خرید و فروش گواهی از طرفین (خریدار و فروشنده) کارمزد دریافت و بطور آنلاین از حساب طرفین کسر نماید.

ماده ۸. پس از سررسید گواهی قرض الحسنه پس انداز، به دارنده گواهی، امتیاز دریافت وام تعلق گرفته و دارنده این امتیاز مجاز است تا امتیاز دریافت وام خود را در بازار ثانویه معاملات گواهی قرض الحسنه پس انداز بانک به قیمت توافقی به متقاضیان واگذار نماید.

ماده ۹. دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز می تواند تا سررسید، امتیاز استفاده از وام قرض الحسنه را همراه گواهی خود، از طریق بازار ثانویه معاملات گواهی در سایت بانک به قیمت توافقی به متقاضیان واگذار نماید.

ماده ۱۰. آخرین دارنده گواهی قرض الحسنه پس انداز واجد امتیاز دریافت وام در سررسید گواهی می باشد.

ماده ۱۱. کلیه نقل و انتقالات گواهی قرض الحسنه پس انداز صادره توسط بانک و امتیاز دریافت وام از طریق وب سایت بانک صورت گرفته و بانک موظف است تا کلیه عملیات نقل و انتقال گواهی و امتیاز وام های صادره خود را ثبت و در هر زمانی امکان رهگیری عملیات را داشته باشد.